

**Recherches de
Théologie et Philosophie médiévales**

**Bibliotheca
10.1.2**

DVRANDI DE SANCTO PORCIANO

**SCRIPTVM SVPER IV LIBROS
SENTENTIARVM**

Editioni curandae praesidet Andreas Speer

Distinctiones 4-17 libri Primi

Ediderunt

Massimo Perrone

et

Fiorella Retucci

PEETERS

DVRANDI DE SANCTO PORCIANO

SCRIPTVM SVPER IV LIBROS
SENTENTIARVM

Redactionem B
Distinctionum 4-10 libri Primi

edidit Massimo Perrone

Redactionem B
Distinctionum 11-17 libri Primi

edidit Fiorella Retucci

<DISTINCTIO QVARTA
QVESTIO VNICA
VTRVM GENERATIO SIT IN DIVINIS>

- [1] *Hic oritur questio* etc. Circa distinctionem istam primo queritur
5 utrum generatio sit in diuinis, secundo de ueritate propositionum
experimentium hanc generationem. Ad primum sic proceditur, et uide-
tur quod in diuinis non sit generatio, quia a quo remouetur superius,
et inferius; set mutatio superior est ad generationem; ergo, cum in
diuinis non sit mutatio, uidetur quod nec generatio.
- 10 [2] Item, si in diuinis esset generatio, illa esset equiuoca uel uniuo-
ca; set non est equiuoca nec uniuoca; ergo etc. Probatio minoris, et
primo quod non sit ibi generatio equiuoca, | quia, secundum AVGV-
STINVM, in Filio est perfecta ratio ymaginis, quia in eo nulla est dis-
similitudo; set ratio equiuoca excludit perfectam similitudinem; ergo
15 etc. Item, nec uniuoca, quia tantum differunt gignens et genitum
quantum proprietates eorum constitutiue; set paternitas et filiatio, que
constituunt Patrem gignentem | et Filium genitum, sunt diuersarum *F15vb*

M37rb rationum; ergo gignens | et genitum sunt diuersarum rationum; set tunc non est generatio uniuoca; ergo etc.

[3] Item, si generatio esset in diuinis, cum in Deo nichil sit preter Deum, hec esset uera: “Deus genuit Deum”; set contra, hec non est uera: “Deus genuit deitatem”; ergo nec | ista: “Deus genuit Deum”.
Z10rb

Antecedens conceditur ab omnibus. Probatio consequentie. Quando aliqua sunt idem re, quidquid reale conuenit uni, conuenit et alteri; set Deus et deitas | sunt penitus idem re; ergo, si generare uel generari
N16vb competit Deo, competit et deitati. 25

[4] In contrarium est quod dicitur Is . ultimo: *Ego, qui aliis generationem tribuo, numquid sterilis ero?* Et arguitur per rationem sic: paternitas et filiatio sequuntur generationem; set in diuinis est paternitas et filiatio, ut patet ex multis locis *Scripture*; ergo in diuinis
est generatio. 30

[5] Responsio. Circa questionem istam uidenda sunt duo. Primum est de generatione an sit in diuinis, secundum est de ueritate propositionum exprimentium diuinam generationem.

[6] Quantum ad primum dicendum quod generationem esse in diuinis non potest per rationem naturalem efficaciter probari, sicut prius dictum fuit de articulo Trinitatis; supposito tamen quodam

potest probari in diuinis esse generationem; set quia primum non
 OMNES concedunt, immo dicunt quod per rationes eque efficaces
 40 potest probari generationem esse in diuinis sicut potest probari que-
 cumque conclusio naturalis, ideo primo ponentur rationes EORVM et
 ostendetur quod non concludunt, deinde quodam supposito probabi-
 tur principale intentum.

[7] Rationes EORVM sunt due. Prima talis est. Omnis perfecta ope-
 45 ratio terminatur ad aliquod operatum; set in Deo sunt intelligere et
 uelle operationes perfectissime; ergo terminantur ad aliqua operata:
 intelligere quidem ad uerbum productum, uelle | autem ad amorem; *M37va*
 set producens aliquid per quamcumque operationem et productum
 necessario differunt; ergo talis differentia est in diuinis, cum illa pro-
 50 ductio sit ad intra; set non potest esse quoad essentiam, que est una;
 ergo est quoad Personas.

[8] Secunda talis est. Quidquid perfectionis est in creaturis, totum
 est Deo attribuendum exclusa imperfectione; set naturam reperiri in
 pluribus suppositis est perfectionis, licet plurificari in eis sit imper-
 55 fectionis, ut dictum fuit supra; ergo primum est Deo attribuendum
 excluso secundo; hoc autem solum fit ponendo plures Personas in una
 diuina essentia; ergo etc.

[9] Ad confirmationem huius addunt quod natura que non est nisi
O46r tantum in uno supposito uidetur | arctata et limitata, quod non com-
 petit nature diuine. 60

[10] Hee autem rationes, ut *ISTI* dicunt, eque bene concludunt
 sicut quecumque demonstratio in naturalibus; set quia in I quest.
 huius libri satis efficaciter fuit probatum quod articulus, potissime Tri-
 nitaris, demonstrari non potest, et idem iudicium est de generatione
 et pluralitate Personarum, quia nichil se ipsum gignit, ideo, non repli- 65
 cando rationes prius positas, solum restat soluere ad rationes eorum.

[11] Cum enim primo dicunt quod intelligere et uelle, cum sint
 operationes perfecte in Deo, habent aliquem terminum per ipsas pro-
 ductum, constat quod istud est contra philosophiam et theologiam.
 Contra philosophiam IX *Metaphisice* et I *Ethicorum*, ubi 70
 dicitur quod per operationes que manent in operante nichil alterum
 constituitur, immo ipse sunt finis et non aliquid per eas operatum,
 quia nullum est.

[12] Est etiam contra theologiam. Primo, quia, si per intelligere et
A11rb uelle aliquid produceretur productione ad intra, | de qua loquimur, 75
M37vb sequeretur quod hee operationes non possent conuenire Persone non
 producenti; constat autem quod conueniunt Spiritui Sancto, qui | non

80 producit aliquam aliam Personam; ergo non est de ratione | intelli- *Y43ra*
 gendi et uolendi, quantumcumque sint perfecte operationes, quod per
 eas aliquid producat. Secundo, quia in Deo intelligere et uelle sunt
 unica et simplicissima operatio; igitur, si per eas aliquid produceretur,
 illud esset unicum et simplicissimum productum, et non | multa, et *F16ra*
 ita non essent in diuinis nisi due Persone, unica producens et unica
 producta, quod fides renuit. Quod ergo assumitur, quod omnis ope-
 85 ratio perfecta habet aliquid productum pro termino iuxta uiam natu-
 ralis rationis cui demonstrationes innituntur, solum habet ueritatem
 in operationibus que transeunt in materiam exteriorem, que proprie
 dicuntur 'factiones', de quarum numero non sunt uelle et intelligere.

[13] Quod autem secundo dicitur, quod perfectionis est quod una
 90 essentia sit in pluribus suppositis (nam imperfectioni et arctationi
 nature attestatur quod ipsa sit tantum in uno supposito), dicendum
 quod quantum habet uia naturalis inquisitionis sufficit ad ponendam
 naturam esse perfectissimam et illimitatam quod ipsa sit in unico sup-
 95 posito perfectissimo et illimitato, | nec oportet quod ponatur in plu- *N17ra*
 ribus; nec philosophi, qui ductu naturalis rationis sciuerunt naturam
 diuinam esse perfectissimam, posuerunt quod eius perfectio requireret
 plura supposita, set tantum unum perfectissimum.

[14] Sic igitur patet quod iste rationes nullo modo demonstrant
 articulum Trinitatis, quia omnino demonstrari non potest, nec genera-
 100 tionem seu quamcumque emanationem in diuinis.

O46v [15] Supposito tamen quodam potest satis efficaciter probari |
quod generatio sit in diuinis. Ad quod primo probandum, ostende-
tur quod Persone diuine distinguuntur relationibus originis, secundo

M38ra ostendetur quod aliqua | origo habet rationem generationis.

[16] Primum patet sic. Si sint plures Persone in diuinis, aut diffe- 105
runt in absolutis aut solis relationibus. Non in absolutis, quia, cum
illud absolutum non sit essentia, que in diuinis est una, nec distin-
guit nec distinguitur, oporteret quod esset additum essentie diuine; set
absolutum additum alii absoluto facit compositionem; ergo in diuinis

Z10va esset compositio, | quod est impossibile; quare est impossibile distinc- 110
tionem diuinarum Personarum fieri per absoluta.

[17] Fit igitur per relationes, et per relationes reales, quia relationes
rationis non distinguunt nisi secundum rationem. Relationum
autem est triplex genus, ut patet ex *V M e t a p h i s i c e*: quedam enim
fundantur super unum et multa, ut equalitas et similitudo, quedam 115
super rationem mensure et mensurati, ut scientia et scibile, quedam
super actionem et passionem siue super originem, ut paternitas et
filiatio; oportet ergo quod Persone distinguantur per aliquod genus
harum relationum. Set non possunt distingui per relationes fundatas
super unum in quantitate uel qualitate, ut sunt similitudo et equalitas: 120
primo, quia tales relationes aut non sunt reales omnino aut saltem in

diuinis, ut patebit infra dist. 31; secundo, quia relatio non distinguit
 Personas, nisi includat oppositionem; set oppositio relationum equa-
 litatis et similitudinis supponit distinctionem suppositorum (equale
 125 enim supponit aliquid iam constitutum cui equalitas attribuitur); ergo
 talis oppositio non facit distinctionem. Item, nec distinguuntur per
 secundum genus relationum, quia ratio mensure et mensurati omnino
 non sunt in diuinis, et item, si essent, mensura non refertur ad men-
 surabile nisi secundum rationem; ratio autem non distinguit realiter.
 130 Relinquitur ergo quod distinguantur per tertium genus relationum,
 que sunt relationes originis. Et hoc est primum.

[18] Secundum sic patet. Illud quod accipit ab alio esse et naturam *M38rb*
 et modo nature, dicitur ab illo generari; set prima Persona producta in
 diuinis accipit a Persona producente esse et naturam et modo nature;
 135 ergo generatur ab ea. Maior patet, quia *generatio est uia in naturam*,
 terminatur etiam *ad* aliquod *esse*, sicut *corruptio ad non esse*, dicitur
 etiam a DAMASCENO '*opus nature*'; et ideo, ubi aliquid accipit ab
 alio esse et naturam et modo nature, dicitur ab illo generari. Minor
 declaratur, quia Persona diuina producta ab alia accipit ab ea esse et

naturam non solum eandem genere, sicut in generatione equiuoca, 140
F16rb aut specie, sicut | in generatione uniuoca, set eandem numero; prima
 etiam Persona producta hoc accipit modo nature, quia procedit ab una
O47r Persona tantum; hoc autem est modus nature, | ut infra dicitur quod
 unum fit ab uno tantum modo quo exponetur. Est igitur generatio in
 diuinis. Et sic patet primum. 145

[19] Quantum ad secundum uidendum est quomodo differunt
 ‘Deus’ et ‘deitas’, ut ex hoc appareat quare hec sit uera: “Deus genuit
 Deum”, et non ista: “Deitas genuit deitatem”.

[20] Est ergo notandum quod quantum ad significatum et modum
 significandi, ita uidentur se habere ‘Deus’ et ‘deitas’, sicut ‘homo’ et 150
 ‘humanitas’. ‘Humanitas’ autem significat naturam absque habitudine
 ad supposita, ‘homo’ autem in suo significato includit suppositum.
Y43rb Quod patet sic. Quidquid predicatur | per se de aliquo in primo modo
 in quid et non denominatiue, includit illud in suo significato saltem
 indeterminate, sicut ‘animal’ includit ‘hominem’; ‘album’ autem uel 155
 ‘rationale’ non sic, quia utrumque predicatur denominatiue, licet
 utrobique sit alia et alia denominatio, et ideo neutrum eorum in suo
 significato includit suppositum, set tantum dat ipsum intelligere ex

suo modo significandi; set ‘homo’ et uniuersaliter | concreta substantie *N17rb*
 160 et substantiua predicantur de suppositis per se et in quid, ut “Sortes est
 homo” uel “animal”; ergo | includunt ea in suo significato saltem inde- *M38va*
 terminate. Ex quo patet quod inuenitur triplex concretum: quoddam
 accidentale, ut ‘album’; quoddam substantiale set denominatiuum, ut
 ‘rationale’; quoddam substantiale quod non est denominatiuum, ut
 165 ‘homo’, ‘animal’. Omnibus autem concretis commune est quod dant
 intelligere suppositum et pro supposito reddunt locutionem ueram, ut
 “album currit” pro “Sorte currente”, “rationale disputat” uel “homo
 mouetur”. In hoc tamen est differentia, quod concretum accidentale
 dat intelligere suppositum non ex significato, set ex modo significandi
 170 solum (album enim solam qualitatem significat, ut dicitur in *P*
r
e
d
i
c
a
m
e
n
t
i
s); concretum autem substantiale denominatiuum dat
 intelligere suppositum partim ex significato, quia significat aliquid
 quod pertinet tamquam pars ad intraneitatem suppositi, ut ‘anima-
 tum’, partim uero ex modo significandi; concretum uero substantiale
 175 et non denominatiuum per se et directe significat suppositum in com-
 muni, ut ‘homo’ significat suppositum habens humanitatem.

[21] Ex hoc patet quod hec est uera: “Deus genuit Deum”, non
 autem ista: “Deitas genuit deitatem”, quia actiones | que important *A11va*
 distinctionem in diuinis non possunt conuenire nature, set tan-

tum suppositis, quia natura est una, supposita uero plurificantur et 180
distinguantur; set generatio est actio que importat distinctionem
(nichil enim se ipsum gignit, AVGVSTINVS I De Trinitate); ergo
in diuinis non potest competere nature, set tantum suppositis. ‘Dei-
tas’ autem importat solam naturam absque habitudine ad supposita,
‘Deus’ autem importat suppositum; ergo hec potest uerificari pro sup- 185
posito generante et genito: “Deus genuit Deum”, quia Pater genuit
Filium, non autem “Deitas genuit deitatem”. Per idem patet quod
essentia non est id quod generat uel quod generatur, quia generans
O47v et genitum semper supposito distinguuntur, essentia | autem diuina
a nullo distinguitur secundum suppositum, et ideo nec generat nec 190
M38vb generatur. | Vtrum autem sit illud | quo generans generat uel quo
Z10vb genitum generatur seu generationem terminat, idem est querere ac si
quereretur utrum potentia generandi dicat quid uel ad aliquid, de quo
queretur infra dist. 7.

[22] Ad primum argumentum dicendum quod mutatio non est de 195
ratione generationis, sicut superius est de ratione inferioris, loquendo
absolute de generatione. Solum enim de ratione generationis est accep-

tio esse et nature ab alio, modo quo dictum est, ita tamen quod sit
 ibi aliquid communicatum, non productum, de quo dicitur genitum
 200 'generari' alioquin non esset 'generatio' proprie, quia si homo produce-
 ret hominem de nichilo, non esset generatio, set creatio. Semper enim
 in generatione aliquid supponitur quod per generationem non produ-
 citur, set communicatur; set quia in creaturis illud quod communi-
 catur | et non producitur est materia sola, que cum sit pura potentia, *Fl6va*
 205 omni forma carere non potest nec plures specificas simul habere, ideo
 generans non potest eam communicare genito sine omni forma, nec
 cum forma preexistente, quia super illam generans non habet aliquam
 actionem, nisi forte in corrumendo; et ideo generans communicat
 eam cum forma noua per ipsum introducta et precedente expulsa, in
 210 quo est uera mutatio; omnis ergo generatio in creaturis includit ueram
 mutationem; set hoc non est de absoluta ratione generationis, set
 contingit ex imperfectione eius quod communicatur et modi commu-
 nicandi. In diuinis autem non sic est, quia essentia diuina, que com-
 municatur per generationem et non producitur, est secundum se actu
 215 ens et potest communicari nichil amittens uel acquirens; propter quod
 non est ibi mutatio; nec credo quod generatio dicatur uniuoce in Deo
 et creaturis, set analogice.

[23] Ad secundum dicendum quod in diuinis est generatio uniuo-
 ca propter unitatem nature in generante et genito, non obstante

diuersitate proprietatum constituentium supposita, quia equiuoca- 220
M39ra tio et uniuocatio | generationis respicit | naturam generantis et geniti
Y43va magis quam proprietates sub quibus est natura. Et cum dicitur quod
N17va generans et genitum | sunt diuersarum rationum secundum speciem,
dicendum quod falsum est, quia concernunt unum et idem numero,
quod est eis realiter commune; istud autem non inuenitur in suppo- 225
sitis differentibus specie. Nec sequitur: “Relationes differunt specie;
ergo et supposita per relationes constituta”, quia aliquid aliud actuale
quam relatio pertinet ad rationem suppositi, scilicet essentia; propter
quod non tantum differunt supposita diuina secundum omne quod
ad rationem suppositi pertinet, quantum differunt sole relationes; in 230
creaturis autem tantum differunt supposita quantum ea que formali-
O48r ter supposita | constituunt, quia supposita nichil aliud actuale per se
includunt. Vel dicendum aliter quod sicut in diuinis generatio non
dicitur uniuoce cum generatione que est in creaturis, sic quoad natu-
ram per generationem communicatam est ibi plus quam uniuocatio, 235
set quoad proprietatem Personam constituentem formaliter est ibi
quasi equiuocatio; nec oportet alterum tantum dare sicut in creaturis,
quia altera ratio est in diuinis, altera autem in creaturis quantum ad ea
que intrinsece supposita constituunt, ut statim dictum est.

[24] Ad tertium dicendum quod non est simile de hac: “Deus 240
genuit Deum” et de hac: “Deitas genuit deitatem”. Et cum probatur

quod immo, quia Deus et deitas sunt idem realiter, dicendum quod differunt sicut suppositum et natura. Quantum autem hec differant, patebit infra, set tantum nunc dictum sit quod suppositum et natura
245 in tantum differunt in diuinis quod illa differentia sufficit ad hoc, ut aliquid reale attribuaturs uni quod non attribuitur alteri.

<DISTINCTIO QUINTA
QUESTIO VNICA
VTRVM FILIVS SIT DE SVBSTANTIA PATRIS>

[1] Secundo queritur utrum Filius sit de substantia Patris. Videtur quod non, quia 'de' dicit habitudinem materie uel quasi materie; set substantia uel essentia diuina non est materia nec quasi materia generationis Filii; ergo Filius non est nec generatur | de substantia Patris. *M39rb* Maior patet, set minor probatur multipliciter.

[2] Primo sic: illud quod est materia uel quasi materia in generatione est subiectum forme communicate genito a generante; set essentia uel substantia non est subiectum alicuius forme communicate Filio a Patre (nichil enim communicat Pater Filio per generationem nisi substantiam suam, que non subicitur sibi ipsi); ergo essentia diuina non est subiectum in generatione. 10

[3] Secundo sic: subiectum in generatione potest dici fieri hoc uel tale sicut in alteratione, que est generatio secundum quid, ut cum aqua calefit, aqua potest dici fieri calida, licet non dicatur absolute fieri. Similiter in generatione simpliciter materia potest dici fieri formata, licet non possit dici fieri simpliciter et absolute; set in generatione diuina essentia non potest dici fieri cum quacumque additione 15 20

secundum quodcumque adueniens absolutum uel relatum; non absolutum, quia nullum tale est in diuinis adueniens essentie; nec relatum, quia essentia non dicitur fieri relata; ergo essentia nullo modo est subiectum in generatione diuina.

25 [4] Tertio sic: quod principium producat requirat materiam uel quasi materiam, hoc est ex imperfectione eius; set | Pater generans *F16vb*
Filius est perfectissimum agens; ergo non requirit aliquid quod sit materia uel quasi materia.

[5] In contrarium arguitur, quia aut Filius generatur de aliquo aut
30 de | nichilo; non de nichilo, quia sic crearetur; ergo de aliquo; set non *O48v*
de natura uel substantia aliena, quia tunc Filius non esset uerus Deus; ergo de substantia propria.

[6] Item, quando aliquid est ab alio et est ei consubstantiale, potest
dici esse de eius substantia; set Filius est a Patre et ei consubstantialis;
35 ergo est de eius substantia.

[7] Responsio. In modo loquendi sic consueuimus dicere quod
esse de aliquo est esse de aliquo preexistente, permanente in re facta.
Vnde cum in creaturis nichil preexistens permaneat in re facta nisi
materia, in eis nichil proprie | dicitur esse de aliquo, nisi materiali- *M39va*
40 ter accipiendo, sicut dicimus cultellum esse uel fieri de ferro, et sic *Z11ra*
in consimilibus. Propter quod in diuinis illud quod habet rationem
materie uel quasi materie est illud de quo est generatio et res genita.

A11vb Set aduertendum quod, cum generatio | non sit uniuoce in diuinis et
 in creaturis, non est querenda uniuocatio totalis hic et ibi quantum ad
 illud de quo est generatio et etiam quantum ad alia que sunt in gene- 45
 ratione, set sufficit inuenire similitudinem competentem quantum ad
 ea que imperfectionem non includunt. Et secundum hoc potest dici
N17vb quod Filius | generatur et est de substantia Patris, ita quod prepositio
 ‘de’ dicit circumstantiam materie uel quasi materie. Quod patet primo
 sic: illud quod secundum nostrum modum intelligendi preexistit Filio 50
Y43vb producendo et inexistit iam producto se habet ad Filium | ut de quo
 Filius est (hoc patet ex precedentibus), quia hec est condicio mate-
 rie que non pertinet ad aliquam imperfectionem; set substantia Patris
 secundum nostrum modum intelligendi preexistit Filio generando et
 inexistit genito; ergo etc. 55

[8] Secundo sic: quandocumque aliquid constituitur ex pluribus,
 oportet quod unum eorum se habeat secundum rationem materie et
 perfectibilis et alterum secundum rationem quasi actus perficientis;
 set Filius constituitur ex essentia et proprietate relatiua; ergo oportet
 quod alterum istorum se habeat quasi in ratione materie et alterum 60
 quasi in ratione actus; inter hec autem essentia magis uidetur se habere
 in ratione materie quam relatio, quia intelligitur quasi substare rela-
 tioni et non econuerso; quod autem habet rationem materie est id de
 quo est generatio; quare etc.

65 [9] Tertio sic: illud est subiectum uel quasi subiectum in generatione quod recipit formam geniti; set essentia diuina recipit in se formam per quam constituitur genitum, scilicet proprietatem relatiuam; ergo ipsa est quasi subiectum et materia de qua est generatio.

[10] Sunt autem aliquae condiciones materie que nullo modo *M39vb*
 70 conueniunt diuine essentie, nec sunt in generatione diuina querende, quia | pertinent ad imperfectionem, que omnino relegatur a diuinis, *O49r*
 sicut quod ipsa est pura potentia et fit actu per aliquam formam absolutam sibi aduenientem, item quod transmutatur de priuatione ad formam, et quod acquirendo unam formam amittit aliam, et huiusmodi.

75 [11] Ad primum argumentum dicendum quod ad rationem materie uel quasi materie in generatione sufficit quod aliquo modo substat forme geniti, siue illa forma sit communis genito et generanti communitate rei uel rationis specificice, siue non; modo licet in generatione Filii Pater non communicet Filio formam sibi et Filio communem nisi
 80 essentiam, a Patre tamen est in Filio non solum essentia, set relatio, cui tamquam forme, large loquendo de forma, aliquo modo substat essentia.

[12] Ad secundum dicendum quod subiectum generationis dicitur fieri hoc uel tale, ubi terminus sub quo fit subiectum est aliquid absolutum; sic autem non est in diuinis.

[13] Ad tertium dicendum quod imperfectionis est in agente quod requirat materiam extra se, set quod agens in se aliquid habeat quod

alteri communicet et nichilominus aliququaliter teneat rationem materie, non est imperfectionis, set perfectionis; et sic Pater communicat Filio essentiam suam, que aliquo modo in generatione tenet locum materie. 90

[14] Argumenta alterius partis concedantur ratione conclusionis. Propter tamen primum aduertendum quod nullo modo est dicendum quod Filius sit de nichilo, quia esse de nichilo est non habere in se aliquid quod non sit ab alio productum, ita quod sibi derelictum caderet in nichil; in Filio autem est essentia diuina, que non est ab aliquo producta; Filius etiam nullo modo potest | non esse, set est necesse esse. Et ideo non competit ei esse de nichilo, set est de substantia Patris modo quo dictum est. 95

M40ra

<DISTINCTIO SEXTA
QVESTIO VNICA
VTRVM PATER GENVERIT FILIVM NECESSITATE>

[1] *Preterea queri solet* etc. Circa distinctionem istam primo queritur
5 utrum Pater genuerit Filium necessitate. Et uidetur quod non, quia
quod gratis datur, | non necessario datur; set secundum RICHARDVM *F17ra*
De Trinitate Pater quidquid dat Filio uel Spiritui Sancto dat
secundum amorem gratuitum; ergo non necessario; set per genera-
tionem Pater dat Filio quidquid Filius habet; ergo Pater non necessa-
10 rio generat.

[2] Item AVGVSTINVS Ad Orosium: *Nec necessitate nec uoluntate
Pater genuit Filium.* Et HILARIVS libro De synodis dicit quod *non
naturali necessitate ductus Pater genuit Filium.*

[3] In contrarium arguitur quia, si Pater non necessario genuit
15 Filium, potuit non generare, et per consequens Filius potuit non esse;
hoc autem est impossibile; ergo et primum. Consequentia patet, quia
'non necesse' et 'possibile non' equipollent.

[4] Responso. Necessarium dicitur multipliciter. Est enim neces-
N18ra sitas uolentie uel | coactionis, ut cum lapis proiicitur sursum neces-
O49v sator ad ascensum, et est necessitas expedientie ex suppositione | finis, 20
sicut uolenti ire ultra mare necesse est habere nauem; et istis duobus
modis 'necessarium' sumitur ex causis extrinsecis que sunt agens et
finis. Est tertia necessitas immutabilitatis, que sumitur ex causis intrin-
secis uel ex aliquo quod est de essentia rei, sicut necesse est homi-
nem esse rationalem ratione forme uel corruptibilem ratione materie. 25
Principia autem intrinseca, ad que sequitur talis necessitas, quan-
doque sunt causata actiue ab alio, sicut est in omnibus citra Deum,
M40rb et ideo, sicut in eis principia rei dependent ab alio, ita et necessitas |
consequens principia; propter quod in hiis non est necessitas secun-
dum potissimum gradum necessitatis. In Deo autem nichil est quod 30
ab alio dependeat, et ideo necessitas immutabilitatis que in Deo est
est summa et prima necessitas. Dicendum ergo quod, cum queritur
utrum Pater genuerit Filium necessitate, quod, si loquamur de prima
necessitate, que est coactionis, quod talis nullo modo cadit in Deo.
Quod patet dupliciter. Primo, quia necessitas coactionis est a poten- 35
Z11rb tiore; set Deo | nichil est potentius; ergo etc. Secundo, quia necessitas

talis non est in cognoscentibus sine tristitia, V *Metaphisice*; set tristitia non cadit in Deo; ergo nec talis necessitas.

[5] Si autem loquamur de necessitate secundo modo dicta, que
 40 est necessitas exigentie ex suppositione finis, sic dicendum quod talis
 necessitas non est in Deo quoad actus interiores, qui non transeunt
 in creaturam, set solum quoad actus transeuntes. Primum patet sic.
 Si actus manentes | in Deo, siue essentialis siue notionales, fierent ex *A12ra*
 suppositione alicuius finis, aut ille finis esset | in diuinis aut in crea- *Y44ra*
 45 turis; set neutrum horum potest esse; ergo etc. Minor probatur, quia
finis est potior hiis que sunt ad finem; set nichil quod sit in creatura
 potest esse potius hiis que sunt in diuinis, immo nec eque bonum;
 in diuinis etiam non est gradus bonitatis, ut unum sit altero potius;
 ergo nichil est in diuinis nec in creaturis ad quod tamquam ad finem
 50 ordinentur actus diuini intra manentes. Cum igitur generatio Filii sit
 actus manens in diuinis, patet quod Pater non genuit Filium necessi-
 tate que est ex suppositione finis.

Secundum sic patet, quia, licet Deus et ea que in Deo sunt non
 ordinentur ad aliud tamquam ad finem, tamen actus diuini trans-
 55 euntes in | materiam exteriorem et res per eos producte habent inter *M40va*
 se ordinem finis et eorum que sunt ad finem; propter quod inter hec
 inuenitur dicta necessitas, ut si dicamus quod si Deus uelit producere

creaturam capacem beatitudinis, necesse est quod producat eam intel-
 050r lectualem; talis enim finis nullo modo potest haberi nisi a creatura |
 habente talem formam. Et ideo in istis inuenitur necessitas supposi- 60
 tionis.

[6] Loquendo autem de necessitate tertio modo dicta, que est
 necessitas immutabilitatis, dicendum quod Pater summa necessitate
 genuit Filium. Quod patet, quia productio que est per modum nature
 nec impediri potest, nec a contrario predominante nec a superiore 65
 principio influentiam subtrahente, est summe necessaria; set generatio
 Filii in diuinis fit per modum nature et a principio naturaliter agente,
 quia *generatio est opus nature* nec impediri potest a contrario predomi-
 nante nec a superiore principio influentiam subtrahente, quia Pater
 F17rb generans est primum principium | simpliciter et uirtus eius infinita; 70
 ergo generatio Filii est summe immutabilis et necessaria. Minor patet,
 set maior declaratur, quia principium naturale agens modo nature agit
 quantum est de se ex necessitate nature; et ideo, si impediri non potest
 in agendo nec a contrario predominante nec a superiore causa subtra-
 hente influentiam, actio eius erit simpliciter necessaria, maxime quan- 75
 do principium, quod sic agit, habet in se totum quod ad actionem
 N18rb requiritur, quia si non haberet, set | requireret aliquid extrinsecum
 tamquam materiam uel aliquid tale, ex defectu illius posset actio
 impediri, non obstante concursu omnium aliarum condicionum; set
 nichil tale extrinsecum requirit Pater in generatione Filii; ergo etc. 80

[7] Ratio autem per quam ALIQVI probant conclusionem predic-
 tam non uidetur michi ualere. | Dicunt enim sic, quod *actus diuini* *M40vb*
sunt in duplici differentia: quidam enim transeunt in exteriorem mate-
riam, sicut creare et gubernare, et contingentia uel libertas in hiis, puta
 85 *quod Deus possit producere creaturam uel non producere, nullam mutabi-*
litate arguit in Deo, set solum in re creata; alii sunt actus intrinseci, de
quorum numero est generatio, et contingentia in istis arguit possibilem
 mutationem *in Deo*. Igitur, cum mutatio sit in Deo impossibilis peni-
 tus, et contingentia in istis est omnino impossibilis, set est in eis mera
 90 necessitas.

[8] Set contra hunc modum dicendi est instantia, quia uelle in Deo
 est actus intra manens et non transiens extra; et tamen non quidquid
 Deus uult ex necessitate uult, set multa uult libere; ergo non omnes
 actus intra manentes sunt simpliciter necessarii, nisi facta suppositione
 95 quod insint; tunc enim impossibile est eos non inesse, sicut supposito
 quod Deus uelit aliquid, impossibile est quod prius noluerit aut quod
 in posterum possit non uelle, quia sequeretur mutatio in Deo; simpli-
 citer autem et absolute potest illud non uelle, quia non est necessaria
 habitudo uoluntatis diuine ad tale uoliturum; et eodem modo dicere-
 100 tur quod supposito quod Pater genuerit Filium, necessarium est eum
 genuisse, simpliciter autem et absolute non. De hac autem necessitate
 non querimus, et ideo primus modus conuenientior est.

[9] Ad primum argumentum de amore gratuito dicendum quod
O50v in amore gratuito sunt duo: primum est mera liberalitas, | et quantum
ad hoc non est amor gratuitus in generatione Filii, set est ibi absoluta 105
necessitas immutabilitatis; secundum est quod dat sine retributione, et
quantum ad hoc est ibi amor gratuitus, quia Pater per generationem
dat Filio et nichil accipit ab ipso.

M41ra [10] AVGVSTINVS autem et HILARIVS in dictis | suis excludunt a
generatione diuina necessitatem coactionis, non autem necessitatem 110
immutabilitatis, de qua procedit argumentum ad alteram partem.
Et ideo in hoc sensu concedatur.

<DISTINCTIO SEPTIMA
QVESTIO VNICA
VTRVM POTENTIA GENERANDI IN DIVINIS
DICAT 'QVID' VEL 'AD ALIQUID'>

5 [1] *Hic solet a quibusdam queri* etc. Circa distinctionem istam queritur utrum potentia generandi in diuinis dicat 'quid' uel 'ad aliquid'. Et uidetur quod potentia generandi dicat 'ad aliquid' et non 'quid', hoc est relationem et non essentiam. Primo sic, quia *potentie* distinguuntur et *cognoscuntur per actus*; set generare in diuinis dicit 'ad aliquid' et
10 non 'quid', alioquin conueniret omnibus Personis; ergo potentia generandi non dicit 'quid', set 'ad aliquid'.

[2] Secundo sic: proprius actus est a propria forma; set generare est proprius actus Patris; ergo est a propria forma Patris, hoc est paternitas, et non essentia, que est omnibus communis; ergo etc.

15 [3] *Tertio sic: sicut se habet Pater ad creandum in quantum Deus, ita se habet ad generandum in quantum Pater, quia sicut creare est proprium Dei, ita generare est proprium Patris; set Deus creat deitate; ergo Pater generat* | paternitate.

Y44rb

[4] Quarto per AVGVSTINVM De fide ad Petrum cap. 3, qui dicit quod *generatio est opus paterne proprietatis*. 20

[5] In contrarium arguitur quia illud est principium generationis in quo genitum assimilatur generanti; set Filius assimilatur Patri in natura et non in proprietate relatiua; ergo etc.

[6] Item principium actionis et terminus sibi correspondent; set relatio non potest esse terminus actionis; ergo nec principium. 25

[7] Ad idem est quod dicit DAMASCENVVS libro I cap. 8, quod *generatio est opus | nature*. *F17va*

[8] Responsio. Questio ista unum supponit et aliud querit. Supponit enim quod in diuinis sit potentia generandi, et querit utrum dicat 'quid' uel 'ad aliquid'. Primum supponitur rationabiliter, quia omnis 30 actus per quem aliquid aliud producitur ab aliqua potentia egreditur; *M41rb* set generare | est actus per quem in diuinis producitur | Filius, qui *A12rb* est alius personaliter a Patre producente; ergo generare est ab aliqua *N18va* potentia. Maior patet, quia potentia dicit rationem principii; | ubi-
cumque autem per aliquem actum aliud realiter producitur, ibi potest 35 uere inueniri principium et quod est ex principio, et ideo potest ibi inueniri uere ratio potentie; set ubi nichil inuenitur quod sit realiter ex alio, ibi non inuenitur uere ratio principii realis et quod est ex principio, sicut esset in diuinis si in Deo esset tantum unum suppositum et nunc est respectu essentialium; licet enim Deus intelligat et uelit, 40

quia tamen per istos actus nichil in Deo constituitur uel producitur, respectu istorum actuum non est proprie aliqua potentia in Deo, nisi 'potentia' uocetur non-repugnantia | terminorum, de qua ad presens O51r non loquimur, set tantum de illa que habet uere rationem principii. Et
 45 sic patet maior. Minor supponitur ex traditione fidei, scilicet quod per actum generationis producitur Filius, qui est alius personaliter a Patre. Ad cuius maiorem euidenciam notandum est quod, sicut *in creaturis aliquid producitur per potentiam naturalem et in similitudinem nature producentis, sicut homo generat hominem, aliquid autem producitur per*
 50 *potentiam rationalem et non in similitudinem nature producentis, set speciei existentis in mente, sicut producitur domus ab artifice,* sic aliqua producuntur *a Deo* per uoluntatem non *in similitudinem nature,* set *idee existentis in mente diuina,* tamquam artificata, et tales sunt omnes *creature,* quarum productio quoad totum dicitur 'creatio', et
 55 principium huius actus dicitur 'potentia creandi', *aliquid autem producitur per naturam et in similitudinem nature et modo nature, sicut producitur Filius a Patre,* et actus quo producitur dicitur 'generatio', et potentia correspondens huic actui | dicitur 'potentia generandi'. Sic M41va igitur patet quod potentia generandi realiter est in Deo. Tamen, sicut
 60 generatio non dicitur uniuoce de generatione que est in diuinis et de illa que est in creaturis, sic nec potentia generandi in Deo et creaturis uniuoce est sumenda. Tantum de hoc quod questio supponit.

[9] Quantum ad secundum quod questio querit, scilicet utrum potentia generandi dicat 'quid' uel 'ad aliquid', est intelligendum quod circa hoc est triplex modus dicendi. Primus est quod potentia generandi dicit tantum 'ad aliquid'. Quod probatur primo sic: *quando-cumque aliquis actus inest alicui supposito et non alteri, immo sibi repugnat, oportet quod ille actus insit per illam rationem formalem per quam unum differt ab altero et non per illam secundum quam conuenit cum ipso (uerbi gratia, ratiocinari inest homini et non bruto, et certe oportet quod conueniat homini per illud per quod differt a bruto et non per illud per quod conuenit cum bruto); set generare conuenit Patri et non conuenit Filio, set repugnat; ergo oportet quod conueniat ei per illud per quod differt a Filio, et illud est paternitas et non essentia. Et confirmatur ista ratio per ARISTOTELEM I *Ethi corum*, qui probat simili argumento quod beatitudo uel felicitas non sit operatio sensitiue partis set intellectiue, quia beatitudo inest homini et non bruto; ergo inest homini per illud per quod differt a bruto, et hoc est intellectus et non sensus. Hoc etiam prima facie uidetur rationabile, quia effectus communis requirit causam communem et per eandem rationem proprius propriam.*

[10] Secundo sic. *Imperfectionis est in aliqua forma quod det actum primum et non possit dare secundum, sicut ponitur exemplum de caliditate, quod esset ualde imperfecta, si daret actum primum et nullo modo*

85 posset in actum *secundum*; set *proprietas* relatiua in diuinis dat actum
 primum, | scilicet esse | personale, nec aliquid imperfectionis habet; *M41vb*
 ergo potest | dare actum secundum, qui est generare. *O51v*

[11] Tertio sic. Tanti ambitus debet esse aliquis actus quanti *F17vb*
 ambitus est principium eius precisum (dico autem 'precisum', quia
 90 si principium non | esset precisum respectu huius actus tantum, set *Z11vb*
 excederet, ratione excessus posset esse maioris ambitus); set potentia
 generandi est principium precisum generandi; ergo non excedit actum
 generandi; essentia autem excedit, quia | est in Filio, cui non competit *N18vb*
 | generare; ergo etc. *Y44va*

95 Ad idem sunt rationes principales facte ad questionem.

Isti etiam nituntur soluere rationes in contrarium.

[12] Ad primam, cum dicitur quod illud est principium generatio-
 nis in quo genitum assimilatur generanti, dicunt quod non est uerum,
 nisi sit generatio simpliciter uniuoca, in qua genitum non solum reci-
 100 pit naturam a generante, set cum natura etiam potentiam generandi
 simile, nisi incidat defectus et error nature; ubi autem est generatio
 equiuoca nec genitum consequitur potentiam generandi aliud nec
 consequi potest, impossibile est quod illud sit potentia generandi quo
 genitum assimilatur generanti; generatio autem in diuinis ex parte
 105 est quasi equiuoca, ut dictum fuit supra dist. 4; genitum etiam non

consequitur similem potentiam generandi aliud, et ideo principium generationis non est illud in quo unum alteri assimilatur.

[13] Ad secundum dicendum quod *sicut ARISTOTELES negavit quod relatio* posset esse terminus actionis, ita *negasset* (et multo fortius) *quod relatio* posset *suppositum constituere*. *Et quia nos non tenemus ARISTOTELEM quantum ad hoc, immo dicimus quod relatio in diuinis constituit suppositum, ideo oportet negare illud quod consequenter se habet ad hoc, scilicet quod relatio non possit esse terminus actus uel etiam principium.* 110

M42ra Dictum etiam fuit quod non omnino similiter | loquendum est de potentia generandi in Deo et in creaturis, sicut nec de generatione et supposito generante. 115

[14] Ad dictum autem DAMASCENI potest dici quod pro tanto dicit DAMASCENVS quod *generatio est opus nature*, quia per eam natura communicatur et uirtute nature generatio fundamentaliter elicitur, quia relatio que immediate actum generandi elicit fundatur in essentia, tamen non propter hoc est potentia generandi, quia 'potentia' dicit immediatum principium quo actus elicitur; uel potest dici quod DAMASCENVS sub nomine 'nature' comprehendit quidquid pertinet ad rationem suppositi, et sic relatio in diuinis sub nomine 'nature' continetur, cum DAMASCENVS dicit quod *generatio est opus nature*. 120 125

[15] Hec autem opinio, ut michi uidetur, nimis attribuit relationi et parum essentie. Attribuit enim relationi totam uirtutem producendi Personam, quod non uidetur uerum, quia illud quod est tota ratio

- 130 producendi Personam continet uirtualiter omne quod est per produc-
 tionem in ea, maxime quoad illud quod fuit in generante et commu-
 nicatum est genito; set | relatio non continet uirtualiter quidquid est *O52r*
 per generationem in Filio; ergo non est tota ratio generandi | Filium. *A12va*
 Maior patet, quia in totali principio continetur uirtualiter quidquid
 135 genito est essentia et relatio filiationis, ex quibus constituitur persona
 Filii; constat autem quod essentia diuina que est in Filio non conti-
 netur uirtualiter in paternitate, set potius econuerso; fundamentum
 enim dicitur continere respectus in ipso fundatos et non respectus
 fundamentum; igitur tota ratio producendi Filium non est paternitas.
- 140 [16] Secundus modus dicendi ad questionem est totaliter opposi-
 tus primo. Ponit enim quod potentia generandi intrinsece non inclu-
 dit nisi essentiam, ita quod nullo modo includit relationem, et quia
 tota aut quasi tota difficultas que ad hanc | positionem sequitur est *M42rb*
 quomodo essentia, cum sit communis, potest esse propria ratio eli-
 145 ciendi actum qui non est communis (uidetur enim quod in quo-
 cumque est sufficiens principium alicuius actus et non impeditum,
 quod illud possit exire in actum), ideo ad tollendam hanc difficulta-
 tem, primo ponetur ymaginatio huius positionis et secundo ponentur
 rationes eius.
- 150 [17] Ymaginatio positionis est ista, quod sola essentia diuina est
 illud cuius uirtute eliciuntur hii actus: | generare, spirare et creare *F18ra*

ordine quodam. Nec est inconueniens quod ab eodem principio sint plures actus subordinati, cum hoc reperiatur in creaturis (lux enim solis est principium illuminandi et calefaciendi); set quia agere est suppositi, ideo oportet essentiam diuinam esse in aliquo supposito, uno uel pluribus, ad hoc ut eliciat supradictos actus. Si autem termini | istorum actuum essent forme compossibiles in eodem supposito in quocumque inueniretur essentia, illud posset in omnes eius actus, sicut lumen et calor sunt forme compossibiles in eodem, et certe omnis forma que est principium istorum actuum, qui sunt illuminare et calefacere, potest in eos in quocumque supposito sit, nisi impediatur in agendo per contrarium uel per indispositionem materie, de quo non est in diuinis timendum; quando autem per quemlibet actum constituitur nouum suppositum, ut in diuinis, non potest sic esse, immo primus actus necessario est ab essentia ut est in una Persona tantum, secundus ut est in duabus, tertius ut est in tribus. Cuius ratio est quia in diuinis non potest esse nisi una Persona non producta. Si enim essent plures non producte, tales necessario differrent per absoluta, non per relationes originis, quod est impossibile, quia sic essent duo dii.

M42va [18] Ex hoc sic arguitur. | Nulla Persona potest principiari
Y44vb actionem | per quam producitur; set prima Persona producta in diuinis producitur per primam productionem uel emanationem; ergo
O52v prima Persona producta non potest habere essentiam ut | principiat

175 primam productionem; oportet ergo quod prima productio sit a Per-
 sona non producta, que est tantum una, ut prius dictum est. Per idem
 patet quod secunda emanatio non potest esse ab essentia, nisi prout
 ipsa est in duabus Personis et non in pluribus, quia secunda Persona
 producta producitur per secundam emanationem; ergo non potest
 180 habere essentiam prout est principium secunde emanationis, alioquin
 produceret se ipsam. Restat | ergo quod essentia, prout est principium *Z12ra*
 secunde emanationis, sit solum in prima Persona producente et prima
 producta.

[19] Ex quibus apparent duo. Primum est quod essentia diuina
 185 non est principium precisum et adequatum alicuius dictionum actuum,
 qui sunt generare et spirare, set est commune principium omnium
 eorum, licet possit designari per rationem huic uel illi actui adequa-
 tam, ut cum dicitur ‘potentia generandi’ uel ‘potentia spirandi’.

[20] Secundo apparet quare quodlibet suppositum diuinum habens
 190 perfecte diuinam naturam non potest in omnes istos actus, licet sola
 essentia diuina sit totale et sufficiens principium horum actuum.
 Causa enim est quia essentia diuina fecunda est ad hos actus ordine
 quodam. Et quia non potest esse in secunda Persona, nisi expleta
 fecunditate prima, per quam expletionem ipsamet secunda Persona
 195 producitur, nec potest esse in tertia, nisi expleta secunda fecunditate,
 ideo in secunda Persona solum est principium secundi actus, qui est
 spirare, in tertia autem non est principium alicuius actus, nisi trans-

M42vb euntis in materiam | exteriorem, ut est creare. Non sic autem est in generatione creaturarum uniuoca, quia ibi communicatur alia natura secundum numerum habens similem uirtutem secundum speciem 200 nulla fecunditate eius expleta. Et ideo potest in omnes actus speciei debitos in quocumque supposito sit. Hec est ymaginatio opinionis.

[21] Rationes autem eius sunt plures. Vna est talis. *Illud* quod est *per se fundamentum relationis non* includit intrinsece *relationem; set potentia* que est ad actus diuinos *est per se fundamentum relationis* inter 205 producens et productum; *ergo etc. Maior patet, quia* relatio realis semper fundatur super rem alterius predicamenti. Minor probatur, *quia nichil pertinet per se ad agens quod possit esse fundamentum* dicte relationis *nisi actio uel potentia actiua. Actio autem non potest esse fundamentum* eius, *nec in creaturis, nec in diuinis, quia in creaturis actio et* 210 *passio sunt in passo, fundamentum autem respectus agentis debet esse in agente;* | *nec in diuinis, quia actio in diuinis, puta generare, est relatio et relatio non est per se fundamentum relationis,* alioquin esset processus in infinitum; ergo actio non potest esse fundamentum dicti respectus. Relinquitur ergo quod hoc sit potentia actiua. Et hec fuit minor; 215 sequitur ergo conclusio.

O53r [22] Secunda talis est. Si in diuinis esset diuersitas | nature secundum numerum et unitas secundum speciem, ratio principiandi attribueretur nature et non relationi, | sicut nunc est in creaturis; set 219

220 unitas nature nichil perfectionis tollit a natura; ergo per unitatem
non tollitur quin debeat habere rationem principii respectu actuum
diuinorum.

[23] Tertia talis est. *Continere principiatiue diuinam Personam nobi-*
lius est quam continere creationem creaturarum; set continentia creatiua
225 *respectu creature est propter essentiam* | et non propter aliquam rela- *M43ra*
tionem; ergo *continentia principiatiua respectu Persone diuine multo* for-
tius est propter essentiam.

Quedam alie rationes adducuntur a QVIBVSDAM, que supponunt
quod essentia et relatio sint penitus idem re nec differant nisi ratione;
230 set quia istud quoad nos uertitur in dubium, ideo illas omitto.

[24] Secundum hanc opinionem, que multum est probabilis, re-
spondetur ad rationes precedentis opinionis. Ad primam, cum argui-
tur quod quando aliquis actus inest uni supposito et non alteri, oportet
quod insit per rationem formalem per quam unum differt ab altero,
235 dicendum quod ad | saluandum quod aliquis actus insit uni supposito *A12vb*
et non alteri, non oportet quod sit a principio per quod unum forma-
liter differt ab altero, set sufficit quod sit a principio aliter existente ad
plures actus subordinatos per quos illud idem principium, quod est
sub uno, efficitur in altero, set alio modo, scilicet aliqua fecunditate
240 illius principii iam expleta, propter quem modum illud idem prin-

cipium, quod est in uno fecundum tali fecunditate, non est in alio fecundum ad eundem actum, licet sit in eo plene et perfecte sicut in primo. Istud autem fuit prius satis declaratum. Quod autem confirmatur per simile argumentum ARISTOTELIS I *Ethicorum*, dicendum quod argumentum eius bonum est in creaturis, in quibus plura 245 supposita non possunt in aliquo uno principio secundum numerum communicare; in diuinis autem, in quibus est contrarium, contrarium est censendum; in illis enim sufficit ad diuersitatem actuum diuersus modus habendi idem principium.

Y45ra [25] Ad secundum dicendum quod perfectio et imperfectio sunt 250
M43rb condiciones rei absolute; relatio enim secundum se et precise nec | perfectionem dicit nec imperfectionem, alioquin aliqua perfectio esset in una Persona que non esset in alia, cum sit ibi alia et alia relatio, quod non dicimus; licet ergo relatio diuina det esse primum suppositi et non esse secundum, ex nullo tamen istorum arguitur eius perfectio 255 uel imperfectio; forte autem ex hiis argueretur perfectio uel imperfectio in formis absolutis, quibus hec nata sunt inesse.

[26] Ad tertium dicendum per interemptionem minoris. Essentia enim, ut prius dictum est, non est precisum principium et adequatum
O53v actus generandi, | set est commune principium actuum generandi, 260

spirandi et creandi ordine quodam, et ideo potest esse in uno supposito quoad unum actum et non quoad alium propter rationes prius dictas; uerum est quod essentia designatur ut principium adequatum actui generandi, cum uocatur potentia generatiua, et sic non est nisi
 265 in Patre; illud tamen, quod principium est, est in omnibus Personis, set non ad principiandum omnes actus ex quibus sortitur tale uel tale nomen.

[27] Ad rationes principaliter adductas ad questionem potest responderi. Cum enim primo dicitur, quod potentie distinguuntur per
 270 actus, dicendum quod potentie distinguuntur, idest distincte cognoscuntur, per actus, set non oportet quod potentia sit in eodem genere cum actu, etiamsi potentie non solum distincte cognoscantur, set etiam distinguantur eo modo quo per fines est distinctio eorum que ordinantur | ad finem; non enim oportet quod finis et illud quod est
 275 ad finem sint eiusdem generis predicamentalis, ut patet de medicina et sanitate. | Et ideo in nullo casu necesse est quod, si generare dicat
 'ad aliquid', quod propter hoc potentia generandi, quantum ad id quod importat intrinsece, dicat 'ad aliquid', licet potentia generandi | connotet extrinsece 'ad aliquid', quia importat habitudinem | ad
 280 actum, qui uere est 'ad aliquid'.

[28] Ad secundum dicendum quod proprius actus est a propria forma uel a forma communi ut appropriata, et hoc modo generare est ab essentia ut est sub proprietate Patris; nec tamen proprietate dat essentie quod principiet actum generandi, set est tantum causa sine
 285 qua non. Multa enim concurrunt cum potentia que non pertinent

ad rationem potentie, sine quibus tamen potentia nullo modo exiret in actum; uerbi gratia, quantitas nullo modo est de ratione potentie calefactiue aut disgregatiue, et tamen sine quantitate forte calor non calefaceret nec color disgregaret. Similiter est in proposito: fecunditas 290
essentie ad primum actum, qui est generare, non posset explicari nisi ab essentia existente in prima Persona que nullo modo est ab alia, ut declaratum fuit prius, et tamen proprietas constituens primam Personam nullo modo pertinet intrinsece ad rationem potentie generandi.

[29] Ad tertium dicendum quod aliter est proprium Dei creare, et aliter est proprium Patris generare. Creare enim est proprium Dei 295
ratione principii creatiui, quod in nullo alio esse potest; set generare est proprium Patris non ratione principii, set modi habendi illud principium, quod non posset aliter producere primum actum nisi existens sub proprietate Patris propter condicionem et ordinem actuum, ut uisum est, et non propter hoc quod proprietas illa sit in aliquo elicitua 300
actus. Sub hoc sensu accipiendum est quod dicit AVGVSTINVS quod generatio est actus paterne proprietatis, quia non elicitur uirtute essentie, nisi ut existit sub proprietate Patris.

054r [30] Tertius modus dicendi | continet aliquo modo duos precedentes et in aliquo concordat. Ponit enim quod tam essentia quam 305
M43vb relatio habent rationem principii in generando uel spirando. | Ymaginantur enim tenentes hanc uiam quod cum *Filius* secundum HILARIVM IV libro De Trinitate *nichil habeat nisi natum*, idest per

generationem et natiuitatem acquisitum, habet autem essentiam et
 310 proprietatem relatiuam, ideo utrumque habet per generationem suam
 ex Patre, set differenter, quia unum habet tamquam communicatum
 et non productum, scilicet essentiam (que non est producta, set tan-
 tum communicata), aliud autem habet tamquam uere productum, sci-
 licet proprietatem relatiuam, et utrumque requiritur ad ueram gene-
 315 rationem. Sicut enim non esset uera generatio, si nichil produceretur,
 set totum supponeretur, quantumcumque illud communicaretur, ita
 non esset uera generatio, si totum produceretur et nichil comunica-
 retur. Modo dicunt ISTI quod in generatione Filii essentia Patris habet
 rationem principii quantum ad id quod est ibi communicationis; set
 320 Paternitas habet rationem principii quantum ad id quod est ibi pro-
 ductionis.

[31] Et hoc patet primo sic: principium quo producens aliquid
 producit necesse est realiter distingui a termino quo productum ipsam
 productionem terminat etiam secundum suppositum, quando termi-
 325 nus productionis suppositum constituit; principium autem commu-
 nicandi non oportet realiter distingui ab eo quod communicatur uel
 quo communicatio terminatur. | Nunc est ita quod in generatione Filii *Y45rb*
 relatio filiationis est illud quo productio terminatur et est constitutua
 suppositi; essentia autem est illud quod communicatur uel quo com-
 330 municatio terminatur; ergo oportet quod principium producendi sit
 realiter distinctum a filiatione etiam secundum suppositum. Princi-
 pium autem comunicandi non oportet distingui ab essentia commu-
 nicata; set essentia secundum positionem communem non distinguitur
 realiter a filiatione nec ab aliquo quod sit in diuinis, saltem secun-
 335 dum suppositum; ergo ipsa non est in generatione Filii | principium *M44ra*

productionis, licet possit esse principium communicationis. Maior patet, quia producens et productum necessario distinguuntur; nichil enim est impossibilius quam quod idem producat se ipsum, ut dicit AVGVSTINVS I De Trinitate; set producens totaliter est producens
A13ra ratione principii quo producit, et productum totaliter est | productum 340
 ratione termini quo productio terminatur, quia hiis exclusis et posito
 quocumque alio excluditur totaliter ratio producentis et producti;
F18vb hiis autem habitis | statim habetur ratio producentis et producti; ergo
 oportet quod producens et productum realiter distinguantur quantum
N19vb ad principium productionis et | terminum. 345

[32] Quod etiam patet ex alio, quia oportet quod terminus productionis quo productio terminatur sit non solum communicatus, set productus. Si enim totum esset communicatum et nichil productum, nulla esset productio, ut dictum est supra; set si terminus productionis posset esse realiter idem cum principio productionis, impossibile esset
 ipsum esse productum, quia preexisteret productioni; ergo impossibile
O54v est quod principium productionis et terminus | sint idem realiter, set
 necessario distinguuntur.

[33] De principio autem communicandi secus est, quia non est de ratione rei communicate quod sit a communicante producta (sic enim
 principium communicandi et res communicata necessario distinguuntur), set solum quod sit a pluribus habita, ita quod unus habeat ipsam ab alio. Et si quidem sit una numero que solum est communis communitate rei de qua nunc loquimur, non potest simul haberi tota 355

360 et perfecte a pluribus nisi propter suam illimitationem, ita quod illi-
 mitatio rei communicate est ratio communicandi | ipsam, maxime si *M44rb*
 sit communicatio | naturalis et non a uoluntate mota ex aliquo fine, *Z12va*
 qualis est communicatio diuine nature, cuius sola infinitas est ratio
 quare ipsa ab uno habita ad aliud suppositum deriuetur. Sic igitur
 365 patet maior. Minor similiter probatur. Quod enim in generatione Filii
 relatio filiationis sit illud quo productio terminatur patet sic: illud
 quod in Filio est solum productum est illud quo productio Filii ter-
 minatur; set in Filio nichil est productum nisi sola relatio filiationis
 et non essentia, que nullo modo est producta; ex hiis autem duobus
 370 constituitur Persona Filii; ergo sola relatio est terminus productionis.
 De essentia autem, quod ipsa sit illud quod communicatur, planum
 est. Et hec fuit minor. Sequitur ergo conclusio, scilicet quod in gene-
 ratione Filii essentia potest quidem esse principium communicationis,
 set non productionis, cum ipsa a nullo realiter distinguatur.

375 Secundo patet idem sic. Principium et terminus in generante et
 genito sibi inuicem correspondent; set in genito aliud est quo produc-
 tio terminatur, scilicet relatio, et aliud id quo communicatio termina-
 tur, scilicet essentia, ut statim probatum est; ergo proportionaliter in
 generante aliud est principium productionis, scilicet relatio, et aliud
 380 principium communicationis, scilicet essentia.

Item, emanationes diuine debent reduci in talia principia quibus
 positis statim ponitur status in emanationibus; set posito quod rela-
 tiones sint principia emanationum uel essentia cum relationibus,

statim ponitur rationabiliter quod non sunt nisi due emanationes
 in diuinis; non sic autem si sola essentia ponatur principium; ergo 385
 etc. Maior patet, quia cum non possint esse plures emanationes in
 diuinis quam due, rationabile est quod talia ponantur principia ema-
M44va nationum ex quibus possit | sufficienter uel saltim probabiliter reddi
 status emanationum. Minor probatur, quia si relationes uel essentia
 cum relationibus sint principia, tunc rationabiliter potest dici quod 390
 sunt tantum due emanationes actiue secundum duas relationes, scilicet
 paternitatem et spirationem actiuam; si uero sola essentia ponatur
 principium, hoc non potest dici, quia qua ratione ipsa una existens
 erit principium non unius tantum set duarum, eadem ratione uel plu-
 rium uel infinitarum. 395

[34] Set quid istorum potius debet dici potentia generandi? Vide-
Y45va retur | quod relatio, quia generatio formalius respicit productionem
O55r quam communicationem; igitur illud magis habet rationem | poten-
 tie generandi quod magis habet rationem principii productiui et non
 illud quod solum habet rationem principii comunicatiui; hoc autem 400
 est relatio, ut declaratum est; ergo etc. Verumptamen, licet essentia
 non sit immediatum principium generationis quoad productionem,
 est tamen primum et fundamentale, quia quod respectus principiet
 aut terminet productionem, cum sit speciale in diuinis, uidetur hoc

405 habere radicaliter ex natura talis fundamenti. Si autem alicui uidetur
 mirum quod respectus possit esse principium aut terminus produc-
 tionis, miretur etiam quomodo constituit suppositum et quomodo
 oppositi respectus | sunt in eadem essentia; cum enim generatio sit *F19ra*
 mirabilis, oportet consequenter dicere ea que fides ponit de tali gene-
 ratione et longe aliter quam de principiis generationis naturalis. Qui
 410 uult tenere | hanc opinionem, que probabiliter teneri potest et ad *N20ra*
 quam frater THOMAS uidetur declinare in questionibus De poten-
 tia, potest respondere ad rationes precedentis opinionis.

[35] Ad primam sic. Cum enim dicitur quod fundamentum rela-
 415 tionis non includit intrinsece relationem, aut intelligitur | de intra- *M44vb*
 neitate rei aut rationis. Si de intraneitate rei, contra EOS est, quia
 dicunt quod relatio et suum fundamentum semper sunt idem re; si
 uero de intraneitate rationis, concedatur. Et cum dicitur in minore
 quod potentia actiua est fundamentum relationis que est inter pro-
 420 ducens et productum, dicatur per interemptionem; et cum probatur
 quod immo, quia hoc non potest esse actio nec in creaturis nec in
 diuinis, satis mirum est hoc; non enim aliquis dicitur pater quia potest
 generare, nec filius quia potest generari (posita enim potentia gene-
 randi actiua et passiuua, nondum est aliquis pater aut filius), set magis
 425 quia hic genuit, ille autem genitus est; unde PHILOSOPHVS V *Meta-*
phisice dicit: *Sic enim pater dicitur filii pater, quia hoc quidem fecit,*

illud autem passum quid est; ergo secundum intentionem ARISTOTELIS et communem modum loquendi paternitas et filiatio in creaturis, siue sint relationes siue relatiue denominationes (quod forte uerius est), fundantur immediate super generationem actiue et passiuę acceptam. 430
 Nec obstat quod dicitur, quod actio est in passo, quia forte hoc non est uerum, licet forma que est terminus actionis sit in passo, uel si est uerum, paternitas in creaturis est solum quedam denominatio agentis ab extrinseco | consurgens, ut alias patebit; in diuinis autem paternitas fundatur super generationem actiue acceptam. Et cum dicitur quod 435
 non, quia generatio in diuinis est relatio, uerum est secundum rem, set secundum rationem est actio. Tv autem queris de differentia relationis et sui fundamenti secundum rationem et non secundum rem, et ideo talis differentia generationis ad relationem sufficit ut sit fundamentum. Si autem relatio differret realiter a fundamento, | adhuc diceretur 440
 ad rationem sic quod cum potentia generandi includat duo, scilicet principium productiuum, et illud est relatio, et principium communicatiuum, quod est essentia, | potentia generandi, que utrumque 445
 includit secundum se totam, non est fundamentum relationis, cum eam intrinsece includat, set pars eius, ut sic loquamur, scilicet potentia communicandi, que est essentia, est fundamentum | potentie producendi, que est relatio.

[36] Ad secundum argumentum dicendum quod, si in diuinis sup-
positis plurificaretur natura secundum numerum, non oporteret dare
450 aliam potentiam communicandi et aliam producendi, quia nichil esset
ibi communicatum quin esset productum, et econuerso, propter quod
possunt reduci in idem principium; set nunc, quia est eadem natura
numero in omnibus suppositis, aliud est ibi productum, scilicet rela-
tio, aliud uero solum communicatum, scilicet essentia; ideo debent
455 reduci in diuersa principia.

[37] Argumentum autem tertium uidetur esse pro ista opinione;
quia enim maius est continere principiatiue diuinam Personam quam
creaturam, plura requiruntur ad primum, scilicet essentia et relatio,
quam ad secundum, in quo sufficit sola essentia. Et hoc est pro nobis.

<DISTINCTIO OCTAVA
QUESTIO PRIMA
VTRVM 'QVI EST' VEL 'ESSE' CONVENIAT DEO PROPRIE>

[1] *Nunc de ueritate siue proprietate* etc. Circa distinctionem octauam
Y45vb primo queritur de entitate Dei, secundo de eius simplicitate, | tertio 5
de eius immutabilitate, quarto de simplicitate creature rationalis, scilicet anime humane. Quantum ad primum queritur utrum 'qui est' uel 'esse' conueniat Deo proprie. Et uidetur quod non, quia nichil nominamus nisi secundum quod concipimus; set conceptus quem habemus de Deo 'quia est' est maxime confusus et minime proprius; ergo et 10
nomen huic conceptioni correspondens est minime proprium; tale est 'qui est' uel 'esse'.

M45rb [2] Item agens equiuocum non communicat cum effectu | in
F19rb ratione quam largitur | effectui, sicut sol non est calidus, quia est causa
equiuoca caloris; set Deus est causa equiuoca respectu creature et lar- 15
gitur ei esse; ergo non conuenit Deo esse, et si non conuenit, non est ei proprium.

[3] In contrarium est quod dicitur Exo d. 3: *Qui est misit me ad uos* etc. Et arguitur per rationem sic: cui soli competit nomen essentie

20 illi proprium est esse, quia ‘essentia’ ab ‘esse’ dicitur uel econuerso; set
 soli Deo proprie competit nomen essentie, ut patet per HIERONYMVM
 Ad Marcellam, ubi sic dicit: *Deus solus, qui exordium non habet,*
uere ‘essentie’ nomen tenuit, quia in eius comparatione, qui uere est, quia
incommutabilis | est, quasi non sunt que mutabilia sunt; ergo soli Deo N20rb
 25 proprie competit esse.

[4] Responso. ‘Proprium’ diuiditur contra ‘commune’ et contra
 ‘translatum’, et sic dupliciter dicitur: dicimus enim quod homo pro-
 prie ridet, pratum autem, dum floret, ridere dicitur non proprie, set
 translatiue; dicimus etiam quod homini proprium est ratiocinari, sen-
 30 tire autem non, set commune, licet utrumque conueniat homini pro-
 prie, prout ‘proprium’ diuiditur contra ‘translatum’.

[5] Si ergo questio querat de ‘proprio’, prout diuiditur contra
 ‘translatum’, quod quidem habet rationem ‘improprii’, sic dicendum
 est quod Deo maxime proprie competit esse. Quod patet dupliciter.
 35 Primo sic: illa nominatio est magis propria, sicut nunc loquimur de
 ‘proprio’, que sumitur secundum cognitionem magis propriam; set
 talis est per hoc nomen ‘qui est’ uel ‘esse’; ergo etc. Maior de se patet,

O56r minor probatur. Cum enim in hac uita non possimus | uidere Deum
 sicut in se ipso est, *quemcumque modum intellectus noster determinet*
circa ipsum semper defficit a modo quo in se est. Et ideo omnis affir- 40
 matiua cognitio de Deo, quanto particularior est, tanto plus habet de
 improprietate determinando circa Deum modum qui in ipso non est,
 M45va quanto autem uniuersalior est, tanto minus habet | de improprietate;
 talis autem est cognitio 'si est', secundum quam imponitur ei nomen
 'qui est'; ergo etc. 45

[6] Secundo sic: illud nomen magis proprie competit Deo quod
 importat plures perfectiones unito modo et sine contractione ali-
 cuius limitationis. Ratio huius est, quia de hiis que sunt in creaturis,
 ex quibus Deum cognoscimus et nominamus, sole perfectiones Deo
 attribuuntur, set eminentius quam sint in creaturis, quia in Deo sunt 50
 omnes perfectiones generaliter sine exceptione, unite sine diuisione,
 infinite sine limitatione. Igitur illud nomen magis proprie competit
 Deo quod importat plures perfectiones quoad primum, et unito modo
 quoad secundum, et sine contractione et limitatione quoad tertium;
 set hoc est 'esse' uel 'qui est' (dicit enim DYONISIUS quod *inter omnes* 55
diuine bonitatis participationes primum est esse et quasi principium alio-
rum, prehabens in se omnia predicta secundum quemdam modum uni-

tum; est etiam minime determinatum et limitatum); ergo maxime proprie competit Deo. Hanc rationem tangit DAMASCENVS libro I cap. 60 3 dicens sic: *Videtur quidem omnibus principalius eorum que de Deo dicuntur nominibus esse 'qui est', quemadmodum ipse oraculo loquens Moysi in monte ait: Dic filiis Israel: Qui est misit me ad uos, totum in se ipso comprehendens, uelut quoddam pelagus substantie infinitum et indeterminatum.*

65 [7] Si autem questio querat de 'proprio' prout diuiditur contra 'commune', sic dicendum est quod 'esse' uel 'qui est' non est proprium nomen Dei, est tamen aliquo modo appropriatum. Primum patet, quia illud est proprium quod soli conuenit, sicut per oppositum
70 illud est commune quod pluribus conuenit; set esse non solum conuenit Deo, set etiam creaturis; ergo non est proprium Deo. Secundum patet, scilicet quod est appropriatum, idest de communi tractum ad proprium propter aliquam | specialem rationem. Dicitur enim ali-
quid appropriate tale quod est maxime tale. Et hoc modo esse appropriate conuenit Deo. Quod patet sic: illud cui primo competit esse, *M45vb*
75 et nullo modo potest ei competere non esse, dicitur maxime esse et per consequens appropriate esse; set Deo primo competit esse, nullo

etiam modo potest ei competere non esse, quia ipse solus est necesse esse; ergo Deo competit maxime esse et sic appropriate esse. Maior patet, quia illud conuenit alicui maxime quod conuenit ei primo et
Y46ra sine | aspectu ad oppositum; minor similiter declarata est; sequitur 80
 ergo conclusio: sic igitur esse conuenit Deo non proprie, set appro-
F19va priate. Hec autem appropriatio non est respectu aliorum | nominum
 que simili modo possunt Deo appropriari, sicut est ‘esse sapientem’,
O56v ‘bonum’ | et huiusmodi, | set est respectu creaturarum, quia | nulli
A13va creature potest sic appropriari esse. 85
Z13ra [8] Per hoc patet responsio ad primum argumentum; solum enim
 probat quod esse non est proprium Dei prout ‘proprium’ diuiditur
 contra ‘commune’, et hoc concessum est; tamen non probat quin
 conueniat ei appropriate et proprie prout ‘proprium’ diuiditur contra
 ‘translatum’. 90
N20va [9] Ad secundum, quod uidetur probare quod | nullo modo esse
 competat Deo, dicendum quod causa equiuoca non communicat cum
 effectu in ratione specifica quam ei largitur, alioquin iam non esset
 equiuoca, set uniuoca; necesse est tamen quod communicet in ratio-
 nibus communibus et transcendentibus, que omnia circumeunt, sicut
 esse bonum et huiusmodi.
 [10] Argumentum in oppositum probat solum quod essentia et
 esse conueniunt Deo appropriate, et hoc sonant uerba HIERONYMI, ut
 patet intuentibus ea.

<QVESTIO SECVNDA
VTRVM DEVS SIT OMNINO SIMPLEX>

[1] Secundo queritur utrum Deus sit omnino simplex. Videtur quod non, quia *omne quod est melius est Deo attribuendum; set apud nos* | *M46ra*
5 *composita sunt meliora simplicibus* (compositum enim melius est quam sola materia aut sola forma); ergo compositio est Deo attribuenda.

[2] Item uidetur quod saltem in Deo sit compositio generis et differentie, quia pluralitas rationis non repugnat diuine simplicitati, ut patet in attributis diuinis; set compositio generis et differentie non est
10 compositio rei, set rationis; ergo talis compositio non repugnat Deo. Probatio minoris: omnis compositio est partis cum parte; totius enim ad se ipsum non est compositio, nec totius ad suam partem, quia illam includit intra se, nec partis ad totum per eandem rationem; igitur
15 omnis compositio est partis cum parte; quales igitur sunt partes, talis est compositio; set genus et differentia non sunt partes reales, cum genus dicat totum; ergo non faciunt compositionem realem. Et hec fuit minor.

[3] In contrarium est quod dicit AVGVSTINVS VI De Trinitate, quod Deus *uere et summe simplex est*.

20 [4] Responsio. Hic sunt tria declaranda. Primum est quod Deus non est compositus in se; secundum est quod non est alteri compo-

bilis nec aliud sibi; tertium est quod in eo non est compositio generis et differentie.

[5] Primum patet dupliciter. Primo ex primate Dei, supponendo quod declaratum est prius, scilicet quod Deus sit primum in entibus, 25 et hoc sic: primum ens est primum unum; set Deus est primum ens; ergo est primum unum; set unum compositione non potest esse primum unum; ergo Deus non est unus compositione, set simplicitate. Quod autem primum unum non sit unum compositione, patet, quia sicut se habet entitas ad entitatem, sic unitas ad unitatem; set entitas 30 compositi supponit entitatem partium; ergo unitas eius supponit unitatem cuiuslibet partis.

[6] Secundo patet idem ex eius causalitate supponendo quod Deus *M46rb* causam non habet, | sic: omne compositum causam habet; set Deus causam non habet, set est omnium prima causa; ergo Deus non est 35 quid compositum. Minor supponitur, set maior probatur, quia duplex est compositio: una ex materia et forma, de qua nunc loquimur, quia substantia de qua nunc loquimur, cum de Deo querimus, non componitur nisi ex materia et forma; alia est compositio ex subiecto et *O57r* accidente, de | qua dicitur in secundo articulo. Quod ergo compo- 40 situm ex materia et forma causam habeat, patet; habet enim causas intrinsecas, scilicet materiam et formam ex quibus componitur, habet

etiam causam efficientem, quia unio materie cum forma fit per agens
 quod introducit formam in materia; unde PHILOSOPHVS VIII *M e t a -*
 45 *p h i s i c e*, cum quereret quare ex materia et forma fit unum, dicit
 quod non est alia causa nisi unde principium motus, quod est causa
 agens. Et iterum per rationem patet idem sic: omne illud quod de se
 non est necesse esse habet causam efficientem; set nullum composi-
 tum ex materia et forma est de se necesse esse; ergo omne tale habet
 50 causam efficientem. Maior patet, quia quod non est de se necesse esse
 potest non esse quantum est de se, immo etiam quantum est de se
 non esset; omne autem tale indiget aliquo reducete ipsum de non
 esse ad esse, et illud est solum agens; | quare etc. Minor probatur, quia *F19vb*
 non est maior necessitas compositi quam partium ex quibus compo-
 55 nitur, immo minor; | quero ergo de forma que est pars istius compo- *Y46rb*
 siti utrum possit per se esse sine materia uel non. Si potest esse sine
 materia, compositum potest non esse, quia compositum non est nisi
 forma existente | in materia; si autem forma non potest esse nisi sit in *N20vb*
 materia, ergo ipsa de se non est necesse esse, quia omne quod est de
 60 se necesse esse potest esse excluso quocumque alio; si autem ipsa non
 est de se necesse esse, nec compositum. Idem potest probari | ex parte *M46va*
 materie. Et sic patet minor. Sequitur ergo conclusio.

[7] Secundum principale patet, scilicet quod Deus non est alteri
 componibilis nec aliud sibi. Cum enim Deus sit substantia actu ens,
 65 si est alteri componibilis uel aliud sibi, talis compositio erit subiec-

ti et accidentis; set probatio quod hoc non sit possibile, quia omne
 accidens habet causam efficientem, cum de se non sit necesse esse, eo
 quod non potest sine alio esse; igitur accidens quod esset in Deo aut
 esset causatum effectiue ab eo uel ab alio; non ab alio, quia tale acci-
 dens oportet quod dicat perfectionem simpliciter, alias non esset in 70
 Deo; set Deus, cum sit perfectissimus et primum perfectum, habet ex
 se quidquid perfectionis est, et non ab alio; igitur tale accidens non
 esset effectiue in Deo ab alio; nec ab ipso Deo, quia idem simplex
 et secundum idem et respectu eiusdem non potest esse in actu et in 75
 potentia; set Deus per essentiam suam simplicem respectu talis acci-
 dentis est agens et in actu, ut TV dicis; ergo respectu eius non potest
 esse in potentia et subiectum; igitur nullum accidens, immo nullum
 ens est Deo componibile.

[8] Tertium principale, scilicet quod in Deo non est compositio
 generis et differentie, probant ALIQVI sic: ubi non est possibile accipere 80
 conceptum potentie et actus, ibi non est possibile esse compositionem
 ex genere et differentia; | set in Deo impossibile est istos duos concep-
 tus accipere; ergo etc. Maior probatur, quia conceptus generis sumi-

Z13rb

tur a ratione potentie, conceptus autem differentie sumitur ab actu
 85 (est enim genus ut determinabile, differentia autem ut determinans);
 actus autem est determinatiuus potentie; propter quod | ubicumque *O57v*
 est dare compositionem generis et differentie, ibi est dare conceptum
 actus et potentie. Et hec fuit maior. Minor similiter probatur, quia
 si isti conceptus possent | de Deo formari, hoc esset uel secundum *M46vb*
 90 considerationem qua Deus apprehenditur absolute sine habitudine ad
 creaturas, quod esse non potest, quia secundum hanc considerationem
 impossibile est quod Deus apprehendatur a se uel ab alio nisi tantum
 sub una ratione (ut dictum fuit in questione de attributis), uel secun-
 dum considerationem qua apprehenditur in habitudine ad creaturas,
 95 | quod etiam esse non potest, quia comparando Deum ad creaturas, *A13vb*
 semper Deus habet rationem actus et necesse esse, creatura autem
 habet rationem possibilis; ideo etc. In omnibus autem rebus creatis
 est accipere conceptum potentie et actus uel ex ipsis principiis rerum,
 sicut est in habentibus formam in materia, uel ex naturali ordine
 100 rerum inter se; res enim create sunt quedam potentie inquantum ab
 alio dependent; hec autem potentia determinatur in diuersis per diuer-
 sos gradus perfectionum tamquam per diuersos actus; et ideo omnia
 creata sunt in genere, non autem Deus propter ea que dicta sunt.

[9] Iste autem modus probandi non uidetur uerus, quia sicut de
 105 Deo concipimus quod est bonus et sapiens, et hec in Deo ratione dif-

ferunt, ita concipimus de Deo quod est substantia et quod est intellectualis. Primus autem conceptus est indeterminatus respectu secundi et determinabilis per ipsum aliquo modo, sicut potentia per actum, et sic de Deo formamus diuersos conceptus, quorum unus habet rationem potentie et alius rationem actus, cuius oppositum dicebatur. 110

Ratio etiam probans hoc non ualet. Possumus enim Deum intelligere in habitudine ad creaturas dupliciter: uno modo comparando Deum et perfectiones diuinas creaturis et perfectionibus earum, et sic in Deo semper concipimus rationem actus et perfecti, in creaturis autem

M47ra rationem potentie et perfectibilis | prout procedit ratio. Alio modo 115
comparando ad inuicem plures perfectiones diuinas, sicut esse substantiam et esse intellectualem; et licet hec pluralitas non concipiatur

F20ra in Deo | absque habitudine ad creaturas, comparatio tamen harum
perfectionum iam conceptarum est inter se, et isto modo est in Deo
ratio potentie et actus determinabilis et determinantis; propter quod 120

N21ra ille modus | falsus est et deffectuosus. Ideo probandum est aliter sic.
Illud quod non est in genere non est compositum ex genere et differentia; set Deus non est in genere; ergo etc. Maior de se patet, set

Y46va minor probatur. | Primo sic: minus est in genere illud quod est illimitatum re et ratione quam limitatum re et illimitatum ratione; set Deus 125
est illimitatus re et ratione; ens autem creatum, in sua communitate

acceptum, est limitatum re, licet QVIBVSDAM uideatur quod sit illimitatum ratione, quod forte non est uerum. Set quidquid horum detur, habetur propositum, quia si est limitatum re et ratione, tunc fortiori ratione est in genere; cum igitur ens creatum in sua communitate acceptum | non sit in genere, patet quod fortiori ratione Deus non est in genere; et causa est, quia genus includit limitationem, ita quod perfectio reperta in uno genere non conuenit rei alterius generis sine noue rei additione; propter quod illud quod per idem subsistit, intelligit, est iustus, et huiusmodi que pertinent ad diuersa genera, non est determinatum ad aliquod genus; talis est Deus; ergo etc. O58r

[10] Ad primum argumentum dicendum quod quidquid nobilitatis est in creaturis totum est Deo attribuendum. Et cum dicitur quod composita sunt meliora simplicibus, dico quod non in eo quod composita, immo in hoc sunt minoris perfectionis et maioris | dependentie, ut declaratum est in corpore solutionis; unde, si ea que sunt in composito essent in eo modo unito et simplici, perfectius haberentur. Et sic est in Deo; habet enim omnes perfectiones compositorum sicut esse subsistens, quod non habet materia neque forma. Item argumentum procedit de simplicibus que sunt partes compositi, ut sunt materia et forma, et non de simplicibus que sunt perfecta in genere, ut sunt substantie separate (taliam enim sunt nobiliora omni composito); nos autem non dicimus Deum esse simplicem modo partis componibilis, set modo substantie per se stantis. M47rb

[11] Ad secundum dicendum quod licet compositio generis et dif- 150
ferentie non sit realis set rationis, que non repugnat Deo, ista tamen
repugnat sibi quia extrema istius compositionis, scilicet genus et diffe-
rentia, non sunt in eo, quia Deus non est in genere, ut ostensum est.

<QVESTIO TERTIA

VTRVM SOLVS DEVS SIT IMMVTABILIS>

[1] Tertio queritur de immutabilitate Dei utrum solus Deus sit
immutabilis. Videtur quod non, quia illud quod exit de otio in actum
uel de non operante fit operans mutatur; set Deus de non operante 5
fit operans (fecit enim creaturas ex tempore, cum prius non fecisset);
ergo etc.

[2] Item si solus Deus est immutabilis, omnis creatura est muta-
bilis; set contra: omne quod est mutabile est mutabile in oppositum;
set oppositum mutabilis est immutabile; ergo si omnis creatura est 10
mutabilis, erit mutabilis in immutabile; si ergo Deus est immutabilis
et omnis creatura mutabilis, omnis creatura est mutabilis in Deum,
quod est impossibile.

[3] In contrarium est quod dicitur *Ma l. 3: Ego Deus et non mutor.*

15 Et *Ia c. 1: Apud quem non est transmutatio.* De creatura autem simul et Creatore dicitur in *Ps. : Mutabis eos et mutabuntur; | tu autem idem Z13va ipse es, etc.*

[4] Responsio. *Aliquid potest dici | mutabile per potentiam que M47va est in altero* tantum, *aliquid per potentiam que est in ipso;* et utroque
 20 modo creatura est mutabilis, Deus autem immutabilis. Primum patet, et primo quod omnis creatura sit mutabilis per potentiam que est in altero, et hoc sic: omne quod secundum se totum dependet ex alterius uirtute et operatione mutabile est secundum se totum per subtractionem influentie illius; set omnis creatura dependet secundum se
 25 totam a Deo; ergo omnis | creatura secundum totum quod est in ea O58v est mutabilis per subtractionem influentie | diuine. Item paris uirtutis F20rb uidetur esse producere rem in esse et facere ipsam non esse, immo in multis uidemus secundum esse facilius quam primum; set creatura potuit a Deo fieri ex nichilo; ergo potest a Deo reduci in nichil;
 30 utraque autem potentia, scilicet quod creatura producat ex nichilo uel reducat in nichil, est Dei et non creature, nisi uocetur 'potentia' | non prohibitio; nichil enim positium ex parte creature subicitur N21rb

creationi, nichil etiam est in creatura producta quod sit in potentia
 subiectiua ad annihilationem, set sicut creatura dicitur posse creari,
 quia potest esse terminus ad quem potentie diuine creantis, sic dicitur
 35 posse annihilari, quia potest esse terminus a quo potentie Dei
A14ra influentiam suam subtrahentis. | Patet ergo quod omnis creatura est
 mutabilis per potentiam que est in altero; set absque dubio hic non
 est proprie mutatio, quia de ratione mutationis proprie dicte est quod
 aliquid unum et idem se habeat nunc aliter quam prius. Cum igitur in
 40 creatione et annihilatione nichil unum et idem se habeat nunc aliter
 quam prius, quia quod incipit esse per creationem non fuit prius, nec
 sic nec aliter, quia omnino non fuit, similiter quod desinit esse per
 annihilationem prius quidem habet esse, set postea non esse, nec sic
 nec aliter, nec secundum se nec secundum aliquid sui, quia penitus
 45 non est; ergo non est ibi proprie mutatio.

Y46vb [5] Si autem aliquid dicatur | mutabile per potentiam | que est in
M47vb ipso, adhuc omnis creatura est aliquo modo mutabilis uel secundum
 formam, sicut in omnibus generabilibus et corruptibilibus (in quibus
 nichil est quod non pertineat ad mutationem, uel ut subiectum uel ut
 50 terminus, primo uel secundo), uel secundum locum, sicut in corpo-
 ribus celestibus, uel secundum electionem, sicut in omnibus creaturis
 spiritualibus. Et causa est quia omnis motus et mutatio est propter

non habitum, possibile tamen haberi; sunt enim motus et mutatio
 55 actus imperfecti; quod igitur non est simpliciter perfectum potest
 mutari aliquo modo mutationis; set nulla creatura est omnino et sim-
 pliciter perfecta; ergo omnis creatura potest aliquo modo mutari.

[6] Secundum patet, scilicet quod Deus nullo modo sit mutabilis,
 et quidem quod non sit mutabilis per potentiam que est in altero per
 60 creationem uel annihilationem. Patet, quia omne quod est sic muta-
 bile causam habet a qua secundum se totum dependet, ut dictum fuit;
 set Deus causam non habet, set est omnium prima causa; ergo etc.

[7] Quod etiam non sit mutabilis secundo modo, scilicet per
 potentiam que est in ipso, patet, quia quod est omniquaque perfec-
 65 tum est omnino immutabile; set Deus est omniquaque perfectus; ergo
 est omnino immutabilis. Maior patet et ex eo quod motus et mutatio
 sunt actus rei imperfecte, ut dictum est, et per inductionem: quod
 enim mutatur secundum locum pertingit secundum se uel aliquid | sui *059r*
 ad aliquid ad quod prius pertingere non poterat, est etiam quantum et
 70 limitatum, quia quantum infinitum moueri non posset, et hec omnia
 sonant in imperfectionem. Quod autem mutatur secundum formam
 substantialem uel accidentalem est subiectum alicuius forme sibi inhe-
 rentis uel est forma inherens: utrique enim attribuitur mutatio, uni ut

termino, alii ut subiecto; utrumque autem importat imperfectionem,
M47va subiectum quidem, quia est in potentia passiva ad formam, | forma 75
 autem, quia est alii inherens et quantum ad suum perfectum esse ab
 alio dependens; quare etc. Ex supra dictis etiam patet quod Deus non
 est alteri componibilis, nec aliud sibi.

[8] De mutatione autem secundum electionem, quod includat
 imperfectionem patet, quia mutatio secundum electionem provenit 80
 ex mutatione cognitionis: manente enim iudicio rationis eodem sim-
 pliciter in uniuersali et in particulari de aliquo eligendo, impossibile
 est electionem mutari; mutatio autem cognitionis non est nisi alicuius
F20va imperfecte cognoscentis, qui non nouit | a principio et simul omne
 eligibile et omnes circumstantias eius; quare etc. Patet ergo quod illud 85
 quod est omniquaque perfectum nullo modo est mutabile. Minor
 autem ab omnibus supponitur, scilicet quod Deus sit simpliciter et
 omniquaque perfectus; ergo nullo modo est mutabilis.

[9] Ad primum argumentum dicendum quod exitus de otio in
 actum et nouitas operationis et operati numquam arguit mutationem 90
N21va in operante, nisi sit nouitas | secundum operationem intra manentem;
 illa autem non potest de nouo aduenire sine qualicumque mutatione,
 alie autem possunt. Si enim sol semper staret in emisperio nostro in
 eodem situ et luna suo motu quandoque interponeretur inter nos et
 solem, sol quandoque non illuminaret et quandoque illuminaret de 95
 nouo, nulla mutatione facta in ipso. Si etiam sol esset cognoscens et

uolens et illuminare esset in potestate sue uoluntatis, tunc sol antiqua uoluntate et eterna, si eternam haberet, posset uelle et per consequens facere nouam illuminationem absque quacumque mutatione sui, nec
 100 quoad uelle, quod potest esse antiquum et eternum respectu uoliti de nouo producendi, nec quoad illuminare, quia nouum illuminare non ponit mutationem in illuminante, ut dictum est. Cum igitur Deus | *M47arb*
 agat per uoluntatem cui subest, cum uoluerit, posse, patet quod sine sui mutatione potest noua producere.

105 [10] Ad secundum dicendum quod mutatio semper est in oppositum, set non secundum omnem condicionem eius quod mutatur, alioquin nichil symbolum esset inter id quod mutatur et id in quod mutatur, quod falsum est, quia sic non posset aer mutari in ignem, cum uterque sit calidus, nec materiale in aliud materiale, cum conueniant | *Z13vb*
 110 in materialitate, quod est absurdum; sufficit ergo oppositio secundum ea que sunt per se et speciales termini mutationis, ut album, | nigrum, *O59v*
 calidum, frigidum; secundum condiciones autem subiecti, ut est esse materiale, uel secundum generales condiciones terminorum non oportet nec est possibile esse oppositum. Si enim terminus a quo est
 115 qualitas, non oportet quod terminus ad quem sit non qualitas, immo necessario est qualitas; esse autem mutabile est condicio subiecti. Et si aliquo modo conueniat termino, conuenit ut generalis condicio, secundum quam non est possibile attendere oppositum.

<QVESTIO QVARTA

VTRVM ANIMA SIT COMPOSITA EX MATERIA ET FORMA>

[1] Deinde queritur de simplicitate creature rationalis et precipue anime humane, | et solent duo queri: primum est utrum sit composita ex materia et forma, que sunt partes essentielles; secundum est utrum 5 habeat partes quantitativas, quod est querere utrum extendatur extensione corporis uel sit tota in qualibet parte corporis.

[2] Ad primum sic proceditur et uidetur quod anima sit composita ex materia et forma, quia in habentibus ordinem posterius supponit prius; set compositio materie cum forma prior est compositione 10 subiecti cum accidente, cum prima det esse simpliciter, secunda autem det esse secundum quid; cum igitur in anima sit compositio subiecti ad accidens, puta essentie anime ad suas potentias, habitus et actus, uidetur quod in ea sit compositio materie ad formam, que ab alia supponitur tamquam prior. 15

[3] Item *in per se ordinatis non peruenitur de extremo ad extremum nisi per medium; set inter ens actu et nichil, medium est pura potentia; ergo ex nichilo non peruenitur ad ens actu nisi per materiam, que est pura potentia; set anima facta est ex nichilo ens in actu; ergo facta est ex materia media, et sic composita est ex materia et forma.* 20

[4] In contrarium est quod dicit beatus AVGVSTINVS | VII Super *A14rb*
 Genesim ad litteram, quod *anima non est facta neque ex mate-*
ria corporali neque spirituali.

[5] Responso. Dicendum est absolute quod anima non est compo-
 25 sita ex materia et forma. Cuius ratio est quia si anima esset composita
 ex materia et forma, preter illam materiam, esset in homine quedam
 alia, alioquin homo et anima non differrent; igitur ille due materie
 aut sunt eiusdem rationis aut diuersarum. Si sint eiusdem rationis,
 aut utraque informatur eadem forma, aut totum compositum ex una
 30 materia cum forma informat aliam materiam. Istud autem secundum
 non potest dici, quia quod est pura potentia secundum se nullo modo
 potest esse actus; set materia que ponitur | pars anime, si sit eiusdem *F20vb*
 rationis cum materia corporis, est pura potentia; ergo nullo modo
 competit ei esse actum uel partem actus; nullo ergo modo anima, ut
 35 dicit quid compositum ex materia et forma, potest secundum se totam
 informare materiam corporis. Nec est simile de quantitate que infor-
 matur albedine et nichilominus informat | subiectum, quia quanti- *N21vb*
 tas non est prima et pura potentia, set actus quidam imperfectus et
 medius, propter quod potest habere rationem potentie et actus res-
 40 pectu diuersorum.

[6] Relinquitur ergo quod utraque materia informetur eadem
 forma. Hoc autem est impossibile propter multa. Primo, quia due
 forme eiusdem rationis nec immediate nec ordine quodam possunt

simul esse in eadem parte materie; ergo pari ratione due materie eiusdem rationis nec immediate nec ordine quodam possunt simul esse sub eadem forma. 45

M47avb [7] Secundo, quia, quando | due | materie sunt eiusdem rationis et
O60r eisdem dispositionibus afficiuntur, si unio forme cum una earum est solubilis, et cum altera. Si igitur iste due materie que sunt in homine sunt eiusdem rationis, cum perficiantur eisdem dispositionibus, 50 eo quod sunt indistincte loco et subiecto, si unio forme cum altera earum est solubilis, eodem modo et cum reliqua. Sequitur ergo quod aut anima erit corruptibilis per solutionem forme sue a materia, sicut homo, aut utrumque, scilicet tam homo quam anima, erit aliquid incorruptibile, quorum utrumque est falsum. 55

[8] Tertio, quia queram per quid iste materie distinguuntur. Non secundum se, quia in pura potentia inquantum huiusmodi non est distinctio, maxime cum loquamur de pura potentia eiusdem rationis, nec per formam, que una est et utrumque perficit, nec per quantitatem, cum sint indistincte loco et subiecto, nec per alias dispositiones per eandem rationem, et iterum quia talis distinctio esset solum per accidens; impossibile est ergo quod iste materie sint eiusdem rationis. Si dicatur quod iste materie efficiuntur una dum anima est in corpore, sequitur quod anima in corpore non erit composita, et ita non erit eadem coniuncta et separata, aut, si sit in corpore composita et in homine uiuente non sit nisi una materia, non differunt homo et anima, que omnia sunt absurda secundum philosophiam et periculosa secundum fidem. 65

[9] Quarto, quia eadem forma nata est dare idem esse precipue
 70 materie eiusdem rationis; igitur forma que ponitur pars anime, cum
 maneat eadem secundum se, dabit omni materie eiusdem rationis
 idem esse; ergo si ex ipsa cum una materia resultat anima, similiter ex
 ipsa cum alia materia resultabit eadem anima uel alia, et ita erunt | due *M48ra*
 anime et nullus homo, nisi dicatur quod | homo non est aliud quam *Y47rb*
 75 duplex anima, quod est absurdum. Nullo ergo modo possunt ille due
 materie esse eiusdem rationis.

[10] Si uero dicatur quod sint alterius rationis, preter hoc quod
 ALIQVIBVS uidetur inconueniens ponere materias diuersarum ratio-
 num, si utraque sit pura potentia ad esse, pro eo quod in pura poten-
 80 tia non est gradus, res autem diuersarum rationum necessario sunt in
 diuersis gradibus, adhuc est speciale inconueniens, quia ille materie
 non sunt diuersarum rationum, que perficiuntur per eundem actum,
 cum ratio potentie sumatur ex actu; set iste perficiuntur eodem actu,
 scilicet forma que est altera pars anime; ergo non sunt diuersarum
 85 rationum. Et sic patet primum, scilicet quod anima | non est compo- *Z14ra*
 sita ex materia et forma.

[11] Ad primum argumentum dicendum quod compositio mate-
 rie cum forma prior est compositione subiecti cum accidente in
 eodem, quia materia non recipit formam accidentalem nisi recepta
 90 prius forma substantiali. Simpliciter autem compositio subiecti cum
 accidente prior est compositione materie cum forma. Non enim sunt

aliqua magis uel minus composita per maiorem uel minorem acces-
 sum ad aliquid summe compositum, set per maiorem uel minorem
 O60v recessum ab eo | quod est summe simplex. Et ideo minima compositio 95
 est prima, qualis est illa que est subiecti et accidentis; summa autem
 compositio est postrema, qualis est illa que est ex materia et forma
 substantiali. Vnde ubicumque est hec posterior, est illa prior, et non
 econuerso.

[12] Ad secundum dicendum quod *inter ens et nichil potest mate-*
 N22ra *ria* seu ens in potentia *habere rationem | medii dupliciter. Vno modo* 100
secundum ordinem compositionis et resolutionis; et hoc modo materia est
 F21ra *medium inter | ens materiale compositum et nichil, et tale ens actu est*
 M48rb *compositum ex materia et natum resolui in materiam; sic | autem materia*
non est media inter animam et nichil. Alio modo potest materia uel ens
 in potentia habere rationem medii inter ens et nichil secundum digni- 105
 tatem; et sic non solum materia, set omnia que sunt inter materiam
 primam et animam sunt media, ex quibus tamen non oportet animam
 esse compositam.

<QVESTIO QVINTA

VTRVM TOTA ANIMA SIT IN QVALIBET PARTE CORPORIS>

[1] Ad secundum sic proceditur. Et uidetur quod tota anima non sit in qualibet parte corporis, quia *totum est extra quod nichil est*, III P h i -
 5 s i c o r u m . Si ergo tota anima esset in aliqua parte corporis, nichil de anima esset in aliis partibus, quod est inconueniens.

[2] Item ponamus quod aliquis natus fuerit sine manu, postea per miraculum addatur ei manus; manus talis addita aut uiuificaretur per animam de nouo creatam uel per animam preexistentem in
 10 corpore; non per animam de nouo creatam, quia tunc due anime essent in eodem supposito, quod est inconueniens; ergo per animam preexistentem; set hoc non potest esse nisi per motum localem uel per extensionem; non per motum localem, quia talis motus non competit anime in corpore suo (quod etiam mouetur localiter accedendo ad
 15 unum locum, dimittit alium, et sic oporteret quod anima tendens ad manum uiuificandam dimitteret alias partes quas uiuificabat, quod est inconueniens); relinquitur ergo quod per extensionem.

[3] In contrarium est quod dicit AVGVSTINVS VI De Trinitate, quod *in unoquoque corpore in toto est tota anima et in qualibet parte*
 20 *tota.*

[4] Et arguitur per rationem, quia, si anima extenderetur extensione corporis, ipsa diuideretur diuisione corporis; consequens est impossibile, ergo et antecedens. | Consequentia patet, quia quod extenditur extensione alicuius diuiditur diuisione illius, sicut si celum esset diuisibile, quidquid extenditur in celo diuideretur diuisione celi; 25 propter quod si anima extenderetur extensione corporis, diuideretur diuisione | corporis. Quod autem hoc sit impossibile, patet primo, *M48va* quia ex hoc sequeretur quod esset corruptibilis, quia diuisio uia | est in *Y47va* corruptionem; unde I D e g e n e r a t i o n e dicitur quod licet generatio et corruptio non sint idem quod congregatio et disgregatio, tamen 30 congregatio et disgregatio sunt uia ad generationem et corruptionem; si igitur anima esset diuisibilis, esset et corruptibilis, quod est inconueniens. Secundo, quia omnis diuisio terminatur ad plura; si igitur anima diuideretur diuisione corporis, una anima fieret due; quod est maximum inconueniens; ergo etc. 35

[5] Responsio. Cum totum sit quod habet partes, sicut conuenit accipere triplex genus partium, sic et triplicem totalitatem. Est enim quedam totalitas que est ex diuersis partibus essentialibus, que sunt materia et forma; est alia totalitas ex partibus quantitatis, ut in toto *O61r* continuo; est etiam tertia, que est secundum partes uirtuales siue | 40 potentiales. Prima totalitas non conuenit anime, ut patet ex precedenti

questione. Tertia totalitas conuenit ei, precipue secundum opinionem que ponit potentias anime differre ab essentia, secundum quam totalitatem anima non est tota in qualibet parte corporis, set secundum
 45 aliam et aliam partem potentiarum est in alia et alia parte corporis, ut secundum uisum in oculo, secundum auditum in aure. De secunda autem totalitate est dubium utrum insit anime. Et sunt circa hoc quatuor opiniones.

[6] Prima est quod nulla forma substantialis est quanta uel habens
 50 totalitatem partium quantitatarum. Quod probatur sic: si forma substantialis esset aliquo modo quanta uel extensa, hoc esset uel ratione sui uel ratione subiecti; non ratione sui, cum hoc sit proprium quantitati; nec ratione subiecti in quo recipitur, quia immediatum subiectum forme substantialis est materia prima, que de se | non est quanta aut
 55 diuisibilis; ergo forma substantialis nullo modo est | quanta. *M48vb*
N22rb

[7] Quidquid sit de conclusione, ratio tamen ista non ualet, quia ad hoc quod forma substantialis sit quanta per accidens non requiritur quod recipiatur in subiecto quanto, set sufficit quod sit subiectum uel pars subiecti recipientis quantitatem. Vnde secundum OMNES materia
 60 extenditur et est quanta non per se, nec quia sit in subiecto quanto, set quia est subiectum uel pars subiecti quantitatis; clarius est enim quod subiectum afficiatur et denominetur a forma sibi | inherente quam *F21rb*
 econuerso. Et ideo licet forma substantialis non recipiatur in materia

quanta, quia tamen est subiectum uel pars subiecti quantitatis, sicut et materia, potest esse quanta per accidens. 65

[8] Secunda opinio est prime totaliter contraria, scilicet quod omnis forma substantialis, etiam anima hominis dum est in corpore, est quanta per accidens et extensa, non quia recipiatur in subiecto, cum subiectum eius sit sola materia, set quia est subiectum uel pars per se subiecti quantitatis. Et super hoc fundantur tres rationes uel una cuius minor tripliciter probatur, et est talis: omne subiectum de necessitate afficitur suo accidente ipsum informante; set omnis forma substantialis, etiam anima intellectiua, est subiectum quantitatis uel per se pars subiecti, et magis quam materia; ergo omnis forma substantialis, etiam anima intellectiua, afficitur quantitate, et principalius quam 75
Z14rb materia; set affici | quantitate tamquam accidente informante est esse uel fieri quantum, sicut affici albedine est esse album; ergo etc. Maior est per se nota, adeo quod eius opposita est per se impossibilis, scilicet quod subiectum non afficiatur suo accidente ipsum informante. 80
 Minor probatur tripliciter.

M49ra Primo | sic. Materia prima secundum se solam non potest esse subiectum quantitatis, quia tunc per prius competeret ei esse alterius generis, scilicet esse quantum, quam esse proprii generis, scilicet substantie, quod non habetur absque forma substantiali, quod est impossibile; igitur subiectum quantitatis aut est materia mediante forma, 85
 sicut subiectum coloris est corpus mediante superficie, et tunc imme-

diatum per se subiectum quantitatis esset forma substantialis, et sic haberemus propositum, aut immediatum subiectum quantitatis est totum compositum, et iterum habetur propositum, quia uel totum
 90 est immediatum subiectum uel una pars est ratio alterius partis, et illa non potest esse materia, set forma, ut ostensum est, uel ratione totius, et tunc totum est subiectum secundum quod totum, | hoc est secundum utramque partem, et ita secundum utramque subicitur et extenditur. Et hoc uidetur sentire PHILOSOPHVS I P H I S I C O R U M, ubi dicit
 95 quod *materia cum forma est causa | omnium accidentium, sicut mater*, Y47vb idest in ratione subiecti.

Secundo patet idem sic. Corpus quod est in genere substantie est subiectum proprium quantitatis uel corporis quod est in genere quantitatis; set Sortes uel quodlibet aliud corporeum magis habet rationem
 100 corporis in genere substantie ratione forme quam ratione materie, sicut omnia predicata in genere substantie magis conueniunt suppositis ratione forme quam ratione materie; ergo cum Sortes dicatur quantus, quia est subiectum quantitatis, patet quod hoc conuenit ei magis ratione forme quam materie.

105 Tertio sic. Quantitas et quodlibet accidens requirit subiectum in actu simpliciter, quod tamen sit in potentia ad actum secundum quid; set quodlibet suppositum in genere substantie est magis tale per formam quam per materiam; ergo quodlibet compositum ex materia et forma magis est subiectum quantitatis ratione forme quam ratione
 110 materie; igitur si in homine non est alia forma substantialis preter

M49rb animam | intellectiuam, homo secundum eam quantitati subicitur et extenditur aut immediate aut principalius quam secundum materiam.

[9] Videtur autem ad hanc positionem sequi unum inconueniens preter illa que tacta sunt in arguendo, et est illud quod si anima esset quanta per se uel per accidens, nullo modo intelligeret uniuersale, quia quod recipitur in quanto recipitur situalter et non ducit in cognitionem nisi alicuius situalter existentis hic et nunc, et tale est solum singulare; si igitur anima esset quanta, illud quod reciperetur in ea reciperetur situalter nec duceret nisi in cognitionem singularis existentis hic et nunc, quod est inconueniens. Et ad istud dicunt tenentes istam opinionem quod, dato quod anima esset quanta per accidens, non oporteret omne quod reciperetur in anima recipi quantitatie et situalter, nisi quantitas esset ratio recipiendi illud, sicut non oportet

N22va quod omne quod recipitur in albo efficiatur album, | si albedo non

F21va est ratio recipiendi illud, uerbi gratia calor | recipitur in lacte albo, 125

A14vb nec oportet | quod efficiatur albus, quia albedo non est ratio recipiendi calorem. Et similiter dato quod anima esset quanta per accidens, quia tamen quantitas non esset sibi ratio recipiendi species uel illa que representant res, cum anima separata, que non est quanta, huiusmodi habeat, non oporteret quod talia reciperentur in ea quantitatie et situalter. Set esto quod sic reciperentur in anima, non sequeretur 130

quod ducerent solum in cognitionem singularis situaliter existentis, quia si solum ducerent in cognitionem singularis, hoc esset uel ratione singularitatis uel ratione quantitatis; non ratione singularitatis, quia
 135 secundum ISTOS aliquid existens in intellectu ducit in cognitionem uniuersalis, et tamen omne quod est subiectiue in intellectu est quoddam singulare; igitur non obstante singularitate eius quod recipitur in anima, adhuc posset | ducere in cognitionem uniuersalis. Nec *M49va*
 iterum | talis representatio posset impediri, quia illud representatiuum *O62r*
 140 esset quantum, quia magis opponitur rationi uniuersalis singularitas quam quantitas; set singularitas non impedit talem representationem, ut dictum est; ergo nec quantitas. Et iterum dato quod essentia anime esset quanta, non oporteret tamen potentiam intellectiuam esse quantam, sicut non oportet intellectum esse actum corporis, quamuis
 145 anima intellectiua sit actus corporis, quia potentia intellectiua inest anime secundum se et non quatinus perficit corpus. Cum igitur ea que representant uniuersale recipiantur in potentia intellectiua et non in essentia anime, nullus autem ponit potentiam intellectiuam extendi extensione corporis, nichil predictorum sequeretur, dato quod poneretur
 150 essentia anime extendi.

Nituntur etiam ISTI respondere ad rationes in arguendo factas. Quod enim dicit AVGVSTINVS VI De Trinitate, quod *anima non diffunditur per spatium loci, set est tota in toto corpore*, dicunt quod AVGVSTINVS loquitur inquirendo et utitur suppositione communi que
 155 habebatur suo tempore, non autem determinando, cum in libro De

quantitate anime dicat quod tanta est anima quantam eam
 corpus esse permittit. Quod arguitur postea quod, si anima extendere-
 retur extensione corporis, diuideretur diuisione corporis, dicendum
Z14va quod diuisio corporis potest esse uel intelligi | dupliciter: uno modo 160
Y48ra per omnimodam separationem alicuius partis | a toto residuo, sicut
 cum totaliter abscinditur pars aliqua, sicut pes uel manus, et ad talem
 diuisionem corporis non sequitur diuisio anime, set separatio eius a
 parte diuisa, quia anima perficit omnes partes corporis in habitudine
 ad unam que primo uiuit, et hec est cor secundum PHILOSOPHVVM;
M49vb propter quod pars a corde totaliter diuisa et precisa non perficitur | ab 165
 anima, immo in ipsa precisione desinit ibi anima esse non per corrup-
 tionem set per separationem, remanendo solum in residuo corpore.
 Per hoc igitur dicendum ad maiorem quod non omne quod extendi-
 tur extensione corporis diuiditur diuisione corporis, nisi sit talis nature
 quod possit in parte corporis manere post diuisionem, saltem quan- 170
 tumcumque modicum. Partes enim totius diuisi, sicut non habent esse
 per nouam generationem, ita non amittunt esse quod prius habebant
 per solam diuisionem, set manent in eadem specie qua prius. Et ideo
 cum pes aut manus abscinduntur a toto corpore, non est ibi diuisio
 anime, tum quia anima non manet in parte abscissa, tum quia diuisio 175

est in plura; una autem anima non efficitur plures anime, quia a parte
 abscissa sic separatur anima non ut per se subsistat, sicut fit cum sepa-
 ratur a toto, set ut solum in toto existat, que prius exitebat in toto et
 parte. Item cum pars abscinditur, non est ibi proprie diuisio corporis,
 180 quia altera pars non manet eiusdem speciei ut prius (manus enim pre-
 cisa non est manus nisi equiuoce); est ergo ibi non proprie diuisio,
 set corruptio partis | et generatio noue rei in eadem materia. Alio | *N22vb*
 modo fit diuisio in corpore | non per omnimodam separationem, set *F21vb*
 per aliquam solutionem continuitatis aliquarum partium inter se, non *O62v*
 185 tamen a toto, sicut cum aliquis cum gladio uulneratur absque totali
 precisione alicuius partis fit, ibi per gladium diuisio unius partis ab
 alia, non tamen a toto, et sic diuiditur totum compositum secundum
 quamlibet sui partem, scilicet secundum materiam et formam etiam
 in homine. Et cum dicitur contra hoc quod diuisio uia est in corrup-
 tionem, | dicendum quod non est uerum uniuersaliter; si enim celum *M50ra*
 190 esset diuisum in plures partes, quelibet esset eque incorruptibilis, sicut
 est totum celum; diuisio igitur in illis in quibus est uia ad corrup-
 tionem supponit corruptibilitatem et ponit facilitatem, et maxime
 diuisio que est secundum totalem separationem, que non conuenit
 195 anime rationali, ut dictum est. Quia enim quelibet pars totius diuisi
 minor est et minoris uirtutis quam totum simul, ideo minus potest

resistere corrumpenti, propter quod facilius corrumpitur; diuisio igitur solum ponit facilitatem, ubi preexistit corruptibilitas, alias non; totus ergo homo per diuisionem corrumperetur, quia corruptibilis est; set ex tali diuisione non sequeretur corruptio anime, set separatio eius 200 a toto corrupto.

[10] Ad argumentum dicendum quod bene probat quod anima non diuiditur diuisione corporis, que est secundum totalem separationem, sic enim una anima fieret due; istud tamen non obstat quin extendatur in corpore et diuidatur diuisione que non est secundum 205 totalem separationem.

Hanc opinionem, quamuis aliquantulum probabilem, quia tamen inconsueta est, non teneo.

[11] Tertia opinio est quod inter formas substantiales *omnes forme inanimatorum sunt quante per accidens, nulla autem anima est per acci-* 210 *dens quanta.* Quod probatur tripliciter. Primo sic: *illa forma que non respicit equaliter totum et partem nec equaliter denominat totum et partem, non est quanta per accidens, quia forma quanta per accidens equaliter denominat totum et partem, ut patet de albedine et consimilibus; set*

215 *anima non equaliter denominat totum et partem* (non enim quelibet pars animalis est animal, sicut quelibet pars ignis est ignis); quare etc. Secundo sic: forma que est quanta *per accidens non requirit diuersitatem in partibus, quia | condicio quanti est habere partes unius rationis; set anima requirit in suo perfectibili diuersitatem partium;* ergo etc. Tertio sic: forma
 220 *que non habet easdem operationes in toto et in partibus omnibus non est quanta per accidens; set talis est omnis anima, quia habet diuersas operationes in diuersis partibus sui | perfectibilis;* ergo nulla anima est quanta
 per accidens. Et per easdem rationes apparet quod *forme inanimatorum sunt quante per accidens, quia equaliter denominant totum et partem, nec*
 225 *requirunt diuersitatem in partibus sui perfectibilis, habent | etiam similes operationes in omnibus partibus* (exemplum de igne et consimilibus). M50rb
A15ra
Y48rb

[12] Ista autem opinio non habet ueritatem, quia secundum PHILOSOPHV M I D e a n i m a plante et *quedam animalia uiuunt decisa, tamquam anima existente in hiis actu quidem una, potentia uero plures.* Ex
 230 hoc sic: in | partibus plantarum et animalium diuisorum est anima; ergo uel per nouam generationem uel per solam diuisionem; non per nouam generationem, quia nullum generans apparet, nec talis altera- O63r

tio qualis consuevit secundum naturam precedere generationem; ergo est ibi per solam diuisionem; set illud quod diuiditur diuisione alterius
Z14vb extenditur extensione | illius; ergo anime plantarum et quorundam 235
 animalium extenduntur et sunt quante per accidens. Nec rationes in aliquo concludunt, quia in nullo repugnat forme quante per accidens requirere diuersitatem in partibus sui perfectibilis et habere diuersas operationes in eis, et per consequens denominare diuersimode totum et partem; ex quibus procedunt ille tres rationes. Hec enim, licet non
M50va conueniant anime, quia quanta est (partes enim | quanti, in quantum quante sunt, unius rationis sunt), tamen competunt ei in quantum est
F22ra perfectior formis | inanimatorum; propter hoc enim est principium plurium operationum et per consequens requirit diuersas perfectiones in partibus sui perfectibilis, mediantibus quibus exercet illas diuersas operationes, et per consequens diuersimode denominat totum et
N23ra partem; forme autem inanimatorum | sicut imperfectiores dant esse homogeneum suo perfectibili, ut forma ignis et consimiles, propter quod non requirunt illud quod forme animatorum.

[13] Quarta opinio est quod omnes forme que educuntur de 250
 potentia materie extenduntur et sunt quante per accidens, et tales sunt omnes forme naturales excepta anima rationali, et istius assignatur duplex causa. QUIDAM assignant hoc pro causa quod forma que educitur de potentia materie sic educitur quod pars educitur de parte

255 et totum de toto; et ideo tota forma recipitur in tota materia et pars
in parte, et non tota in parte, et hoc est extendi et esse quantum per
accidens.

[14] Ista autem ratio in nullo dat causam extensionis, set petit
quod debet probare. Quod patet sic: sicut forma preexistit in poten-
260 tia passiuia materie ante generationem, ita preexistit in potentia actiua
agentis; set sic preexistit in potentia actiua agentis, non quod ipsa tota
uel aliquid eius preexistat in agente, set solum quia in uirtute agentis
est eam producere; ergo eodem modo forma non dicitur preexistere
in potentia passiuia materie nec de ea educi, quia forma uel aliquid
265 eius preexistat in materia, set solum quia materia per agens naturale
potest ad ipsam transmutari et ipsam recipere. Ex hoc sic arguitur:
sicut forma educitur de potentia passiuia materie, | sic et forte uerius *M50vb*
educitur de potentia actiua forme agentis; set nos non dicimus quod
tota forma geniti educatur de tota forma generantis et pars de parte;
270 ergo non debemus dicere quod tota forma geniti educatur de tota
materia et pars de parte. Secundo, quia materia non habet partem et
partem nisi per quantitatem, et similiter est de forma, ita quod partia-
litas et totalitas est formaliter ipsa quantitas uel per quantitatem, | ut
magis patebit inferius; ergo si forma substantialis educitur de mate-
275 ria, tota de tota et pars de parte, iam materia et forma supponitur
quanta; hoc autem est quod nunc de forma petitur; ergo supponitur
quod petitur. Item quod dicitur quod forma que educitur de materia

pars in parte recipitur ueritatem non habet; forma enim substantialis recipitur in materia ante omnem quantitatem, saltem ordine nature; set preter quantitatem non est in materia neque in forma totum et 280 pars, ut dictum est; ergo in receptione forme in materia non est assignare quod pars recipiatur in parte, neque totum in toto, accipiendo proprie 'totum' pro eo quod habet partes, set solum accipiendo 'totum' pro 'perfecto', quia *'totum' et 'perfectum' idem sunt*, ut dicitur III Phisicorum; | *cuius enim nichil est extra, hoc est perfectum et totum*, ut 285 ibidem dicitur. Ista ergo non est sufficiens causa quod forma educta de potentia materie extendatur, quia pars educatur de parte materie et recipiatur in parte.

[15] Secunda causa que assignatur est talis: ubicumque forma sic dependet a materia quod ipsa secundum naturam nullo modo esset, 290 nisi esset in materia, omnis talis sequitur condiciones materie in omnibus, scilicet in extendi et operari et in omnibus aliis, et causa est quia esse est fundamentum presuppositum a perfectionibus posterioribus, | propter quod illud quod dependet a materia quoad esse 295 dependet quoad posteriores perfectiones; nunc est ita quod omnes forme que educuntur de potentia materie sic dependent a materia quod secundum naturam nullo modo essent nisi essent in materia; ergo sequuntur condiciones materie in omnibus aliis, scilicet in exten-

di et operari; tales sunt omnes forme, non solum inanimatorum, set
 300 etiam animalium quantumcumque perfectorum preter hominem. Et
 ideo omnes extenduntur quantumcumque sint perfecte preter ani-
 mam humanam et diuiduntur diuiso toto. Verumptamen aliquae | *F22rb*
 earum manent diu post diuisionem, sicut in plantis et animalibus anu-
 lousis, licet minus quam in plantis, aliquae autem uel cum sua diuisione
 305 corrumpuntur uel, si maneant post diuisionem, hoc est per minimam
 morulam temporis, sicut contingit in animalibus perfectis. Et causa
 huius permanentie maioris uel minoris est perfectio | forme maior uel *N23rb*
 minor, quia forma magis perfecta requirit in suo perfectibili maiorem
 diuersitatem in organis, propter hoc quod est principium plurium
 310 operationum, et ideo post diuisionem sui perfectibilis aut non manet
 aut minus manet. Et hoc dicit PHILOSOPHVS in fine I De anima,
 post uerba prius allegata dicens sic: *Si autem non permanent, nullum
 inconueniens est; instrumenta enim non habent quibus saluent naturam.*
 Vnde perfectioni forme educte de potentia materie non repugnat
 315 | extendi uel diuidi, sicut ALIQUI putant, set tantum ei repugnat diu *Z15ra*
 manere post diuisionem. | Anima autem intellectiua non dependet sic *A15rb*
 a materia quantum ad esse, sicut probat eius separatio, et ideo non
 sequitur condiciones materie, nec in operari, nec in extendi, nec | *O64r*
 aliis que perficiunt materiam; unde anima intellectiua in corpore nec
 320 extenditur quantitate | nec afficitur aliqua qualitate materie, quod *M51rb*
 tamen patiuntur omnes alie forme.

[16] Hec autem opinio tamquam magis famosa teneatur ad presens.

[17] Ad rationes. Ad primam dicendum quod *totum est extra quod nichil est*: uerum est ubi 'totum' est secundum omnimodam et perfectam rationem 'totius', et sic anima et quecumque forma non est tota, 325 nisi ubi est in aliquo, sicut in proprio et proportionato perfectibili; hoc autem modo anima non est in qualibet parte tota, set solum in toto corpore perfecto non carente aliqua parte debita speciei secundum naturam. Et ideo anima non est extra proprium et proportionatum perfectibile, est tamen extra singulam partem illius perfectibilis. 330

[18] Ad secundum dicendum quod in membro de nouo addito per miraculum est anima, non per creationem noue anime aut partis anime, set eadem que prius perficiebat totum sine parte nunc perficit totum cum parte; nec istud est per motum localem anime, set per unionem et concomitantiam partis ad totum; licet enim illud quod 335 est alicubi sicut in loco non incipiat esse alibi sicut in loco nisi per

motum localem, tamen illud quod est in aliquo sicut forma in materia potest de nouo esse in alia materia sibi adiuncta non per motum localem, sicut anima de nouo unitur materie nutrimenti uniti corpori
 340 animalis et conuersi in ipsum; hoc tamen non fit per motum anime, set per unionem alimenti ad corpus prius animatum, et sic fieret in proposito concurrente miraculo.

<QVESTIO SEXTA

VTRVM IN SOLO DEO ESSENTIA ET ESSE SINT IDEM REALITER>

- [1] Queritur utrum in solo Deo essentia et esse sint idem realiter. Et uidetur quod sic, quia nichil potest intelligi sub opposito eius quod est idem re cum ipso (sicut ‘homo’ non potest intelligi cum opposito ‘animalis’ uel ‘rationalis’); set essentia omnis creature potest intelligi cum opposito ipsius esse, quia potest <uere> intelligi non esse; ergo in nulla creatura essentia et esse sunt idem re.
- 10 [2] Secundo <sic>. Sicut se habet esse actualis existentie accidentis ad accidens, sic se habet esse actualis existentie substantie ad substantiam; set esse actualis existentie accidentis, quod est inesse, est aliud ab accidente; quod probatur ex hoc quod potest manere sine inesse, ut in sacramento altaris; ergo
 15 etc.
- [3] Item si esse esset idem quod essentia, tunc esset idem iudicium de ista: “Essentia est essentia” et “Essentia est”; set hoc est falsum, quia una potest esse falsa, altera existente uera (ista enim semper fuit uera: “Homo est homo”, non autem ista:
 20 “Homo est”); ergo etc.

deest 23

[4] Item nichil est in potentia ad se ipsum; set essentia est in potentia ad esse; ergo etc.

deest 23

[5] Item sicut se habet materia ad formam et ad priuationem, sic se habet essentia ad esse et non esse; set materia differt re a forma; ergo essentia differt realiter ab esse.

25

[6] Item solus Deus est esse subsistens et illimitatum; set si in creaturis essentia et esse essent idem re, creatura esset suum esse subsistens, quia quecumque creature per se subsistunt; haberet etiam esse illimitatum, quia esse secundum se nullam limitationem habet; tunc autem creatura esset purum esse, nichil habens preter esse admixtum; hoc autem est inconueniens; ergo etc.

30

[7] Item BOETHIVS libro De Hebdomadibus hebdomade prima dicit diuersum esse quod est et esse, et quedam similia dicit hebdomade secunda et quinta, ex quibus manifeste apparet quod essentia et esse realiter differunt.

35

[8] In contrarium est quod dicit HVGO De sacramentis, parte I cap. 9, quod homo ex corpore et anima est suum esse.

[9] Et arguitur per rationem COMMENTATORIS, quia ens aut est per se ipsum aut per aliquid additum; si per se ipsum, habemus propositum; si per aliquid additum, queram de illo addito, cum sit, utrum sit per se ipsum aut per aliquid additum; si per se ipsum, eadem ratione fuit sistendum in primo; si per aliquid additum, queram similiter de illo addito, et erit processus in infinitum, quod est inconueniens.

40

45

[10] Item IV propositione De causis dicitur quod *prima rerum creaturarum est esse*; set hoc non esset, si differret ab essentia realiter, quia supponeret productionem essentie; quare etc.

- 50 [11] Responsio. Preter opinionem que ponit quod esse et
 essentia in creaturis realiter differunt, cuius rationes potiores
 tacte sunt in arguendo, opinio ILLORVM qui ponunt quod non
 differunt <realiter> bifurcatur. QVIDAM enim dicunt quod
 esse nichil reale absolutum addit super essentiam, set solum
 55 respectum ad causam producentem; dicunt enim quod res
 habet duplex esse, scilicet esse essentie et esse existentie. Pri-
 mum habet quelibet res ab eterno inquantum respicit Deum
 tamquam causam exemplarem, et est penitus idem re cum
 essentia, nec differt nisi sola ratione. Quod probant, quia
 60 cognitio Dei, qua cognoscit res ab eterno, terminatur ad ueram
 rem, quod non esset, nisi res ab eterno haberent aliquod esse
 reale. Item exemplar respicit exemplatum et ydea ydeatum et
 creatiuum creabile; cum ergo in Deo ab eterno sit exemplar
 et idee rerum et potentia creatiua earum, oportet ponere ab
 65 eterno exemplatum et ydeatum et creabile; hec autem non sunt
 Deus, set creatura; ergo creatura habet aliquod esse reale ab
 eterno, quod non est secundum ISTOS nisi esse essentie, quod
 habet creatura a Deo sicut a causa exemplari. Esse autem exi-
 stentie habet a Deo sicut a causa efficiente, nec differt ab essen-
 70 tia, nec ab esse essentie, nisi solo respectu quem habet ad cau-
 sam suam ut est actu producens, ita quod creatura sub esse exi-
 stentie includit rem sub respectu quo actu producta est; quod
 concordat communi dicto quo dicitur quod generatio et creatio
 et huiusmodi terminantur | ad esse.
- 75 [12] Hec autem opinio non potest stare, nec quantum ad
 illud quod primo dicit de eternitate essentiarum, nec quantum
 ad illud quod secundo dicit, quod esse existentie addit super
 essentiam eternam solum respectum. Et quia primum non
 directe pertinet ad propositum, ideo de illo nichil dicitur, nisi

*deest B**A15va*

quantum cogunt rationes quas adducunt pro se, set de secundo, quod est directe ad propositum, patet quod non est uerum, et hoc sic: 'esse existentie' aut dicit solum respectum aut solum fundamentum respectus aut utrumque simul. Primum non potest dici, scilicet quod 'esse' dicat solum respectum, quia tunc ratio essentie non esset aliud quam ipsam referri, quod est inconueniens, quia referri in creaturis supponit esse. Item quia ad solum respectum non terminatur per se et immediate aliqua actio, IPSI autem ponunt quod ad esse solum terminatur creatio. Nec potest dici quod includit utrumque, scilicet fundamentum et respectum, quia totum esse existentie produci-
tur a generante uel creante. Si ergo includeret fundamentum, quod est essentia, et respectum, utrumque produceretur per creationem, quod IPSI negant, nec aliquis umquam per 'esse rei' duo intellexit, unum absolutum et aliud relatum. Relinquitur ergo quod 'esse' dicat solum aliquid absolutum, quod tamen potest esse fundamentum respectus. Illud autem absolutum uel est penitus idem cum essentia, sola ratione differens ab ipsa, uel est aliquid additum essentie, quorum utrumque est contra EOS.

[13] Ratio autem prima EORVM, per quam probant eternitatem essentiarum, quod est preter propositum, est contra EOS. Si enim oportet illud quod a Deo est in intellectu ab eterno esse uel habere ueram entitatem ab eterno, cum Deus ab eterno cognouerit res non solum quoad essentiam, set quoad esse existentie, consequens est quod creature fuerint ab eterno non solum quoad esse essentie, set etiam quoad esse existentie, quod est contra EOS. Dicendum ergo ad maiorem quod cognitio Dei, qua cognoscit res ab eterno, terminatur ad ueram rem, non que sit ab eterno in actu, set tantum in potentia, non rei obiectiue, set Dei; ex hoc enim solo creatura potuit esse, quia potuit esse obiectum uel terminus operationis diuine.

[14] Ad secundam dicendum quod in maiori non bene accipitur proportio sicut debet accipi; totum enim debet accipi secundum potentiam, ut dicatur ydea et ydeabile, exemplar et

deest 3

85

90

95

100

105

110

exemplabile, sicut dicitur creatiuum et creabile, et tunc nichil
 115 ponitur actu ab eterno, set tantum secundum potentiam modo
 quo dictum est. Si autem dicitur quod exemplar requirit exem-
 platum et ydea ydeatum sicut creatiuum creabile, non bene
 dicitur, set debet dici: sicut creans creatum, ut omnia acci-
 120 piantur dicta secundum actum, et tunc, sicut Deus non fuit ab
 eterno actu creans, sic nec fuit actu ydeans, ut sic dicam, uel
 actu exemplans, ut liceat nomina fingere. Propter quod nullo
 modo sequitur quod creature fuerint ab eterno.

[15] ALII autem sunt qui dicunt quod esse non est aliquid
 additum differens realiter ab essentia, neque secundum abso-
 125 lutum neque secundum respectum, set differt solum ratione:
 essentia enim significat naturam rei in abstracto, ens uero dicit
 illud idem in concreto; esse autem existentie dicit illud idem
 cum nota copule uerbalis, ut sit idem esse quod habere essen-
 tiam, ita quod essentia et ens et esse realiter idem dicunt sub
 130 diuersis modis significandi. Fundatur autem hec opinio in
 dictis ARISTOTELIS V Metaphisice, qui diuidit ens in ens
 secundum animam tantum et in ens extra animam, quod diui-
 ditur in decem predicamenta, et huius entis solius est essentia
 et esse extra animam, de quo nunc querimus. Sicut ergo ens
 135 extra, quod diuiditur in decem predicamenta, predicat essen-
 tiam uniuscuiusque rei de qua dicitur et non aliquid additum,
 ut ostendit PHILOSOPHVS IV Metaphisice, ita quod *idem*
 sunt *'homo'* et *'ens homo'*, nec dicunt aliquid *diuersum nisi secun-*
dum dictionem repetitam, ut ibidem dicitur, ita esse in re extra
 140 de quocumque dicatur non dicit aliud re set idem; sicut enim
 omne ens uel est substantia uel quantitas et sic de aliis, ita omne
 esse <est> uel esse substantiam uel esse quantum et sic de aliis,
 ut sic, cum dicitur: "Homo est", uel: "Linea est" et sic de aliis
 omnibus, esse dicat id ipsum quod subiectum ratione alicuius
 145 sub esse contenti, quod est esse substantiam uel esse quanti-

tatem et sic de aliis, sicut cum dicitur: “Homo est ens”, uel: “Linea est ens”. Hoc autem innuit ARISTOTELES V *Metaphisice* distinguendo ens extra animam in decem predicamenta. Dicit enim sic: *Quoniam ergo predicamentorum alia quid est significant, alia quale, alia quantum, alia ad aliquid, alia facere, alia pati, alia ubi, alia quando, horum unicuique <esse> idem significat.*

[16] Confirmatur autem hec positio multis rationibus. Primo sic: ab ente secundum quod ens nichil potest esse realiter diuersum, eo quod ens omnia includit; set esse conuenit unicuique in eo quod est ens, unde et unum ab alio denominatur et proprietas communis reducitur ad aliquam rationem communem secundum quam conuenit omnibus in quibus reperitur; illa autem respectu esse non potest esse nisi ratio entis; ergo non est realiter diuersum a natura entis; set ‘ens’ dicit essentiam illius de quo predicatur et non aliquid additum; ergo et ‘esse’ dicit id ipsum.

Secundo sic: ex eadem radice esse aut est in certo predicamento aut est de transcendentibus; non potest dici quod sit in certo predicamento, quia non in predicamento substantie, quia conuenit accidenti etiam sine substantia existenti, ut in sacramento altaris, nec in aliquo de predicamentis accidentium, quia nullum est quod necessario assequatur omne ens, sicut facit esse (nam quantitas, predicamentum accidentis, non conuenit substantiis separatis, quibus tamen conuenit esse; qualitas autem non necessario assequitur omnia, quia Deus posset facere quod quantitas haberet esse sine qualitate eque faciliter sicut sine substantia; et eodem modo potest deduci in aliis predicamentis); relinquitur ergo quod esse sit de transcendentibus. Et hoc uidetur rationabile, quia de quibuscumque dicitur ‘ens’ de eisdem dicitur ‘esse’; set omnia transcendentia predicant essentiam illorum de quibus dicuntur et non aliquid additum; ergo etc. (simile enim iudicium uidetur esse de omnibus transcen-

deest 3

150

155

160

165

170

175

dentibus); et ideo, cum 'ens', 'unum', 'aliquid', 'res' non dicant
 180 aliquid additum 'essentie', uidetur quod idem iudicium sit de
 'esse'.

Tertio sic: omne accidens supponit subiectum subsistens; si
 ergo esse subsistentie sit accidens additum essentie, eo circum-
 scripto per intellectum, adhuc subiectum esset per se subsi-
 185 stens; et ita aliquid intelligeretur subsistens sine esse subsisten-
 tie, quod implicat contradictionem.

Quarto sic: plus dependet | accidens a subiecto quam subiec-
 tum ab accidente; set nos uidemus quod Deus potest separare
 accidens a subiecto et separatam conseruare, ut dictum est de
 190 speciebus in sacramento; ergo multo fortius potest essentiam
 uel substantiam subiecti separare ab omni accidente et separa-
 tam conseruare; set res nullo modo potest conseruari sine esse,
 quia implicat contradictionem; ergo esse non est accidens addi-
 tum essentie.

195 Quinto sic, ex eadem radice: nulla substantia completa est in
 potentia ad esse simpliciter, sic ut illud non habeat uel habere
 non possit nisi addito sibi actu realiter ab ipsa diuerso; set esse
 subsistentie substantie complete est esse simpliciter; ergo essen-
 tia substantie complete non est in potentia ad esse subsistentie
 200 tamquam ad actum sibi additum. Maior patet, quia illud quod
 est in potentia ad esse simpliciter nec illud habet nisi addito
 actu realiter diuerso, illud est tantum in potentia pura tenens
 infimum gradum possibilem in entibus, quia hoc est esse in
 potentia subiectiue ad esse simpliciter, quod non conuenit nisi
 205 materie prime, que est *prope nichil* secundum AVGVSTINVM; set
 essentia substantie composite uel complete siue simplicis, ut
 angelus, non est pura potentia tenens infimum gradum possi-
 bilem in entibus (hoc enim soli materie prime competit et non
 actui uel includenti actum, sicut est omnis substantia com-
 210 pleta); ergo nulla substantia completa est in potentia ad esse
 simpliciter, sic ut illud habere non possit nisi addito sibi actu
 realiter ab ipso diuerso; et hec fuit maior. Minor similiter pro-
 batur, scilicet quod esse subsistentie substantie complete sit esse

deest B

A15vb

simpliciter; ad hoc enim quod aliquid dicatur esse simpliciter uidentur solum duo requiri quantum pertinet ad propositum: primum est quod sit in rerum natura (esse enim solum in intellectu est esse secundum quid per comparisonem ad esse in re extra); secundum est quod illud esse in re extra sit tale quod non supponat aliud, alia autem supponant ipsum (per hoc enim habet quamdam principalitatem, ratione cuius dicitur esse simpliciter); hec autem sunt in esse subsistentie substantie complete, quod est esse extra animam, et in ipso fundantur omnia alia et supponunt ipsum, ipsum autem non supponit alia; ergo est esse simpliciter; et hec est minor. Sequitur ergo conclusio, scilicet quod essentia substantie complete non est in potentia ad esse tamquam ad actum sibi additum.

[17] Ad rationes in oppositum respondendum est. Ad primam, cum arguitur: “Nichil potest intelligi sub opposito eius quod est idem cum ipso”, dicendum quod uerum est, nisi facta essentiali transmutatione, qua tamen facta potest intelligi. Verbi gratia, de essentia hominis est esse animatum; propter quod non cointellecta transmutatione circa hominem uel hominis essentiam, impossibile est intelligere hominem sub opposito animati, ut intelligamus quod homo maneat quoad essentiam suam et non sit animatus; facta autem transmutatione circa essentiam et ea cointellecta, potest homo intelligi sub opposito animati, ut cum intelligimus hominem esse mortuum, intelligimus hominem sub opposito animati; set hoc est cointellecta mutatione circa essentiam hominis. Similiter in proposito, manente essentia in essentialibus, non possumus uere intelligere essentiam non esse, set cointellecta mutatione essentie quoad ea que sunt ei intrinseca, potest intelligi essentia non esse, quamuis essentia et esse sint id ipsum, uel aliter, quia essentia et esse utrumque dicitur secundum actum et secundum potentiam. Cum ergo dicitur quod essentia et esse sunt idem, intelligendum est proportionaliter, sumendo scilicet essentiam in actu et esse in actu et essentiam in potentia et esse in potentia, et sic sumendo unum non potest intelligi sub opposito alterius; non enim potest uere intelligi quod essentia in actu non habeat

deest 23

215

220

225

230

235

240

245

250 esse in actu, aut quod essentia in potentia non habeat esse in potentia, potest tamen intelligi quod essentia in potentia non sit actu, quia ‘esse’ et ‘essentia’ sic accepta non sunt idem.

[18] Ad secundum dicendum quod esse accidentis non differt realiter ab essentia nec potest ab ea separari, et quod dicitur
255 quod immo, quia *accidentis esse est inesse*, dicendum quod hoc est intelligendum non secundum ydemptitatem, set secundum concomitantiam, quia accidens secundum naturam non esset nisi inesset, suum tamen inesse non est suum esse; nam unum manet in accidente separato uirtute diuina, altero non manente.

260 [19] Ad tertium dicendum quod idem iudicium est de hac: “Essentia est essentia”, et: “Essentia est”, sumendo proportionaliter hinc inde terminos secundum potentiam et actum; hec enim semper est uera: “Essentia in actu est essentia in actu”, et similiter hec: “Essentia in actu est in actu”; et eodem modo
265 sumendo terminos secundum potentiam. Sumendo autem subiectum secundum potentiam et predicatum secundum actum, utraque est falsa, scilicet: “Essentia in potentia est essentia in actu”, et hec: “Essentia in potentia est in actu”.

[20] Ad quartum dicendum quod ‘potentia’ et ‘actus’ dicunt
270 quandoque diuersas res, quandoque autem eandem rem sub alio modo. Exemplum primi est, cum dicitur quod aqua in potentia est ut sit calida; exemplum secundi est, ut cum dicimus quod Sortes prius fuit in potentia et postea in actu. Cum ergo dicitur quod nichil est in potentia ad se ipsum, uerum est
275 primo modo (quam potentiam ALIQUI uocant ‘subiectiuam’), set secundo modo non est uerum, quia idem est in potentia ad se ipsum secundum alium et alium modum; et sic essentia secundum potentiam dicta est in potentia ad se ipsam acceptam secundum actum et ad esse secundum actum, quod est idem
280 cum essentia in actu.

[21] Ad quantum dicendum per interemptionem maioris. Materia enim est in potentia subiectiua ad formam et ad priua-

<i>deest</i> 28	tionem, et ideo oportet quod differat ab utraque secundum rem; essentia autem non est in potentia subiectiua ad esse et non esse, set obiectiua tantum; dicitur enim essentia in potentia ad esse, quia potest esse obiectum operationis diuine producentis eam in actu; est etiam in potentia ad non esse, quia ab ea potest subtrahi influentia diuina, qua subtracta res secundum totum quod in ea est cedit in nichil; esse autem sic in potentia ad esse et non esse, scilicet obiectiue tantum, non arguit quod essentia differat realiter ab esse, set potius oppositum, quia ipsamet essentia est obiectum operationis diuine ipsam producentis.	<i>deest</i> 28 285
<i>A16ra</i>	[22] Ad sextum dicendum quod esse cuiuslibet creature subsistentis est subsistens, nullum tamen est illimitatum. Et cum dicitur quod esse secundum se est illimitatum, dicendum quod esse in sua communitate acceptum est illimitatum ratione esse increati sub ipso contenti; quodlibet autem aliud esse, siue sit subsistens siue non, siue sit idem quod essentia siue aliud, limitatum est ex eo quod creatum est; neque enim essentia limitat esse, quia essentia illimitata est omni illo modo quo et esse.	290 295 300
	[23] Ad auctoritatem BOETHII De hebdomadibus potest dici quod pro tanto dicit BOETHIVS quod diuersum est 'esse' et 'quod est', quia aliquid includitur in uno eorum ex suo modo significandi quod non includitur in alio, uel, ut uerius credo, BOETHIVS non loquitur uniuersaliter in omnibus, set in compositis tantum, nec loquitur de esse existentie ut est commune ad esse in actu et <ad> esse in potentia, set solum de esse in actu. Et quia in compositis tota actualitas est a forma, que differt a composito sicut pars a toto, ideo dicit quod differt 'quod est', idest ipsum compositum, et 'quo est' uel 'esse', idest forma, sicut totum et pars. In simplicibus autem secundum IPSVM hec non differunt iuxta hanc intentionem; dicitur in eodem libello quod id quod est participat ipso esse. Circa quod est notandum quod tripliciter potest aliquid participare aliud: uno modo sicut subiectum participat formam, sicut homo dicitur participare albedinem, et hoc modo participans et participatum differunt realiter; secundo modo sicut totum	305 310 315

partem uel aliquid sumptum per modum partis, et hoc modo
concretum dicitur participare abstractum, quia concretum
320 significat per modum totius et habentis, abstractum uero per
modum partis et per modum habiti, et sic dicimus quod homo
participat humanitatem, quia humanitas significat per modum
partis, licet realiter dicat totum, et dicimus quod homo par-
ticipat rationalitatem, que partem dicit et per modum partis;
325 tertio modo dicitur aliquid participare aliud, quia habet illud
diminute respectu alterius in quo est perfecte, sicut calor aeris
dicitur participatus respectu caloris ignis. Primo modo ens non
participat essentiam aut esse, quia non se habet ad ea ut subiec-
tum ad formam re differentem; secundo autem modo et tertio
330 ens uel 'id quod est' potest dici participare essentiam et esse,
quia ens se habet ad essentiam sicut concretum ad abstractum
et se habet ad esse actu sicut totum ad partem in compositis,
esse etiam in omni creatura est diminutum respectu esse diuini;
et ideo potest dici participatum secundo et tertio modo, licet
335 non sit ab essentia diuersum.

deest B

<DISTINCTIO NONA
QUESTIO PRIMA
VTRVM PATER SIT ALIVS A FILIO>

Y48vb [1] *Nunc ad distinctionem Personarum accedamus.* | Circa distinctionem istam primo queritur utrum Pater sit alius a Filio. Et uidetur 5
quod non, quia ‘alius’ est relatiuum diuersitatis substantie; set Filius

N23va non | est diuersus in substantia a Patre; ergo Filius non est alius a Patre.

[2] Item ‘alius’ et ‘aliud’ idem important; set Filius non dicitur ‘aliud’ a Patre; ergo nec ‘alius’ debet dici.

[3] In contrarium est quod dicit ATHANASIVS in Symbolo: *Alia,* 10
M51va inquit, | *est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus Sancti.*

[4] Responsio. In diuinis utendum est talibus nominibus quibus non tollatur pluralitas Personarum, nec ponatur pluralitas essentie; nomina autem quibus utimur in diuinis translata sunt a creaturis, in quibus multiplicatur natura multiplicatis suppositis; et ideo nullum 15
nomen importans unitatem uel pluralitatem, si accipiatur secundum se, potest proprie conuenire diuinis nisi cum determinatione; unde

non proprie dicitur: “In diuinis est tantum unus”, uel: “In diuinis sunt plures”, nullo plus addito. Verum, quia adiectiua ponunt rem
 20 suam circa substantiua, ideo uti possumus nomine ‘unius’ et ‘plurium’ cum additione substantiuorum quibus ista conueniunt, ut dicendo: “Deus unus” uel “plures | Persone”; sine additione autem | non, nisi *O64v*
 improprie, quia potest quantum est ex ui nominis intelligi unitas et pluralitas tam circa Personam quam circa essentiam, et econuerso. *F22va*

25 Similiter ‘alius’ importat distinctionem que est in diuinis solum quoad personalia et non quoad essentialia, et ideo hoc nomine non est utendum nisi cum additione personalium, ut dicendo quod Pater est alia Persona uel alius in Persona a Filio, uel aliud suppositum. Quod si quandoque dicatur Pater alius a Filio sine additione, exponenda est

30 locutio et magis toleranda quam si diceretur ‘aliud’, quia ‘aliud’ in neutro genere sumitur substantiue communius quam in masculino uel feminino, siue ex modo significandi siue ex usu loquendi, quam substantificationem usus loquendi sic accipit, ut ‘aliud’ dicat diuersitatem essentie, ‘alius’ autem uel ‘alia’ diuersitatem in Persona. Set istud non

35 est de uirtute sermonis, quia diuersitas generis et cuiuscumque modi significandi non mutat significatum uocabuli; set neutrum etiam substantificatum non | differt a masculino uel feminino nisi in modo significandi; ergo in eis est idem significatum uocabuli, set ‘alius’ et ‘alia’ de suo significato dicunt diuersitatem in communi, que est uel

40 esse potest tam secundum essentiam quam secundum relationem uel *M51vb*

Personam; ergo idem dicit ‘aliud’ in neutro genere, non obstante sua substantificatione; ergo de uirtute sermonis non stat solum pro diuerso in essentia.

[5] Notandum etiam quod quedam sunt nomina que non recipiuntur in diuinis propter hoc quod quandoque fuerunt causa erroris 45 magis quam propter repugnantiam sue significationis, sicut nomen ‘singularitatis’ ne tollatur communicabilitas nature, nomen ‘unici’ ne tollatur numerus Personarum, cum tamen essentia diuina sit uerissime singularis non obstante sua communicabilitate et Pater sit uere unicus Pater; similiter est de aliis nominibus quibusdam, que consimili 50 ratione tolluntur a diuinis.

[6] Ad primum argumentum dicendum quod ‘alius’ est relatiuum diuersitatis substantie accipiendo substantiam non solum pro essentia, set pro supposito, et pro utroque potest reddere locutionem ueram uel falsam secundum naturam eius cui additur. Si enim dicatur quod 55 Pater est alia Persona uel aliud suppositum a Filio, uera est locutio; si autem dicatur: “Pater est alius Deus a Filio”, falsa est, quia dicit diuersitatem essentie secundum condicionem termini essentialis cui additur; si autem dicatur absolute et sine additione: “Pater est alius a Filio”, impropria est et indiget determinatione. 60

[7] Ad secundum patet per idem responsio.

<QVESTIO SECVNDA
VTRVM PATER SIT PRIOR FILIO>

[1] Secundo queritur utrum Pater sit prior Filio. Videtur quod sic, quia sicut se habet corruptio | ad | non esse, ita generatio ad esse; set *Z15rb*
5 omne corruptum desinit esse; ergo omne genitum incipit esse; set *A16rb*
Filius est genitus; ergo incepit esse, et ita non est coeternus Patri.

[2] Item in diuinis esse et duratio sunt idem; | set | Filius habet *M52ra*
principium sui esse, cum sit ab alio; ergo habet principium sue dura- *O65r*
tionis; set nichil tale est eternum; ergo etc.

10 [3] Contra in S y m b o l o ATHANASII dicitur quod *in hac Trinitate*
nichil prius | aut posterius. *Y49ra*

[4] Responsio. Dicendum est quod impossibile est Patrem esse
priorem Filio aliquo modo prioritatis. Quod patet sic. In diuinis | non *N23vb*
sunt nisi duo concurrentia ad constitutionem suppositorum, scilicet
15 essentia et relatio; igitur, si Pater esset prior Filio, hoc esset uel ratione
essentie uel ratione relationis. Non ratione essentie, quia illa est peni-
tus una et eadem in Patre et Filio. Prius autem et posterius ex necessi-
tate respiciunt diuersa uel secundum rem, si sit ibi prius et posterius
20 secundum rationem. Considerando ergo precise essentiam diuinam
secundum se, cum sit una re et ratione, ut probatum fuit supra in

questione de attributis, secundum ipsam nichil potest dici prius aut posterius in diuinis. Item ratione relationis non potest esse Pater prior Filio (nec per consequens ratione essentie, ut est sub tali relatione uel in tali Persona), quia quidquid sit de relationibus disparatis, de quibus inferius inquiretur, tamen constat quod relationes opposite simul sunt natura et | intellectu; paternitas autem et filiatio, quibus solum Pater et Filius distinguuntur, sunt relationes opposite; ergo secundum eas Pater et Filius sunt simul, non unus prior alio, neque secundum rem neque secundum intellectum. 30

[5] QUIDAM tamen distinguunt de relatione quod potest considerari ut relatio uel ut proprietas constitutiua. Si ut relatio, sic uerum est quod nunc dictum est; si autem ut proprietas constitutiua, sic paternitas prior est filiatione, et Pater Filio; nam proprietas constitutiua Persone producentis preintelligitur Persone producte et proprietati ipsam constituenti. Ratio autem huius | est quia qualem ordinem realem habent inter se aliqua quando differunt re, talem ordinem rationis habent quando differunt sola ratione (sicut enim intellectus et uoluntas in nobis, in quibus realiter differunt, habent hunc realem ordinem quod intellectus naturaliter precedit uoluntatem et intelligere ipsum uelle, sic in Deo, in quo non differunt nisi ratione, intellectus et actus eius secundum rationem precedunt uoluntatem et actum eius). Nunc est ita quod ubi est proprietas constitutiua suppositi differens rea-

liter ab actione et relatione, talis est ordo inter ista quod proprietas
 45 constitutiua suppositi precedit realiter, saltem ordine nature, actionem
 et eodem modo actio relationem; ergo in Deo Patre, in quo ista non
 differunt nisi secundum rationem, proprietas constitutiua precedit
 secundum rationem generationem et generatio relationem. Cum ergo
 Pater simul sit cum Filio ratione paternitatis, ut est relatio, et rationem
 50 relationis precedit ratio paternitatis constituentis, patet quod, si pater-
 nitas consideretur ut proprietas constitutiua, quod | ipsa prior est filia- *O65v*
 tione et Pater Filio secundum rationem talis considerationis.

[6] Ad primum argumentum in oppositum dicendum quod sicut
 se habet corruptum ad desitionem essendi, sic genitum ad accep-
 55 tionem essendi, non autem ad inceptionem; generatio enim de ratione
 sua non includit nisi acceptionem esse et nature ab alio modo nature,
 ut dictum fuit supra dist. 4. Quod autem sit ibi inceptio essendi, hoc
 conuenit generationi quatinus est mutatio, cuius subiectum prius est
 sub priuatione quam sub forma; nichil autem tale est in generatione
 60 diuina, et ideo genitum accipit quidem esse, set non incipit.

[7] Ad secundum dicendum quod sicut Filius habet principium sui
 esse, ita sue durationis; Filius autem habet principium sui esse, quia
 habet principium | a quo est, set non habet principium quod sit prius *M52va*
 in essendo; similiter Filius habet principium a quo habet suam dura-
 65 tionem, set non habet principium quod sit prius duratione.

<QVESTIO TERTIA

VTRVM PATER ET FILIVS POSSINT DICI PLVRES ETERNI>

[1] Tertio queritur utrum Pater et Filius possint dici plures eterni. Videtur quod non, quia *sicut trium Personarum est una deitas, ita una eternitas; set Pater et Filius non dicuntur plures dii; ergo nec plures 5 eterni.*

[2] Item que dicuntur absolute non plurificantur in diuinis (significant enim substantiam); set ‘eternus’ dicitur absolute; ergo non plurificatur dicendo ‘plures eterni’.

[3] Ad idem est quod dicit ATHANASIVS in S y m b o l o : *Et tamen 10 non tres eterni, set unus eternus.*

[4] In contrarium est quia non magis est essentialis diuinis Personis eternitas quam entitas; set entitas predicatur in plurali de pluribus Personis | (dicimus enim quod Pater et Filius ‘sunt’); ergo debemus dicere 15 similiter in plurali: “Pater et Filius sunt eterni”.

[5] Responso. Questio ista non est de re, set est de modo loquendi; | non enim dubitamus utrum eternitas plurificetur in diuinis Personis, set supposito quod in omnibus Personis sit una eternitas sicut una deitas, querimus utrum debeamus predicare nomen ‘eterni’ de 20 tribus Personis in singulari uel in plurali. Est ergo intelligendum quod nominum quedam sunt adiectiua et quedam substantiua: illa que sunt

substantiua, cum non significant per modum dependentis ad alterum uel alteri inherentis, non dicuntur de aliquibus pluraliter, nisi natura importata per talia nomina plurificetur in illis; set adiectiua,

25 cum significant per modum dependentis ad alterum et alteri | inhe- *Z15va*
 rentis, predicantur pluraliter de pluribus, siue forma importata per
 | talia nomina plurificetur, siue non; debent enim, ut dicunt GRAM- *M52vb*
 MATICI, adiectiua | conformari substantiuus in numero (unde dicimus *F23ra*
 quod plures homines trahunt nauem pluraliter, licet sit unus tractus
 30 numero). Cum ergo queritur utrum Pater et Filius sint plures eterni,
 aut facis difficultatem in hoc quod est 'plures', uel in hoc quod est
 'eterni'. Si in hoc quod est 'plures', solutum est in I quest. huius dist.;
 si in hoc quod est 'eterni', nulla <uis> facienda est, cum sit adiectiuum
 quod predicatur pluraliter de pluribus et pluralis numerus non deno-
 35 tat numerum forme per adiectiuum importate, | set pluralitatem illo- *O66r*
 rum quibus conuenit. Vnde bene dicitur: "Plures Persone sunt diuine,
 non autem dii", et quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus 'intelligunt'
 et 'uolunt', non autem 'intelligit' et 'uult', licet 'intelligere' et 'uelle' in
 eis sit unum | numero. Et idem iudicium est de hoc quod est 'eternum' *A16vb*
 40 prout sumitur adiectiue, quia debet dici quod sunt plures eterni.

[6] Ad primum argumentum dicendum quod non est simile de hoc nomine 'Deus' et de hoc nomine 'eternus', quia illud est substantivum et illud adiectivum, quamvis hoc quod est 'eternus' sumatur aliquotiens substantivum et tunc non predicatur pluraliter; unde ATHANASIVS sic accepit, cum dixit: *Et tamen non tres eterni, set unus eternus;* 45 adiectivum autem accepit cum dixit quod *tres Personae coeterne sibi sunt et coequales.*

[7] Ad secundum dicendum quod adiectiva predicantur in plurali, quamvis sint absoluta et natura importata per ea non plurificetur, et causa dicta est. 50

[8] Ad auctoritatem ATHANASII patet solutio ex iam dictis.

<DISTINCTIO DECIMA

QVESTIO VNICA

VTRVM SPIRITVS SANCTVS PROCEDAT PER MODVM VOLVNTATIS>

[1] *Nunc post Filii eternitatem* etc. 10 dist. Circa quam primo queri- *M52ara*
5 tur utrum Spiritus Sanctus procedat per modum uoluntatis. Et uide-
tur quod non. Eque consubstantialis est Spiritus Sanctus Patri sicut et
Filius; set Filius procedit per modum nature; ergo etc.

[2] Item nulla productio communis est Persone diuine et creatu-
ris; set creaturis conuenit productio per modum uoluntatis secundum
10 illud HILARII libro De synodis, quod *omnibus creaturis substan-*
tiam uoluntas Dei attulit, Filio uero natura dedit; ergo talis productio
non conuenit Spiritui Sancto, qui est Persona diuina.

[3] In contrarium est quia illud quod procedit ut amor procedit
per modum uoluntatis (amor enim ad uoluntatem pertinet); set Spi-
15 ritus Sanctus procedit ut amor secundum AVGVSTINVM et alios SANC-
TOS; ergo etc.

[4] Responsio. Ad uidendum quomodo Spiritus Sanctus procedit
per modum uoluntatis, procedetur sic, quia primo excludetur ymagi-
natio QVORVMDAM non bona circa hoc, et secundo declarabitur ueri-
20 tas questionis.

[5] Quantum ad primum sciendum quod ALIQUI ymaginantur quod Filius producatur per actum intellectus (propter quod et ‘Verbum’ dicitur, quod est terminus operationis intellectualis per ipsam productus), Spiritus autem Sanctus per actum diligendi, unde et ‘Amor’ est. Ex quo statim patet quare Filius dicitur procedere per modum intellectus et Spiritus Sanctus per modum uoluntatis, quia per actus harum potentialium producuntur; set quare Filius dicatur procedere per modum nature, non autem Spiritus Sanctus, dicunt quod hec est causa, quia illud quod procedit ab alio accipiendo naturam et proprietates nature et | modo nature, illud procedit per modum nature; set Filius procedit a Patre accipiendo ab eo naturam et proprietates nature et modo nature; non sic autem per omnia procedit Spiritus Sanctus ab utroque; ergo etc. Minor declaratur sic: modus productionis naturalis est producere aliquid per uiam assimilationis, unde et natura dicitur uis insita rebus ex similibus | similia procreans; Pater autem producit Filium per uiam assimilationis: producit enim ipsum per operationem intellectualem, de cuius ratione est quod Verbum productum simillimum sit intellectui informato specie rei. Non

sic autem est de Spiritu Sancto, quia | licet Spiritus Sanctus sua pro- *O66v*
 40 cessione a Patre et Filio accipiat naturam et proprietates nature, tamen
 de ratione processionis sue non est quod sit per uiam assimilationis,
 qui est modus nature; non enim est de ratione eius quod producitur
 per uoluntatem | quod sit simile producenti; potest enim esse simile *F23rb*
 uel dissimile illud quod per uoluntatem producitur; et ideo Spiritus
 45 Sanctus, qui per actum uoluntatis procedit, non procedit per modum
 nature.

[6] Istud autem non uidetur bene dictum. Quod enim Filius pro-
 ducatur in diuinis per actum intellectus et Spiritus Sanctus per actum
 uoluntatis non potest intelligi nisi dupliciter: uno modo quod isti
 50 actus sint ipsemet productiones Personarum; alio modo quod sint
 principia productionum, sicut calor manus dicitur produci ab igne
 per calorem et per calefacere, set per calefacere tamquam per produc-
 tionem, per calorem uero tamquam per principium productionis.

[7] Primum non potest dici, scilicet quod intelligere et uelle sint
 55 actiue | productiones Personarum, propter tria. Primum est quia pro-
 ductiones Personarum secundum OMNES sunt actus notionales et non
 essentielles; set intelligere et uelle sunt actus essentielles, non notio-
 nales; ergo non sunt ipse productiones. Vtraque propositionum per
 se nota est. Secundo, quia cuicumque conuenit aliquis actus per quem
 60 Persona producitur, sibi competit producere Personam ad quam actus

terminatur, sicut cui competit generare competit producere Filium; set intelligere | et uelle competunt omnibus Personis in diuinis; ergo si isti actus essent productiones Personarum, cuilibet Persone competeret producere Filium et Spiritum Sanctum, quod est falsum. Tertio, quia productiones Personarum differunt realiter; set intelligere et uelle non differunt aliquo modo realiter, nec re absoluta nec re relata; ergo non sunt productiones. 65

[8] Quod autem non sint principia productionum, patet sic. Illud cuius condicio est opposita fecunditati non potest esse principium actus quo aliquid producitur, quia omnis productio prouenit ex fecunditate; set condicio actuum intelligendi et uolendi est opposita fecunditati; ergo non possunt esse principium actuum quibus Persone producuntur. Maior iam patet, set minor probatur, quia hec est condicio actus intelligendi et uolendi quod ex ipsis nichil alterum constituitur, ut patet ex IX *Metaphisice*; fecundum autem est ex quo natum est alterum sequi; ergo condicio actus intelligendi et uolendi contraria est fecunditati. Patet igitur quod intelligere et uelle non sunt productiones Personarum nec principia productionum. Set exclusis a Deo per intellectum intellectu et uoluntate cum omnibus actibus | suis, adhuc 70 75

M52avb

80 esset in diuinis generatio Filii et spiratio Spiritus Sancti, ita quod hec
sunt in diuinis ex fecunditate nature radicaliter, quam fecunditatem
habet ex sua infinitate, et non ex hoc quod est intelligens et uolens.

[9] Hoc autem potest persuaderi sic. Secundum idem proportio-
85 naliter competit fecunditas creaturis et Deo; set fecunditas aliquid
producendi competit creaturis non ex hoc quod sunt intelligentes aut
uolentes, set per aliquid aliud prius et communius; unde et uirtus | *O67r*
generandi aliud inuenitur in rebus carentibus intellectu animatis et
inanimatis, et ubi inuenitur in rebus habentibus intellectum, hoc non
est per intelligere et uelle aut per aliquid ad hoc pertinens; ergo simi-
90 liter est in Deo, quod licet natura diuina sit intelligens et uolens, ex
hoc tamen nulla fecunditas inest ei ad producendum quamcumque
Personam, set sicut calor ignis, si esset intelligens et uolens, causaret
calorem sibi similem ex | fecunditate nature sue, sicut nunc facit, nec *Y49vb*
ad hoc aliquid cooperaretur suum intelligere aut uelle, sic natura diui-
95 na, licet sit intelligens et uolens, ex infinitate sua habet fecunditatem
quod uirtute eius Persona sit a Persona, ad quam tamen nichil intelli-
gere aut uelle operatur.

[10] Item qualis est | ordo rei inter differentia realiter, talis est ordo *A16vb*
rationis inter differentia secundum rationem; set ubi natura intellectus
100 et uoluntas differunt realiter, productio est realiter ui nature, et non

intellectus uel uoluntatis; ergo sic est in Deo, in quo ista sunt dif-
N24va ferentia solum secundum rationem. Et sic | patet primum principale
 propositum.

[11] Nunc restat secundum, scilicet quod declaretur ueritas que-
M53ra stionis. Est ergo | intelligendum quod in productione diuinarum Per- 105
 sonarum est tria considerare, scilicet habitudinem uirtutis productiue
 ad actum producendi, supposita producentia et ordinem producto-
 rum et productionum.

[12] Si | consideretur habitudo uirtutis productiue ad actum pro-
F23va ducendi, sic nulla Persona procedit in diuinis per modum uoluntatis, 110
 set quelibet per modum nature. Cuius ratio est quia illud quod pro-
 ducitur a uirtute agente ex necessitate immutabilitatis et determinata
 ad unum producitur per modum nature; set quelibet Persona diuina
 producitur ex necessitate immutabilitatis et uirtute determinata ad
 unum; ergo quelibet Persona diuina producitur per modum nature. 115
 Maior patet, quia modus nature in hoc differt a modo uoluntatis in
 eliciendo actum, quia principium naturale agens naturaliter non habet
 in potestate actum suum nec est indifferens ad opposita, set est neces-
 sario determinatum ad unum, agens autem per uoluntatem et modo
 uoluntario habet in potestate sua agere uel non agere et est indiffe- 120
 rens ad opposita, sicut potestas rationalis. Minor similiter patet, quia

nec Pater habet sic in potestate generare Filium ut possit generare uel non generare, nec Pater et Filius habent in potestate spirare Spiritum Sanctum quod possint spirare uel non spirare, set necessario et Pater
 125 generat Filium et Pater et Filius spirant Spiritum Sanctum.

[13] Si uero consideremus supposita producentia, sic Spiritus Sanctus producit per modum uoluntatis, Filius autem per modum nature, quia modus nature in creaturis est quod unum sit ab uno tantum et non a pluribus eiusdem gradus et ordinis, quorum quodlibet
 130 esset per se sufficiens ad totum perfecte faciendum (plures tamen concurrunt moderando per uoluntatem uirtutem suam, sicut patet de pluribus trahentibus | nauem, ubi alter ad totum sufficeret); cum *M53rb*
 igitur Filius procedat tantum ab uno, Spiritus autem Sanctus a duobus, scilicet a Patre et Filio, ita quod eque perfecte producit unus sicut
 135 ambo, nec perfectius ambo simul quam alter tantum, ideo Spiritus Sanctus dicitur produci per modum uoluntatis, | Filius autem per *O67v*
 modum nature.

[14] Si autem attendatur ordo productorum et productionum, sic Filius dicitur procedere per modum intellectus, Spiritus autem Sanctus per modum uoluntatis. Cuius ratio est quia in ymagine creata, que
 140 attenditur secundum potentias et actus anime intellectualis, prima emanatio est secundum intellectum, alia autem sequens et in qua terminatur emanatio manens intra naturam intellectualem, est emanatio pertinens ad uoluntatem. Primo enim est cognitio boni, deinde ex hoc
 145 oritur amor boni, et ibi sistit emanatio intra naturam intellectualem.

Ex hoc sic arguitur: illud quod in diuinis procedit prima emanatione ad intra, procedit per modum intellectus, aliud autem quod procedit secunda emanatione et ultima, in qua terminatur omnis emanatio diuina ad intra, procedit per modum uoluntatis, quia sic est in ymagine creata, ut dictum est; set Filius procedit prima emanatione diuina, Spiritus autem Sanctus sequente et ultima; ergo Filius dicitur procedere per modum intellectus et Spiritus Sanctus per modum uoluntatis. Et sic intelligenda sunt que dicuntur circa materiam istam de modo processionis diuinarum Personarum et uerba DOCTORVM que uidentur insinuare quod intelligere et uelle seu diligere sint rationes emanationum diuinarum: hec enim dicuntur solum secundum quamdam

Z16ra adaptationem ad ea que inueniuntur | in ymagine creata.

M53va [15] Ad primum | argumentum dicendum quod Spiritus Sanctus est eque consubstantialis Patri sicut Filius, et ita procedit per modum nature quantum ad uirtutem qua fit productio; set quia Spiritus Sanctus procedit a duobus et secunda emanatione et Filius prima emanatione | et ab uno, ideo Spiritus Sanctus dicitur procedere per modum uoluntatis et Filius per modum nature propter causas assignatas.

N24vb [16] Ad secundum dicendum est quod aliter procedit | creatura per modum uoluntatis, aliter Spiritus Sanctus. Creature enim procedunt a Deo per modum uoluntatis quoad habitudinem uirtutis productiue ad actum, quia Deus potest producere uel non producere | creaturam, nec ex necessitate producit. Non sic autem producit Spiritus Sanctus per modum uoluntatis, set propter alias causas, ut dictum est.

F23vb [17] Argumentum autem in oppositum, quod dicit quod “Spiritus Sanctus procedit ut amor”, intelligendum est ea ratione qua dicitur procedere per modum uoluntatis et non aliter.

<DISTINCTIO VNDECIMA
QUESTIO PRIMA
VTRVM SPIRITVS SANCTVS PROCEDAT
A FILIO VEL A SOLO PATRE>

- 5 [1] *Hic dicendum* etc. Dist. 11. Circa quam primo queritur utrum Spiritus Sanctus procedat a Filio uel a solo Patre. Et uidetur quod non procedat a Filio. Primo sic: *Spiritus Sanctus non minus conuenit cum Patre quam Filius* (est enim inter Personas diuinas summa similitudo et summa equalitas); set *Spiritus Sanctus* non communicat *cum Patre in*
10 *generatione Filii*; ergo nec Filius communicat cum eodem in spiratione Spiritus Sancti.
- [2] Secundo sic: unum et idem *simplex non potest esse a duobus, alias effectus esset simplicior sua causa; set Spiritus Sanctus est simplicissima Persona; ergo non potest esse a duobus Personis.*
- 15 [3] Tertio sic: *DAMASCENVS* dicit libro I cap. 11: *Ex Filio Spiritum non dicimus, Spiritum uero Filii nominamus*; ergo secundum IPSVM Spiritus Sanctus non est ex Filio.

O68r [4] In contrarium est quod dicitur Ioh. 15: | *Ille me clarificabit,*
quia de meo accipiet; set nulla acceptio est in diuinis nisi per origi-
M53vb nem; | ergo Spiritus Sanctus originatur a Filio, et constat quod a 20
Patre; ergo etc.

[5] Item ATHANASIVS in S y m b o l o : *Spiritus Sanctus a Patre et*
Filio non factus nec creatus nec genitus, set procedens.

[6] Responsio. In hac questione dissentiunt Greci a nobis; licet
enim conueniant nobiscum in hoc quod dicunt Spiritum Sanctum 25
procedere a Patre et esse de substantia Patris, tamen non dicunt Spi-
ritum Sanctum procedere a Filio, set esse *Spiritum Filii* consubstan-
tialem Filio. Hec autem opinio non potest habere ueritatem quantum
ad hoc quod dicunt Spiritum Sanctum non procedere a Filio. Quod
ALIQUI probant sic: spirato repugnat quod sit generans; hec ergo repu- 30
gnantia uel est duorum productorum, quod esse non potest, quia Pater
a nullo producitur, uel duorum producentium, quod etiam esse non
potest, quia Spiritus Sanctus nichil producit, uel est unius tamquam
producentis et alterius tamquam producti, utpote quia spiratus est a
generante, quod congruit omni opinioni (omnis enim opinio dicit Spi- 35
ritum Sanctum a Patre procedere); aut ergo spiratus immediate proce-

dit a generante, et tunc esset genitus, aut mediante alio non nisi genito; ergo necesse est spiratum esse a genito, quod est nostrum propositum.

[7] Set ad hoc posset dici quod spiratus non potest esse generans, 40
quia est a generante immediate, non inquantum generans, quia sic es-
set genitus, set inquantum spirans. Quia tamen generare et spirare in-
separabilia sunt, nec genitus potest esse spirans nec spiratus generans.
Et ideo probo eandem conclusionem dupliciter. Primo sic: ab uno
agente ex tota sua uirtute et ex necessitate nature et eodem modo sem- 45
per se habente | in se et in sua actione non potest produci immediate *A17ra*
nisi unum; set Pater est unum agens et agit actione ad intra | ex tota sua *M54ra*
uirtute et ex necessitate nature et semper eodem modo se habet in se et
in sua actione; ergo a Patre non potest produci immediate nisi unum.
Si ergo a Patre producitur Filius et Spiritus Sanctus, oportet quod hoc
50 sit ordine quodam: aut ergo ordine originis, quo unum est ab alio, et
sic habebitur propositum; aut ordine quo unum est post aliud, quod
non potest esse, quia unum non potest esse prius altero natura, cum
sit eadem in omnibus, nec tempore, cum uterque sit eternus. Quare
relinquitur quod sit ibi ordo quo unum est ab alio; | constat autem *Y50rb*
55 quod Filius non est a Spiritu Sancto; ergo Spiritus Sanctus est a Filio.

Hec autem ratio satis efficaciter probat intentum secundum opi-
nionem ILLORVM qui ponunt | quod sola *essentia est principium* eliciens *N25ra*
uel elicitium omnium *actuum notionalium*, scilicet generandi et spi-

randi, quia oportet quod sint ab ea ordine quodam, cum ipsa sit una
 et ab uno principio naturali non procedit immediate nisi unum. Set 60
 F24ra secundum ILLOS qui ponunt | quod potentia | generandi et potentia
 O68v spirandi important intrinsece et essentialiter relationem, habet instan-
 tiam. Dicit enim ALIQUIS quod licet Pater sit unum agens, tamen hac
 duplici uirtute potest immediate duo producere, quorum unum non
 erit ab alio. Hec autem instantia refellitur ex eo quod secundum om- 65
 nem catholicam doctrinam inter omnes Personas diuinas est ordo, quia
ubicumque est pluralitas sine ordine, ibi est confusio; in diuinis autem est
pluralitas sine confusione; ergo est ibi pluralitas cum ordine; set constat
quod non est ibi ordo quo unum est post aliud, ut probatum est; ergo
 est ibi ordo quo unum est ex alio, et sic idem quod prius. 70

[8] Secunda ratio talis est: *Pater communicat omnia que habet Filio*
excepto eo in quo ei opponitur; set Pater non opponitur Filio quoad spira-
 M54rb tionem, | set solum quoad paternitatem et innascibilitatem, quia spi-
 rans *inquantum spirans non opponitur nisi spirato; Filius autem non est*
spiratus, set genitus; ergo Pater communicat Filio actiuam spirationem. 75
 Si sic, ergo Spiritus Sanctus spiratur communiter a Patre et Filio. *Set*
contra hoc opponitur sic: Pater inquantum generans non habet opposi-

tionem nisi ad generatum; set Spiritus Sanctus non est generatus; ergo Pater quoad generare non | opponitur Spiritui Sancto. Si ergo communicat illi Z16r**b**
 80 *omne illud in quo ei non opponitur, sequitur quod communicet ei generare, quod est impossibile.* Non ergo Pater communicat Spiritui Sancto, et per eandem rationem nec Filio, omne illud in quo ei non opponitur. Et sic maior que assumebatur uidetur esse falsa.

[9] Et dicendum quod non est simile propter duo. Primum est, 85 quia generare et generari habent oppositionem ad spirari mediatam, licet non immediatam. Cuius ratio est quia in per se ordinatis illud quod est principium prioris est principium posterioris; in diuinis autem est ordo primi et secundi et tertii, licet non sit ibi prius aut posterius; et ideo quod est principium secundi est principium tertii. Cum ergo 90 Pater per generare sit principium Filii, per consequens per ipsum est principium Spiritus Sancti, licet mediatum, quia per ipsum generare communicatur Filio uis spiratiua qua producit Spiritus Sanctus. Et ideo eadem oppositione qua opponitur Pater et Filius Spiritui Sancto inquantum spirantes opponuntur ei ordine quodam in eo quod iste 95 generans, scilicet Pater, et Filius genitus. Et propter hanc oppositionem Pater et Filius non possunt communicare Spiritui Sancto generare uel generari; set Pater per spirare nullam oppositionem directam uel indirectam, mediatam uel immediatam habet ad Filium; et ideo communicat ei spirare.

Secundo, quia proprietas personalis, que est Persone constitutiua, 100
M54va non est alii Persone communicabilis, quia hoc repugnat distinctioni |
 Personarum; set si generare et generari possent communicari, paterni-
 tas et filiatio, que sunt proprietates personales uel Personarum consti-
 tutiue, possent communicari (cui enim conuenit generare, et paterni-
 tas, et cui conuenit generari, et filiatio); ergo generare et generari non 105
 possunt communicari, quia hoc repugnat distinctioni Personarum. Si
O69r autem Pater communicat Filio actiuam spirationem, non repugnat
 | distinctioni Patris et Filii, que est per paternitatem et filiationem;
 et ideo communicari potest et communicatur. Esto ergo quod Pater
 et Filius non opponerentur Spiritui Sancto quoad generare et gene- 110
Y50va rari, | adhuc posset maior supra dicte rationis suppleri sic: *producens*
communicat producto omne illud in quo ei non opponitur nec repugnat
 distinctioni Personarum; set Pater non opponitur Filio quoad spirare
 nec communicatio spirationis repugnat distinctioni Patris et Filii; ergo
 spirare potest Filio communicari. 115

Et tunc cessat obiectio, quare generare et generari similiter non com-
 municantur Spiritui Sancto, quia talis communicatio repugnat distinc-
 tioni Personarum Patris et Filii inter se et a Spiritu Sancto. Si enim
 generare et generari et per consequens paternitas et filiatio possent esse
N25rb in Persona Spiritus Sancti, Pater et Filius, qui primo constituuntur | 120

paternitate et filiatione, non essent Persone distincte a Spiritu Sancto nec inter se; propria enim unius Persone non | possunt in alia reperiri. *F24rb*

[10] Ad primum argumentum dicendum quod Spiritus Sanctus quantum ad essentiam, secundum quam attenditur similitudo et equalitas, tantum conuenit cum Patre quantum Filius, set oppositionibus relatiuis plus differt, saltem implicite, ut uisum fuit. Et ideo non tot communicat Pater Spiritui Sancto sicut Filio de actibus notionalibus, qui important uel coexigunt relationes.

[11] Ad secundum dicendum | quod si Spiritus Sanctus procedat *M54vb* a duobus, scilicet Patre et Filio, procedit tamen ab eis ratione unius principii simplicis, quod est uis spiratiua. Et ideo eque simplex est principium uirtute cuius est spiratio, sicut illud quod est ex principio, scilicet Spiritus Sanctus.

[12] Ad tertium dicendum quod DAMASCENVS illud dixit in nouitate discordie inter Latinos et Grecos. Et ideo caute dixit nullam partem asserens; dixit enim “*Spiritum ex Filio non dicimus*”, non dixit “*Spiritus non est ex Filio*”, nec dixit “*Spiritum non esse ex Filio*”, set “*non dicimus Spiritum ex Filio*”, nec propter hoc dixit oppositum; uerum est quod alibi dixit expresse, quod *Spiritus non est ex Filio*, set hoc dixit ante promulgationem et declarationem huius articuli.

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM SI SPIRITVS SANCTVS NON PROCEDERET A FILIO,
DISTINGVERETVR AB EO>

[1] Secundo queritur utrum si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, distingueretur ab eo. Videtur quod sic: *si Spiritus Sanctus non procederet a Patre, set tantum a Filio*, adhuc *distingueretur* a Patre; ergo similiter *si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, set tantum a Patre*, adhuc *distingueretur* a Filio. Consequentia patet per simile. Probatio antecedentis, quia si non distingueretur a Patre, esset idem cum Patre; et tu dicis
 A17rb quod procedit a Filio; ergo Pater | procederet a Filio, quod est impossi- 10
 bile; relinquitur ergo quod Spiritus Sanctus distingueretur a Patre, dato quod procederet a solo Filio, et similiter, ut uidetur, distingueretur a Filio, dato quod procederet a solo Patre.

[2] Secundo sic: *quelibet Persona distinguitur a qualibet alia sua proprietate personali*, quia per idem constituitur aliquid unum in se et di- 15
 O69v stinguitur | a quolibet alio; *set proprietatis personalis Filii est filiatio*; ergo per filiationem *distinguitur Filius a Spiritu Sancto*; set *dato quod Filius non spiraret, adhuc esset Filius*; ergo etc.

M55ra [3] Tertio sic: *si per hoc solum distingueretur Spiritus | Sanctus a Filio*, quia *procedit ab ipso, ergo non distingueretur per alium et alium* 20
 modum procedendi; set hoc est falsum dicente ANSELMO libro D e

processione Spiritus Sancti sic: *Habent utique esse a Patre Filius et Spiritus Sanctus, alter nascendo, alter procedendo, ut alii sint per hoc ad inuicem.* Et postea subdit: *Nam si per aliud non essent diuersi,*
 25 *per hoc solum essent diuersi;* ergo Spiritus Sanctus distingueretur a Filio, dato quod non procederet ab ipso per hoc, quod Filius aliter procederet a Patre quam Spiritus Sanctus.

[4] In | contrarium arguitur, quia secundum *ANSELMVM libro De* Z16va
processione Spiritus Sancti in diuinis est unitas, ubi non
 30 *obuiat aliqua relationis oppositio; set si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, nulla oppositio* relationis esset inter Filium et Spiritum Sanctum; *ergo essent unum.*

[5] Item *AVGVSTINVS VI De Trinitate* cap. 2 *dicit quod Pater non distinguitur a Filio, | nisi quia refertur ad ipsum;* ergo similiter Spi- Y50vb
 35 *ritus Sanctus non distingueretur a Filio, nisi referretur ad ipsum; set non referretur ad ipsum,* nisi ab eo procederet, cum in diuinis non sint reales relationes nisi originis.

[6] Responsio. QUIDAM dicunt quod si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, nichilominus distingueretur ab ipso personaliter sicut modo, set quantum ad aliquam differentiam accidentalem modo plus differt, que differentia est per spirationem superuenientem filiationi, que constituit Filium in esse personali. Semper enim prima et per se differentia Persone diuine a qualibet alia est per proprietatem personalem. Cetera autem superuenientes sunt quasi accidentales, quibus sublatis remanet prima differentia, que est per se. Et ideo Filius per se et primo differt personaliter a qualibet Persona in eo quod Filius, set quasi per | accidens differt a Spiritu Sancto in eo quod spirans, qua sublata remanet prima.

[7] Confirmatur autem hec opinio unica ratione preter eas que tacte sunt in arguendo et est | talis: illa que procedunt diuersis emanationibus quas impossibile est eidem conuenire necessario distinguuntur; set dato quod Spiritus Sanctus non procederet a Filio, set uterque solum a Patre, nichilominus procederent diuersis emanationibus quas impossibile esset eidem conuenire; ergo etc. Maior patet, quia ubi est sufficiens causa distinctionis, ibi oportet ponere distinctionem. Minor patet per auctoritatem ANSELMII prius allegatam in tertia ratione et per rationem sic: distinctorum principiorum sunt distincte productiones et distincta producta; set uis generatiua et spiratiua in Patre sunt distincta principia, quod patet ex hoc quod una communicatur Filio,

60 scilicet uis spiratiua, et non alia, scilicet uis generatiua; ergo ab hiis
 principiis sunt distincte emanationes et distincta producta. Esto quod
 uis spiratiua non communicaretur Filio, adhuc propter distinctionem
 uirtutis generatiue et spiratiue in Patre emanationes ab hiis principiis
 sic essent distincte quod non possent eidem Persone conuenire. Et hec
 65 fuit minor; | sequitur ergo conclusio.

O70r

[8] Et addunt ISTI quod secundum istam uiam distingueretur Fi-
 lius a Spiritu Sancto per relationes originis, non quidem oppositas,
 set disparatas. Et hec est prior ratio distinguendi Personas ad inuicem
 quam secundum relationes oppositas; secundum enim doctrinam beati
 70 DYONISII De diuinis nominibus *omnis multitudo reducitur*
ad unitatem quodam ordine; nam maior semper reducitur ad mino-
 rem quousque deueniatur ad unitatem. Vnde pluralitas Personarum,
 inter quas est maxima distinctio que possit esse in diuinis, quia est per
 oppositas relationes, reducitur ad multitudinem disparatarum origi-
 75 num, que licet non sint opposite, set disparate, eidem tamen conuenire
 non possunt. | Hec autem reducitur ulterius ad pluralitatem principio-
 rum, que sunt uis spiratiua et generatiua, que iam eidem conueniunt. *M55va*
 Pluralitas autem hec ulterius reducitur ad pluralitatem attributorum,
 scilicet intellectus et uoluntatis, que est solum secundum rationem.

Et hec ulterius reducitur ad unum simplicissimum attributum, quod 80
 est esse. Ex quo ergo prior est pluralitas disparatarum originum quam
 relationum oppositarum, quia hec ad illam reducitur tamquam maior
 multitudo ad minorem, que prior est, manifestum est quod amota
 posteriore distinctione, que est per oppositas relationes, adhuc rema-
 nebit prior distinctio, que est per disparatas origines, quibus poterunt 85
 Filius et Spiritus Sanctus distingui. *Vbi enim sunt due cause sufficientes*
alicuius effectus, si auferatur una altera remanente, adhuc remanebit
effectus; set distinctionis Personarum sufficiens causa est oppositio
relationum et similiter disparatio originum; ergo amota oppositione
originum, secundum suppositum quod Spiritus Sanctus non procedat 90
a Filio, cum remaneat disparatio originum, remanebit distinctio Perso-
narum. Hec est opinio cum rationibus suis.

[9] Hec autem opinio non potest stare, quia dato quod essent tales
Y51ra diuersi modi emanandi, tamen non sufficerent | ad personalem di-
 stinctionem productorum; set sicut Pater est una Persona habens duas 95
 proprietates, secundum quas dicitur generans et spirans, sic esset tan-
 tum una Persona emanans a Patre habens duas proprietates, que di-
 ceretur generata et spirata. Quod patet sic: ubicumque est causa for-
 malis et sufficiens distinctionis, ibi oportet esse distinctionem; set
 plures relationes disparate sunt in Patre producente et non distinguunt 100

ipsum in plures Personas; ergo relationes disparate | non sunt causa suf- *M55vb*
 ficiens distinctionis Personarum; set si Spiritus Sanctus non procederet
 a Filio nec econuerso, inter eos non essent nisi relationes disparate;
 ergo non possent differre personaliter, set solum sicut una Persona dif-
 fert a se ipsa secundum diuersas proprietates, ut dictum est.

[10] Set ad hoc respondent ALII quod *non oportet* quod tanta | di- *A17va*
 stinctio sit *in principiis sicut in principiatis*. Quod patet, quia *idem homo*
per naturam generat filium et per artem facit archam, et hec duo differunt
 secundum suppositum, licet natura et ars non distinguant producens
 in duo | supposita. Aliqua ergo sufficiunt ad distinctionem produc- *O70v*
 torum | secundum suppositum que non sufficiunt ad distinguendum *N25vb*
 producens: *ex uno enim principio multa procedunt*. | Similiter dicunt *Z16vb*
 in proposito quod relationes | disparate sufficiunt ad distinguendum *F24vb*
 supposita producta, scilicet Filium et Spiritum Sanctum, non autem
 ad distinguendum Patrem producentem.

[11] Set istud non ualet, quia licet ab uno agente multa possint pro-
 cedere, qualitercumque hoc sit, quia infra forte de hoc dicetur, tamen

impossibile est et contradictionem implicans quod *principia formalia et sufficientia distinctionis* sint alicubi et ibi non sit distinctio; simile enim esset acsi diceretur quod albedo esset in aliquo et illud non esset album. Et ideo impossibile est et contradictionem implicans quod *illa que formaliter distinguunt principiata* secundum supposita *sint in principio* et non distinguant ipsum. Vbicumque enim principio existente uno principiata sunt multa, ibi necessario est aliquid in principiatis quo distinguuntur, quod non est in principio; aliter esset oppositum in adiecto. Quod manifeste apparet in exemplo EORVM: archa enim et filius habent aliquid in se unde distinguuntur secundum supposita, quia hoc | est homo, illud lignum. Et si hec essent in Patre artifice, necessario distinguerent ipsum in plura supposita, sicut distinguunt producta, et si non essent in productis, sicut nec in principio producente, non plus distinguerentur producta quam principium producens. Verbi gratia: aliquis pater generat filium et per artem suam, puta fabrilem uel grammaticam, instruit eum et facit eum fabrum uel grammaticum; et certe non plus distinguunt filium natura humana, ars fabrilis uel grammatica quam patrem, quia utrobique est eadem causa distinctionis; et similiter est in omnibus aliis. Non ualet ergo dicta responsio.

[12] Set contra hoc est, quia ab uno agente possunt esse plures productiones essentielles; set tales non possunt esse unius producti, licet eius possint esse plures productiones accidentales, uel una essentialis et alia accidentalis, ut in exemplo adducto de filio genito et facto gram-

matico. In diuinis autem non est productio accidentalis, set omnes sunt essentielles. Et ideo diuerse productiones in diuinis et relationes eis correspondentes sufficiunt ad distinguendum Personas productas, non autem Personam producentem.

145 [13] Set istud non ualet, quia ubi producens constituitur productione actiua, sicut productum productione passiuua, eque impossibile est ab uno agente esse plures productiones essentielles, sicut impossibile est eas esse eiusdem producti, quia utrumque equaliter productione constituitur; set in diuinis Persona producens constituitur productione
 150 actiua, sicut | Persona producta productione passiuua uel processione | *Y51rb*
 passiuua; ergo sicut impossibile est eiusdem Persone producte esse plures *M56rb*
 processiones passiuuas et essentielles, ita est impossibile eiusdem Persone producentis esse plures productiones actiuas et essentielles.

Quid ergo in proposito? Certe si solus Pater esset producens inquantum generans et inquantum spirans, una sola productio esset essentialis per quam constitueretur in esse personali, ut nunc est, alia uero accidentalis pro tanto, quia adueniret Persone iam | constitute, scilicet *O71r*
 spirare. Similiter circa unam et eandem Personam productam una processio esset essentialis, scilicet generari, correspondens ei que est generare, alia uero accidentalis, scilicet spirare, quia adueniret Persone iam
 160 constitute; isto enim modo est aliquid accidentale in diuinis.

[14] ALII autem aliter respondent dicentes quod relationes quatinus disparate non sufficiunt ad distinguendum Personas, set quatinus proprietates personales, eo quod per idem aliquid constituitur in se ipso et distinguitur a quolibet alio; filiatio autem et spiratio passiva sunt proprietates personales; propter quod sufficiunt distinguere Filium a Spiritu Sancto; set sola paternitas in Patre est personalis, spiratio autem activa aduenit Persone Patris *iam constitute*; unde non est personalis uel constitutiva Persone; ideo non sufficit ad plurificandum Personam Patris.

[15] Set hoc non ualet, quia si relationes disparate et personales sufficiunt ad distinguendum relatiue Personas productas, eadem ratione sufficerent ad distinguendum Personas producentes relatiue absque | distinctione essentie, et ita possemus ponere duas Personas a nullo procedentes que distinguerentur relationibus disparatis | absque distinctione essentie. Hoc autem est falsum: secundum enim OMNES in diuinis non possunt esse plures Persone a nullo | procedentes quin sequatur pluralitas et distinctio secundum essentiam, quod non esset, si relationes qualescumque, dumtaxat disparate, sufficerent ad distinguendum Personas. Possemus enim dicere quod sunt due Persone a nullo procedentes que distinguuntur inter se relationibus disparatis, quia ab eis procedunt alie due processiones disparatis. Cum igitur hoc sit impossibile, relinquitur quod et illud ex quo sequitur, scilicet quod relationes disparate, qualescumque sint, sufficiant ad distinguendum Personas.

[16] Per hoc patet responsio ad rationes ALIORVM. Cum enim dicunt quod “illa que procedunt diuersis emanationibus” etc., concedatur; tunc ad minorem per interemptionem. Et cum probatur quod distinctorum principiorum sunt distincte emanationes, potest dici quod
 190 uis generatiua et spiratiua non sunt distincta principia, set unum et idem, scilicet ipsamet essentia diuina fecunda, que potest in hos duos actus, qui sunt generare et spirare, ordine quodam, et secundum hoc sortitur duo nomina.

[17] Vel dato quod essent duo distincta principia secundum aliam
 195 opinionem, | que ponit quod potentia generandi et spirandi includit respectum, tamen hec principia talia sunt quod compatiuntur se in eodem supposito. Et similiter productiones que sunt ab hiis principiis et termini productionum poterunt se compati in eodem supposito, nec sufficient ad distinguendum supposita, nisi oppositio relationis obstat, sicut prius declaratum est.
 200

[18] Reductio autem multitudinis | ad unitatem secundum modum quem assignant nulla est. Dicunt enim quod pluralitas que est per relationes oppositas, que est maxima, reducitur ad pluralitatem originum disparatarum. | Hoc autem esse non potest, quia relationes
 205 opposite, ut paternitas et filiatio, | attenduntur secundum unam et eandem originem, etiamsi non | essent nec esse possent plures origines disparate; nec pluralitas originum reducitur ad pluralitatem principio-

rum, quia possunt esse ab eodem principio ordine quodam; nec pluralitas principiorum ad pluralitatem attributorum, quia illa est posterior, ut dictum fuit in questione de attributis. 210

[19] Aliter ergo attendenda est ista reductio. Cum enim pluralitas Personarum sit aliquorum se habentium in ratione principii et principii, per hoc fit reductio ad unitatem, quia inter eas est una a qua alie procedunt ordine quodam: tertia quidem a prima mediante secunda et sic ternarius Personarum reducit ad binarium Personarum principiantium. Rursus inter Personas principiantes una est principians et non principiiata, ut Pater, alia principians et principiiata, ut Filius, et reducit ad eam ut ad primum principium, et sic totum reducit ad unum. 215

[20] Ad rationes principales. Ad primam, cum dicitur quod “si Spiritus Sanctus non procederet a Patre, set tantum a Filio, adhuc distingueretur a Patre”, dicendum quod hec positio non solum est impossibilis, set impossibilis, hoc est implicans contradictionem. Cum enim Filius sit a Patre et hoc sit de ratione eius, impossibile est aliquid procedere a Filio quod non procedat a Patre, saltem mediate. Tv autem ponis quod Spiritus Sanctus procedat a Filio et non a Patre, ergo procedit | a Patre et non procedit a Patre, quod est impossibile. Et ideo non est mirum, si ex hoc sequuntur impossibilia, scilicet 225

M57ra

quod distinguatur a Patre et non distinguatur, quia ponitur procedere
 230 et non procedere et sic opponi et non opponi; non sic autem esset, si
 poneretur Spiritus Sanctus procedere a solo Patre, quia hec positio, li-
 cet sit impossibilis, tamen non includit impossibilia sub hoc modo
 quod una et eadem Persona esset genita et spirata ab uno generante
 et spirante.

235 [21] Ad secundum, cum dicitur quod “quelibet Persona distinguitur
 ab alia sua proprietate personali”, dicendum quod non est ita, immo
 per proprietatem quamcumque solum distinguitur ab illis cum quibus
 habet oppositionem. Et cum probatur quod per idem *constituitur ali-*
quid in se et *distinguitur* a quocumque alio, *dicendum quod istud* solum
 240 *habet ueritatem in absolutis, quia sola absoluta sunt proprie aliquid* in
 se et ad se; *relatiua* autem potius *sunt ad aliud et ideo non distinguun-*
tur | nisi per hoc quod sunt ad aliud, et quia sunt ad aliud et ad aliud *N26rb*
 per | alium et alium respectum, eo quod respectus plurificatur iuxta *F25rb*
 245 respectus. De numero autem talium sunt Persone diuine, que sunt et
 dicuntur relatiue. Et ideo una Persona habens plures proprietates per
 unam earum non distinguitur ab omnibus aliis, set per omnes, nec
 per unam solam constituitur in esse incommunicabili et indistincto

ab omnibus, set per omnes simul. Et hoc expresse dicit ANSELMVS in libro De processione Spiritus Sancti circa finem: quia 250
sicut collectio plurium accidentium siue proprietatum, que ita inuenitur
in uno quod non in alio, constituit indiuiduum, ita collectio plurium pro-
prietatum, puta paternitatis | et spirationis actiue in Patre, filiationis et
072r spirationis actiue in Filio, constituit has Personas in esse incommunicabili
 et ab omnibus distincto, uerum est quod harum proprietatum una 255
 dicitur personalis, scilicet illa que primo intelligitur aduenire Persone et
 nullam aliam supponit et soli Persone conuenit, ut paternitas in Patre
 et filiatio in Filio, quia per talem Persona primo constituitur, cetere
 autem non dicuntur personales, ut innascibilitas et communis spiratio,
 quia aut non uni Persone conueniunt tantum, ut communis spiratio, 260
 aut aliam proprietatem presupponunt, ut innascibilitas et communis
 spiratio.

[22] Ad tertium dicendum quod si emanationes, que sunt natiui-
Y51vb tas et processio, possent remanere | eiusdem rationis, ut prius facta
 suppositione predicta, tunc Filius et Spiritus Sanctus distinguerentur, 265
 ut prius, non possent autem manere eiusdem rationis cum predicta
 suppositione, immo una esset substantialis et alia accidentalis, ut prius
 dictum est. Et si poneretur quod manerent eiusdem rationis, positio

hec non solum esset impossibilis, set etiam incompossibilis; et ex ea
 270 sequerentur contradictoria, scilicet quod Persone per has emanationes
 producte distinguerentur personaliter, eo quod emanationes essent
 substantiales, item non distinguerentur, quia carerent formali princi-
 pio distinctionis, quod est oppositio relatiua.

<QVESTIO TERTIA

VTRVM PATER ET FILIVS SPIRENT SPIRITVM SANCTVM

INQVANTVM SVNT VNVM>

[1] Tertio queritur utrum Pater et Filius spirent Spiritum Sanctum
 5 in quantum sunt unum. Et uidetur quod non, quia *actus sunt supposito-*
rum; set spirare est actus Patris et Filii; ergo est eorum ut sunt supposita;
 set in hoc sunt plura et non unum; ergo Pater et Filius spirant inquan-
 tum sunt plures et non in quantum sunt unum.

[2] Item omnis nexus est duorum uel plurium ut plures sunt; set
 10 Spiritus Sanctus procedit a Patre et | Filio ut nexus eorum; ergo proce- *M57va*
 dit ab eis ut plures sunt, et non ut unum sunt.

[3] In contrarium est quia Pater et Filius sunt plures solum paternitate et filiatione uel innascibilitate et nascibilitate; set neutrum horum est Patri uel Filio ratio spirandi Spiritum Sanctum; ergo oportet quod hic sit aliquid quod sit in eis unum, et ita spirant in quantum unum. 15
 Maior patet de se, set minor probatur, quia Pater, in quantum est innascibilis, nullius est productiuus, quia priuatio uel negatio nullius est principium uel causa in essendo; in quantum autem est Pater, solum est productiuus Filii; nascibilitas autem et filiatio sunt proprietates producti, non producentis; ergo per hec quibus solum Pater et Filius 20
 sunt plures non habent Pater et Filius quod spirent Spiritum Sanctum; quare etc.

[4] Responso. Questio ista non est de re, set de modo loquendi; tenent enim OMNES quod Pater et Filius sunt duo supposita, que per 25
 072v unam et eandem uim spiratiuam | spirant Spiritum Sanctum. Quo supposito queritur utrum propter dualitatem suppositorum dicendum sit quod spirent in quantum plures, uel propter unitatem uirtutis spiratiue dicendum sit quod spirent in quantum sunt unum in ui spiratiua.

A18ra [5] Ad quod sciendum accipiendum est quod omnis uera *reduplicatio* dicit | *causam inherentie predicati cum subiecto*, ut cum dicitur 30
 Z17rb quod ignis in quantum calidus calefacit, uel in quantum leuis mouetur sursum, et sic de ceteris.

N26va [6] Hoc supposito est duplex modus dicendi ad | questionem. Primus est quod Pater et Filius spirant in quantum sunt unum in ui spiratiua. Quod probatur sic: reduplicatio facta super agens respectu actionis denotat principium actionis; hoc patet, quia principium quo agens 35

agit | est ei ratio quare actio ei conuenit, ut patet in exemplis inductis; *M57vb*
 | set principium quo elicitur actus spirandi est uis spiratiua; ergo redu- *F25va*
 plicatio facta super Patrem et Filium respectu actionis spirandi denotat
 40 uim spiratiuam; set in illa Pater et Filius sunt unum; ergo debet dici
 quod Pater et Filius spirant Spiritum Sanctum inquantum sunt unum,
 et nullo modo inquantum sunt plures.

Quod autem Pater et Filius sint unum in ui spiratiua, patet, quia
 nichil simplex et unum numero potest esse a pluribus, ita quod sit a
 45 quolibet perfecte, nisi illa duo conueniant in aliquo uno secundum
 numerum ratione cuius producant tertium, quia si essent distincte uir-
 tutes in pluribus et per unum illorum et per unam uirtutem producere-
 tur totum, aliud nichil faceret, set omnino superflueret; Spiritus autem
 Sanctus producitur perfecte a Patre et perfecte a Filio; ergo Pater et
 50 Filius conueniunt in una uirtute secundum numerum, per quam pro-
 ducunt Spiritum Sanctum, | nec huic obstat pluralitas suppositorum, *Y52ra*
 quia licet in pluribus suppositis natura differentibus non possit esse
 una uirtus numero, potest tamen esse in suppositis sola oppositione
 relationis differentibus, ut sunt Pater et Filius.

55 [7] Secundus modus ponit quod reduplicatio potest denotare *con-*
ditionem suppositi agentis uel *condicionem uirtutis actiue*. Primo modo
Pater et Filius spirant inquantum sunt *plures* propter pluralitatem sup-
 positorum; secundo modo *spirant inquantum sunt unum* propter uni-
 tatem uirtutis spiratiue. Hoc autem probatur eodem medio quo prius

sic: reduplicatio potest denotare omne illud quod est causa inheren- 60
 tie predicati cum subiecto; set tam pluralitas suppositorum agentium
 quam unitas uirtutis spiratiue dicunt causam, quare spirare competit
M58ra Patri et Filio; ergo ratione | utriusque potest fieri reduplicatio.

Maiores patet ex dictis supra. Minor declaratur sic: actus spirandi duo 65
 habet; est enim unus actus et simplex et est actus per modum uolun-
 tatis; quantum ad primum uis spiratiua, que est una numero in Patre
 et Filio, est ratio quod spirare conueniat Patri et Filio, et ita debet dici
 quod spirant in quantum sunt unum. Quantum autem ad secundum,
 scilicet ut actus spirandi est per modum uoluntatis, pluralitas supposi-
 torum est eius ratio, quia, ut dictum fuit supra, propter hoc in diuinis 70
O73r dicitur aliqua emanatio esse per | modum uoluntatis, quia est a pluri-
 bus et quia supponit aliam productionem ad intra. Et secundum hoc
 debet dici quod Pater et Filius spirant in quantum sunt plures. Iste est
 secundus modus.

[8] Nunc restat uidere quid ueritatis habeat uterque modus. Circa 75
 quod sciendum quod in actu spirandi est considerare actum et mo-
 dum. Si consideremus actum solum secundum se, sic Pater et Filius
 non spirant in quantum unum nec in quantum plures, set in quantum
 habent uim spiratiuam. Cuius ratio est quia omnis actus secundum
 illud quod est, exclusa omni alia condicione, respicit suum principium, 80
 cuius uirtute elicitur secundum illud quod est, exclusa omni alia con-

ditione; potentia enim que nominat principium actus est illud quo
 possumus nullo alio addito; alioquin non esset potentia, cum hec sit
 ratio potentie, quod etiam patet in omnibus. Calefacere enim absolu-
 85 te acceptum est ab habente potentiam calefactiuam et disgregare ab
 habente potentiam disgregatiuam nec plus requiritur. Siue enim cale-
 faciens sit unum uel plura, siue uirtus calefactiua sit una uel plures, to-
 tum accidit; unde et uidemus omnia hec uariari: contingit enim quod
 calefacere est ab uno et per unam | uirtutem, et contingit quod est a *M58rb*
 90 pluribus et per plures uirtutes. Cum igitur spirare sit quidam actus,
 ipse ut sic acceptus, scilicet secundum illud quod est solum, est ab ha-
 bente uim spiratiuam; quod autem hec uis spiratiua sit una uel plures
 in uno uel in pluribus, hoc accidit. Et quia reduplicatio | non denotat *N26vb*
 illud quod est per accidens, ideo non est dicendum quod Pater et Filius
 95 spirent in quantum sunt plures, uel in quantum sunt unum, set solum
 in quantum habent uim spiratiuam.

Idem patet per simile, quia sicut se habet generare ad Patrem, sic
 spirare ad Patrem et Filium; | set nos non dicimus quod Pater generet *F25vb*
 in quantum unus nec propter unitatem suppositi nec propter unitatem
 100 uirtutis generatiue, set tantum quod Pater generat in quantum habet
 potentiam generandi; ergo similiter non est dicendum quod Pater et
 Filius spirent in quantum plures quoad supposita aut in quantum unum
 in ui spiratiua, set absolute spirant in quantum habent uim spiratiuam.

Si uero consideremus non solum actum, set modum actus, adhuc
 105 hoc potest esse dupliciter, quia possumus circa actum considerare mo-

dum realem, quem habet in se et in habitudine ad sua principia, utpote quod est actus unus et simplex a Patre et Filio procedens, ita quod a quolibet ipsorum perfecte, et sic debemus dicere quod Pater et Filius spirant inquantum sunt unum in ui spiratiua. Cuius ratio est quia reduplicatio notat causam inherentie predicati cum subiecto; set causa et ratio quare spirare et omnis actus ut simplex et unus sit a pluribus ita quod a quolibet sit perfecte, est sola unitas uirtutis productiue, in qua illa plura conueniunt et sunt unum, ut probatum est prius; ergo
Y52rb hoc debet | denotare | reduplicatio dicendo quod Pater et Filius spirant
Z17va inquantum sunt unum. Et sic | procedit prima opinio. Vel possumus
M58va | circa actum spirandi considerare modum et habitudinem eius ad ex-
O73v trinseca secundum quamdam similitudinem ratione cuius sortitur tale nomen, utpote quia spirare est a duobus, similitudinem habet cum actibus qui sunt a uoluntate, ut expositum fuit supra; et ideo sortitur hoc nomen, quod dicitur esse per modum uoluntatis, et quantum ad hoc dicunt ILLI de secunda opinione quod Pater et Filius spirant inquantum sunt plures. 110

[9] Set istud non uidetur bene dictum, quia licet procedere a pluribus sit ratio nominis, quare talis actus sic uocetur, et ideo posset dici quod actus quo producitur Spiritus Sanctus dicitur esse per modum uoluntatis, quia est a pluribus, quorum quodlibet habet potentiam totum producendi, tamen nos non querimus | hic de nomine, set de re
A18rb que est causa uel ratio secundum quam actus quo producitur Spiri- 125

tus Sanctus, qualitercumque uocetur, conuenit Patri et Filio. Et patet
 130 ex precedentibus quod pluralitas suppositorum nullo modo est causa
 huius uel ratio. Et ideo nullo modo est dicendum quod Pater et Filius
 spirent inquantum sunt plures; propter quod secunda opinio minus est
 conueniens quam prima. Nichilominus et prima defficit in hoc quod
 135 non distinguit, ut distinctum est, set quantum ad secundum mem-
 brum distinctionis bene dicit. Et pro ea est dictum ANSELMI M o n o -
 l o g i o n cap. 58, ubi dicit quod Spiritus Sanctus est a Patre et Filio
 non inquantum plura sunt, set inquantum unum.

[10] Ad primum argumentum dicendum quod actiones sunt sup-
 positorum ut illorum que agunt, set inquantum non reduplicat id
 140 quod agit, set rationem agendi. Esto etiam quod reduplicaret tam
 unum quam alterum, hoc esset secundum id quod sunt, et non secun-
 dum rationem unius uel plurium nisi modo quo dictum fuit, et inferre
 unum ex alio esset figura | dictionis ex mutatione modi predicandi, *M58vb*
 ut si dicatur sic: actiones sunt suppositorum inquantum supposita; set
 145 Pater et Filius sunt plura supposita; ergo agunt ut plura; mutatur hic
 quid inquantum.

[11] Ad secundum dicendum quod Spiritus Sanctus dicitur nexus
 Patris et Filii, tum quia uniuntur in una ui spiratiua, que est eis ratio
 spirandi Spiritum Sanctum, tum quia *in ipsomet Spiritu Sancto Pater et*
 150 *Filius* uniuntur tamquam *in communi producto*. Et illud unum in quo

primo nectuntur est eis ratio producendi secundum in quo secundo nectuntur. Cum igitur dicitur quod Spiritus Sanctus procedit ut nexus Patris et Filii, dicendum quod uerum est sub hoc sensu quod Spiritus Sanctus procedit ab eis ut nexi sunt in una ui productiua Spiritus Sancti et in qua sunt unum. Et ideo procedit | quidem a duobus, set inquantum conueniunt in uno quo nectuntur. 155

<DISTINCTIO DVODECIMA

QVESTIO VNICA

VTRVM GENERATIO FILII SIT PRIOR PROCESSIONE SPIRITVS SANCTI>

- [1] *Item queritur cum Spiritus Sanctus* etc. Circa distincionem istam
5 queritur primo utrum generatio Filii sit prior processione Spiritus Sancti. Et uidetur quod sic, quia sicut est in trinitate creata, sic uidetur esse in increata, quia una exemplata est ab alia; set in trinitate | creata pro- *F26ra*
ductio uerbi natura precedit productionem amoris; ergo in Trinitate increata productio Filii precedit productionem Spiritus Sancti.
- 10 [2] Item sicut se habet generatum ad spiratum, sic generatio ad spirationem; set generatum prius est spirato, cum sit principium eius; *O74r*
ergo generatio precedit spirationem.
- [3] In contrarium est quod dicitur in S y m b o l o ATHANASII quod
in Trinitate nichil prius aut posterius.
- 15 [4] Et arguitur per rationem, quia sicut se habet Pater ad Filium, sic Pater et Filius ad Spiritum Sanctum; set Pater nullo modo est prior Filio, ut probatum est; ergo nec Filius potest esse prior Spiritu Sancto;

M59rb quare nec generatio Filii potest esse | prior processione Spiritus Sancti,
quia sicut se habet terminus ad terminum, sic actio ad actionem.

[5] Responsio. Cum queritur de prioritate generationis Filii respec- 20
tu processionis Spiritus Sancti, aut queritur de prioritate secundum
Y52va rem aut secundum rationem intelligendi. | Si de prioritate secun-
dum rem, sic dicunt QUIDAM quod inter generationem Filii et spi-
rationem Spiritus Sancti est quidem per se ordo originis quo unum
est ab altero, set non est ibi ordo prioris et posterioris. Primum pro- 25
bant sic: spiratus per se est a genito; ergo spirari per se est a generari.
Probatio tam consequentie quam antecedentis. Consequentia patet
sic: quando aliqua sunt per se unum et idem re, maxime re relata in
diuinis, quidquid ad originem pertinens dicitur per se de uno, et de
altero. Ratio est quia origines in diuinis attenduntur secundum relata 30
et inter relata; set generari et genitus, spirari et spiratus sunt per se
unum et idem re non solum in absoluto, set re relata; ergo quidquid
ad originem pertinens dicitur de genito et spirato per se, utpote quod
unum sit ab altero per se, hoc competit ei quod est generari et spirari,
scilicet quod spirari sit per se a generari realiter loquendo, licet quoad 35
nomen sit improprius modus loquendi propter alium modum signifi-
candi. Quod autem generari et genitus, spirari et spiratus sint idem re

et per se patet, quia excluso motu ab actione et passione remanent soli respectus a quo aliud et quod ab alio; set a generatione et spiratione
 40 diuina excluditur omnis motus; ergo remanent soli respectus, ita quod generatio actiua et spiratio actiua dicunt solum respectum, ut a quo est aliud per talem uel talem modum; generari autem et spirari dicunt respectum | solum, ut quod est ab alio secundum talem uel talem *M59rb*
 45 na, que est terminus originis; ergo generari et spirari passiue accepta, cum sint soli respectus, sunt idem per se cum genito et spirato; et hec fuit minor. Patet ergo consequentia, scilicet quod si spiratus | est per *Z17vb*
 se a genito, quod spirari per se est a generari, quia idem sunt spirari et spiratus, generari et generatus. Antecedens probatur, scilicet quod
 50 spiratus sit per se a genito, quia de ratione spirati est esse productum ab aliquo prius producto; set illud non potest esse nisi genitum, cum in diuinis nec sit nec esse possit preter spirationem aliqua productio nisi generatio; ergo spiratus per | se est a genito. Dico autem 'per se', *O74v*
 55 quia licet Filius sit a Patre spirante productus, hoc tamen accidit modo quo aliquid potest accidere in diuinis, quia non est de ratione Filii quod producat a spirante, quia posito per impossibile quod Pater non spiraret, adhuc tamen intelligeretur ut generans Filium; set in proposito nostro nullo modo intelligeretur aliquid spiratum, nisi esset productum a genito | et per consequens a generante saltem mediate; *N27rb*
 60 propter quod inter spiratum ex una parte et genitum et generantem ex alia est ordo originis; ergo et inter spirari ex una parte et generari et generare ex alia est similis ordo.

[6] Istud autem non uidetur, scilicet quod spiratus sit per se a genito et generante, quia cuicumque competit quod ab ipso sit spiratus per se, ei competit quod sit spirans per se; set generanti et genito non
F26rb competit | per se quod sint spirantes; ergo non competit eis per se quod
M59va ab ipsis sit spiratus. Maior patet, quia spiratus inquantum spiratus non
A18va potest esse | nisi a spirante inquantum spirans. | Minor probatur, quia
 si genito et generanti competeret per se esse spirantes, tunc hec esset
 uera 'genitum inquantum genitum est spirans et generans inquantum
 generans est spirans', quia in propositionibus per se semper potest fieri
 reduplicatio subiecti, eo quod est sibi ratio inherentie predicati, ut di-
 cendo 'homo inquantum homo est animal uel risibilis' uel 'interfectum
 inquantum interfectum interiit'. Et similiter debet esse in proposito,
 maxime quia aliter non concluderetur intentum; quidquid enim con-
 ueniat generanti uel genito, nisi eis conueniat inquantum generans et
 genitum, non potest ex hoc concludi quod conueniat per se genera-
Y52vb tioni. Set iste non uidentur | uere 'genitum inquantum genitum est
 spirans' uel 'generans inquantum generans est spirans'. Quod enim ge-
 nitum inquantum genitum non sit spirans, patet, quia omne genitum
 inquantum genitum est productum; ergo nullum genitum inquantum
 genitum est producens, ergo nec spirans, per locum a destructione
 superioris. Et probatur consequentia, quia licet relatio producentis et
 producti possint conuenire eidem supposito respectu diuersorum, ta-

85 men una numquam potest esse alia nec causa seu ratio alterius. Verbi
 gratia aqua calefit ab igne et calefacit manum, ecce ratio producentis
 et producti in aqua respectu diuersorum, scilicet ignis et manus; set
 certe esse calefactum non est esse calefacientem, nec aquam esse ca-
 lefactam est sibi ratio calefaciendi manum, set eam esse calidam, et
 90 quamuis non sit calida, nisi calefacta ab igne, tamen esse calefactum,
 quod precise sonat in rationem producti, nullo modo est ei ratio per se
 calefaciendi aliud, quia cessante calefactione et remanente | calore certe *M59vb*
 adhuc potest calefacere, et si aqua haberet calorem ex se et non ab alio,
 calefaceret. Eodem modo est in proposito, quia eidem supposito Fi-
 95 lii conuenit ratio producti et producentis, respectu diuersorum tamen
 esse | productum uel genitum non est esse producentem uel spirantem *O75r*
 nec esse genitum est ei ratio per se spirandi alterum, set uis spiratiua.
 Et quamuis hec non sit in Filio nisi per generationem, tamen ipsa ge-
 neratio per accidens se habet ad spirationem, quia si in Filio esset uis
 100 spiratiua non per generationem habita, sicut est in Patre, adhuc Filius
 spiraret; non spirat ergo inquantum genitus.

[7] Item nec Pater spirat inquantum generans, quia hoc esset aut
 quia generare et spirare sunt idem, sicut superius et inferius, et tunc
 ista uerificaretur 'Pater inquantum generans est spirans', sicut ista 'Sor
 105 inquantum albus est coloratus', aut quia actus generandi esset Patri
 ratio spirandi, sicut calor est igni ratio calefaciendi. Primum non pot-

est dici, scilicet quod spirare sit superius ad generare, licet hoc dicant QUIDAM quod spirare in Patre est realiter idem quod generare, et in Filio est idem realiter quod generari, ita quod spirare in sua communitate acceptum est superius ad generare et ad generari. Hoc enim non est uerum, sicut infra probabitur et nunc supponatur. Nec secundum potest dici, quia si generare esset Patri ratio spirandi, cum generare non conueniat Filio, aut Filius non spiraret, aut in Patre et Filio non esset idem principium et ratio spirandi; quorum utrumque est falsum, quia et Filius spirat et idem principium et ratio spirandi est in Patre et Filio; nullo ergo modo generans inquantum generans est spirans, 110
M60ra | nec genitus inquantum genitus est spirans, | ut prius ostensum est;
N27va ergo spiratus non est per se nec a genito nec a generante inquantum huiusmodi; quare nec spirari est per se a generari.

F26va Item impossibile est quod eadem actio secundum | numerum sit a pluribus, ut plura sunt et ut in nullo conueniunt; set spirare Spiritum Sanctum est una actio secundum numerum, generans autem et genitum inquantum huiusmodi sunt plura et ut plura, nec in aliquo uno secundum numerum conueniunt inquantum generans et genitum; ergo spirare non est per se nec a genito nec a generante, ut ILLI dicunt. 120
 [8] Quod concedimus dicentes quod inter generationem Filii et spirationem Spiritus Sancti est quidam ordo orginis, set non per se et

directe, set indirecte et concomitatiue et quasi per accidens, eo modo quo per accidens potest reperiri in diuinis. Ad quod sciendum notanda
130 sunt tria.

Primum est quod nulla actio dependet ex precedente passione, nisi quia terminus passionis est principium actionis; sic enim aqua calefacit prius calefacta, inquantum calor terminans caleferi aque est principium calefaciendi alterum. Sic etiam passio dependet a passione,
135 ut moueri ipsius grauis dependet a suo generari, inquantum | forma *Z18ra*
140 grauis, que est terminus generationis, est principium motus sequentis.

[9] Secundum est quod principium | sequentis actionis potest esse *Y53ra*
terminus precedentis passionis dupliciter: per se uel per accidens. Per se, sicut calor aque est per se terminus calefactionis sue passiuę; per
140 accidens uero et concomitatiue, sicut caleferi ossis | terminatur ad *O75v*
albedinem, set per accidens ratione | materie; nam quedam alia cale- *M60rb*
facta rubescunt, quedam nigrescunt; albedo autem est per se principium disgregandi.

[10] Tertium est quod passio precedens, que terminatur ad prin-
145 cipium sequentis actionis, potest se habere ad ipsum dupliciter: uno modo, sicut fieri transiens manente termino, et sic se habet caleferi aque ad calorem suum (manet enim aqua aliquo tempore calida, postquam cessauit calefactio); alio modo, sicut fieri permanens necessario cum termino, sicut illuminari aeris manet quamdiu manet lumen in
150 aere.

[11] Hiis suppositis patet quod ubi principium sequentis actionis est solum terminus per accidens precedentis actionis uel passionis, sic-

ut albedo ossis, que est per se principium disgregandi, est terminus
 per accidens calefactionis ossis, ibi sequens actio est solum per accidens
 ex precedente actione uel passione, sicut in exemplo de osse disgregatio 155
 est solum per accidens ex calefactione. Cuius ratio est quia sequens ac-
 tio non est ex precedente actione uel passione nisi propter habitudinem
 unius et eiusdem respectu utriusque in ratione termini et principii; ubi
 ergo illud unum quod est medium se habet ad alterum extremorum
 per accidens, tota habitudo extremorum inter se est per accidens; ubi 160
 uero passio precedens se habet ad terminum suum sicut fieri transiens
 manente termino, ibi sequens actio est ex precedente actione uel pas-
 sione solum per accidens. Cuius ratio est quia effectus in actu requirit
A18vb causam in actu, et maxime effectus qui est | in fieri; set sequens actio
 est actu, et secundum fieri cessante priore passione, sicut aqua calida 165
 calefacit manum, postquam desiit calefieri; ergo sequens actio non est
 per se ex precedente passione. Et forte causa est quia precedens actio
 uel passio est causa termini solum in fieri; et ille terminus secundum
M60va suum esse est causa | sequentis actionis; propter quod precedens actio
 uel passio non est causa principii sequentis actionis ut principium est, 170
 et ideo non est per se causa, set per accidens. Vbi autem illa duo simul
 concurrunt, scilicet quod principium actionis esset per accidens ter-
 minus precedentis actionis uel passionis, et actio uel passio precedens
N27vb se haberet ad suum terminum sicut fieri | transiens manente termino,
 ibi sequens actio esset ex precedente actione uel passione per accidens 175
 duplici de causa, ut uisum est. Vbi uero principium sequentis actionis

esset per se terminus | precedentis actionis uel passionis et ad ipsum se *F26vb*
 haberet precedens actio uel passio ut fieri necessario permanens cum
 termino, ibi sequens actio esset ex precedente actione uel passione per
 180 se, maxime si principia precedentis actionis uel passionis et sequentis
 actionis sint ordinata per se, quod pro tanto dico, quia non est ordo
 originis inter actiones et passiones | nisi secundum ordinem principio- *O76r*
 rum; nec est proprius modus loquendi dicere quod actio sit ex actione
 uel passione, set quod principium sequentis actionis est a principio
 185 precedentis actionis uel passionis.

[12] Ex hoc ad propositum: certum est quod Filio conuenit per se
 spirare inquantum habet uim spiratiuam, per quam est per se princi-
 pium Spiritus Sancti; hanc autem habet per suum generari; set absque
 dubio generatio Filii non terminatur per se et directe ad uim spira-
 190 tiuam, set solum concomitatiue, quia per generationem communica-
 tur; per se enim terminatur generatio ad illud solum quod per gene-
 rationem est productum in genito, et illud est sola relatio filiationis,
 ut dictum fuit supra dist. 7; filiatio autem nec est uis spiratiua nec in
 ea per se includitur; ergo principium spirationis non est per se termi-
 195 nus generationis, set solum concomitatiue et quasi per accidens; ergo
 spirari | non est a generari per se et directe, set quasi per accidens et *M60vb*
 concomitatiue.

Item per generationem qualitercumque acceptam uis spiratiua non
 habet esse, set tantum habet esse in Filio (est enim in Patre et non

per generationem); set spiratio non est a generatione qualitercumque 200
 accepta passiuē uel actiuē nisi ratione uirtutis spiratiuē; ergo spiratio
Y53rb non est a generatione, | nisi prout est a Filio, non autem prout est a
 Patre immediate, quia Pater non habet uim spiratiuam per aliquam
 generationem; ergo spiratio per se et simpliciter non est a generatione,
 set solum secundum quid. 205

[13] Quod autem arguunt ALII, quod de ratione spirati est quod sit
 ab aliquo prius producto, dicendum quod non est uerum, set solum
 quod sit ab aliquo habente uim spiratiuam. Nec est de ratione uirtu-
 tis spiratiuē quod sit in aliquo producto, nec de ratione producti per
 generationem est per se et directe quod habeat uim spiratiuam, set so- 210
 lum concomitatiuē, in quantum generans concomitatiuē communicat
 genito omne illud in quo ei non opponitur; per se autem non habet
 genitum in quantum genitum a generante nisi illud tantum secundum
 quod conuenit ei esse productum, et hec est filiatio, ut dictum fuit.

Et si dicatur quod de ratione spirati est quod procedat per modum 215
 uoluntatis, qui modus supponit aliquid productum per modum in-
 tellectus, a quo est illud quod procedit per modum uoluntatis, et ita
 spiratum per se est ab aliquo producto, dicendum quod hic est duplex
 defectus. Primus est quia non est de ratione spirationis quod sit per
 modum uoluntatis, set competit ei hec denominatio per habitudinem 220
M61ra ad creaturas, ex hoc quod supponitur esse a duobus, ut prius dictum |
 fuit; unde dummodo spiratio sit a duobus aut supponat aliquam prio-

rem emanationem, qualitercumque hoc sit, per se uel per accidens, semper potest dici esse per modum uoluntatis. Secundus deffectus est, 225 quia, licet emanatio per modum uoluntatis supponat quamdam aliam, tamen | non est de ratione producti per modum uoluntatis quod sit a *Z18rb* producto per priorem | emanationem, sicut patet in creaturis, ex qui- *O76v* bus hoc nomen tractum est (amor enim, quamuis supponat uerbum, tamen non est a uerbo tamquam a principio producente ipsum). Et 230 similiter potest dici quod spiratus supponit aliquid productum per generationem, set non probatur quod sit ab illo tamquam a principio productiuo. Et ideo ratio illa magis arguit ordinem presuppositionis quam principiationis uel originis.

Sic igitur patet primum, scilicet qualiter inter | generari et spirari est *N28ra* 235 ordo originis.

[14] Secundum probatur, scilicet quod inter generationem et spirationem non est ordo prioris et posterioris secundum rem | nec *F27ra* uniuersaliter in diuinis. Et hoc sic: si in diuinis esset prius et posterius secundum rem, hoc esset uel comparando *absolutum ad absolutum* 240 *uel absolutum ad relatum uel relatum ad relatum*. Non primo modo, scilicet comparando absolutum ad absolutum, quia in diuinis non est pluralitas realis absolutorum; prius autem et posterius secundum rem necessario requirunt realem pluralitatem, quia idem respectu sui ip-

sius non est prius et posterius; quare etc. Nec secundo modo, scilicet comparando absolutum ad respectiuum et econverso, quia uel esset 245
 ibi prius et posterius natura uel duratione. Non natura, quia ibi non
 est distinctio naturarum (relatio enim non est alia natura a suo funda-
 M61rb mento, set modus nature necessario nature | coexistens); nec duratione,
 quia quidquid in diuinis est absolutum uel relatum totum est eter-
 num. Nec tertio modo est ibi prius et posterius, scilicet comparando 250
 relationem ad relationem, quia uel hoc esset comparando ad inuicem
 relationes similes (quod non potest esse, quia tales non plurificantur
 in diuinis; non enim sunt ibi plures filiationes aut plures paternitates
 et sic de aliis), uel comparando ad inuicem relationes oppositas (quod
 etiam esse non potest, quia tales simul sunt natura et intellectu) aut 255
 comparando ad inuicem relationes disparatas, de quibus est magis du-
 bium. Cuius ratio est quia relationum disparatarum *una non potest esse*
 prior uel *posterior alia nisi ratione fundamenti* secundum quod *unum*
 A19ra *fundamentum est prius uel posterius alio in utroque | extremorum uel sal-*
tem in altero, quia positis fundamentis sufficientibus relationum necessario 260
ponuntur relationes; set in fundamento relationum diuinarum non potest
esse prius aut posterius, cum essentia diuina ex sua naturali fecunditate
sit immediatum fundamentum omnium; ergo nullo modo est prius uel
posterius in diuinis.

265 [15] Quamuis sic dicatur communiter et probabiliter, tamen
 QVIBVSDAM uidetur quod in diuinis possit esse prius et posterius non
 quidem duratione, set natura comparando | absolutum ad respectum *Y53va*
 idest essentiam ad relationes et etiam comparando relationes
 disparatas ad inuicem. Quorum ratio est primo comparando absolu-
 270 tum ad relatum, quia tantum differunt essentia diuina et ratio in
 ipsa fundata quantum differunt in creaturis fundamentum relationis
 et respectus in ipso fundatus. Vtrobique enim inuenitur absolutum et
 relatum secundum propriam rationem utriusque nec in uno faciunt
 comparisonem plus quam in alio. Nunc est ita quod in creaturis est
 275 ordo nature secundum prius et posterius inter fundamentum | et suum *M61va*
 respectum non obstante quod fundamentum | et respectus non sunt *O77r*
 distincte nature facientes compositionem; ergo idem est in diuinis.
 Maior iam patet, set minor probatur, quia respectus supponit funda-
 280 est prius quod supponitur et non supponit; quare etc.

Et per hoc patet responsio ad rationem ALIORVM, quia, licet funda-
 mentum et respectus non sint due nature facientes compositionem,
 sunt tamen due res extendendo nomen rei ut est commune ad absolu-
 tum et ad relatum. Et harum rerum est ordo naturalis presuppositionis.

[16] Quantum autem ad relationes disparatas patet idem sic: illud 285
 quod non est constitutum Personae, set aduenit iam constitute, sup-
 ponit illud quod constituit Personam et non econuerso; set communis
 spiratio non constituit Personam aliquam, set aduenit Personae iam per
 aliud constitute per paternitatem uel filiationem; ergo communis spi-
 ratio supponit naturaliter paternitatem uel filiationem et non econuer- 290
 so; illud autem est prius secundum naturam quod naturaliter presup-
 ponitur; quare etc.

Et potest responderi ad rationem ALIORVM, cum dicitur quod “rela-
 tionum disparatarum una non est prior alia nisi ratione fundamenti”,
 dicendum quod uerum est, set illa ratio non est quod oporteat dare 295
 plura fundamenta quorum unum sit prius altero, set sufficit quod sit
 unum fundamentum quod sua fecunditate sit principium duarum ori-
 ginum habentium inter se ordinem presuppositionis: sicut | esse illumi-
 natium et calefactium sunt due relationes disparate que conueniunt
 soli secundum idem fundamentum, scilicet lucem, et conueniunt ei 300
 secundum ordinem, quia lux solis est principium duarum actionum,
 scilicet illuminandi et calefaciendi, que habent inter se talem ordinem
 quod secunda presupponit | primam, sic est in proposito, quia essentia
 diuina sua fecunditate radix est generationis et | spirationis, quarum
 secunda supponit primam et ideo potest esse fundamentum duarum 305
 relationum disparatarum, scilicet paternitatis et filiationis, quarum
 una prior est altera secundum naturalem presuppositionem.

[17] Et si dicatur quod idem posset dici de Personis diuinis et de relationibus oppositis per quas Persone constituuntur, quia cum una sit
 310 ab alia et non econuerso, presupponit eam et non econuerso et sic illa
 prior est alia naturali presuppositione – quod est contra illud quod dicit
 AVGVSTINVS *C o n t r a M a x i m i n u m* lib. III quod in diuinis non
 est ordo quo unum sit ante aliud, set quo unum est ab altero –, et pot-
 est ad hoc dici dupliciter: uno modo quod non est simile de relationi-
 315 bus disparatis et de oppositis et de personis per eas constitutis. Quod
 enim productum supponat producens uerum est ubi producens per
 suum producere non constituitur, ut est in suppositis absolutis. Vbi
 autem producens constituitur per suum | producere | ut in diuinis, non *O77v*
 est sic, quia producere et produci simul sunt nec potest unum aliquo *Z18va*
 320 modo preexistere alteri nec per consequens Persone per hoc constitute
 habent ordinem presuppositionis. Vel aliter et magis consequens dictis,
 scilicet quod inter Personas diuinis est talis ordo presuppositionis quod
 utique necesse est dicere saltem de Personis procedentibus per diuersas
 origines, ut sunt Filius et Spiritus Sanctus, quia qualis ordo ponitur
 325 inter origines oportet quod ponatur inter Personas per eas procedentes;
 origines autem non sunt directe opposite, set disparate, ut uisum est, et
 habent inter se ordinem presuppositionis; quare et persone.

Et dicunt ISTI quod ATHANASIVS in *S y m b o l o* et AVGVSTINVS
C o n t r a M a x i m i n u m non intendunt | excludere a diuinis or- *Y53vb*
 330 dinem prioris et posterioris | secundum naturalem presuppositionem, *M62ra*

set solum secundum durationem propter aliquas hereses insurgentes contra eternitatem Filii aut Spiritus Sancti. Nescio tamen si hoc tutum est asserere. Tantum dictum sit de ordine Personarum secundum rem.

[18] Si uero questio intelligatur de ordine generationis et processio-
nis secundum rationem intelligendi, sic dicendum quod ordo prioris et 335
posterioris est in diuinis non solum inter origines de quibus queritur,
set etiam inter absoluta secundum se et inter essentiam et relationes et
inter relationes disparatas et inter Personas per eas constitutas. Constat
autem quod in diuinis preintelligimus intellectum uoluntati, quorum 340
utrumque est absolutum, et essentiam relationi et paternitatem spira-
tioni actiue et generationem processioni et tam Patrem quam Filium
Spiritus Sancto, quia constituuntur per relationes quibus Spiritui Sanc-
to non opponuntur. Consurgit autem iste ordo intelligendi uel ex
hiis que uidemus in creaturis, sicut est de ordine inter intellectum et
uoluntatem, uel ex ipsa naturali rerum habitudine, sicut inter alia, ut 345
uisum est.

[19] Ad primum argumentum dicendum quod non oportet omnia
sic esse in Trinitate increata sicut in creata, quia una non perfecte re-
presentat aliam, et ideo, licet in trinitate creata sit prius et posterius,
non tamen in increata, licet, ut uisum est, ALIQVI dicant ibi esse prius 350
A19rb et posterius non quidem duratione, set reali | presuppositione.

[20] Ad secundum dicendum quod genitus ex hoc quod est principium spirati non est prior spirato; principium enim est ex quo est aliud et non post quod est aliud, quamuis secundum ALIOS inter genitum et spiratum sit ordo non solum originis, set naturalis presuppositionis.

[21] Ad auctoritatem ATHANASII que est ad oppositum patet ex dictis; quod uero postea arguitur, | quod sicut se habet Pater ad Filium, *M62rb* sic Pater et Filius ad Spiritum Sanctum, dicendum quod non est uerum, quia Pater et Filius constituuntur | relationibus oppositis que sunt *F27va* simul natura et intellectu; set Pater et Filius respectu Spiritus Sancti constituuntur relationibus disparatis, et ideo inter eos potest esse ordo prioris et posterioris non solum secundum intellectum, set etiam secundum naturalem presuppositionem.

<DISTINCTIO TERTIA DECIMA
QVESTIO VNICA
VTRVM GENERATIO FILII ET SPIRATIO SPIRITVS SANCTI
SINT PROCESSIONES DISTINCTE>

078r [1] *Post hec considerandum est* etc. Circa distinctionem istam queritur 5
utrum generatio Filii et spiratio Spiritus Sancti sint processiones di-
N28va stincte. Videtur quod non, quia in rebus perfectis non | est nisi unus
modus communicandi naturam, sicut in homine et in animalibus per-
fectis, quamuis in imperfectis, ut in muribus, aliud sit; set diuina natu-
ra est perfectissima; ergo non est nisi unus modus communicandi eam; 10
non sunt ergo in diuinis plures processiones realiter distincte.

[2] Item si inter processiones esset realis distinctio, aut esset ex par-
te essentie aut ex parte relationum, cum non sint plura in diuinis; non
ex parte essentie, quia illa est una tantum, nec ex parte relationum,
quia secundum BOETHIVM De Trinitate omnia in diuinis sunt 15

unum *ubi non obuiat oppositio relationis*; set inter processiones non est oppositio relationum; ergo nec realis diuersitas.

[3] In contrarium est quia *secundum unam processionem est tantum unum procedens; set in diuinis sunt due Persone procedentes* realiter distincte; ergo sunt due processiones realiter distincte.

[4] Responsio. Primo uidendum est quomodo processio est in diuinis. Deinde descendetur ad questionem.

Quantum ad primum sciendum est quod nomen ‘processionis’ uidetur primo fuisse impositum ad significandum motum progressiuum animalium quo mouent se ipsa et sic *dicitur processio quasi propria uirtute incessio*; inde translatum | est ad significandum omnem motum localem et ulterius ad omnem motum et mutationem que est ex quodam in quiddam et postremo ad omnem emanationem secundum quam aliquid est ab alio ut a causa sua uel principio. Dicimus enim quod effectus procedit a causa sua et uniuersaliter quelibet res procedit a suo principio. Nullo autem predictorum modorum processio est in diuinis nisi tantum ultimo modo et hoc exclusis imperfectionibus que sunt in processionibus creaturarum ex causis suis, que ibi sunt ratione motus

aut mutationis aut diuersitatis essentie ut in creatione, quibus exclusis
 de ratione processiois solum est quod procedens sit ab alio. Excluis 35
 enim ab actione et passione omni motu et mutatione et innouatione
 remanent soli respectus a quo aliud et quod ab alio; hec autem repe-
 riuntur in diuinis; ergo etc.

Ex quo patet primo quod processio solum dicitur in diuinis de ema-
 natione passiuua, quia illi soli conuenit procedere cui conuenit ab alio 40
Z18vb esse. Et | quantum est de ui nominis | communis est emanationi Filii et
Y54ra Spiritus Sancti, quia esse ab alio est commune Filio et Spiritui Sancto;
 ergo processio.

[5] Sciendum tamen quod, licet processio, ut statim dictum est,
 quantum est ex ui nominis communis sit Filio et Spiritui Sancto, ta- 45
 men appropriatur emanationi Spiritus Sancti. Emanatio enim Filii
 habet proprium nomen et uocatur generatio. Ratio autem appropria-
 tionis est triplex. Vna est *penuria nominum* in hiis que pertinent ad
 Spiritum Sanctum, et ideo emanatio eius retinet commune nomen,
 cum defficiat proprium. 50

[6] Secunda est conuenientia nominis processiois: significat enim
 primo motum uoluntarium accipiendo uoluntatem pro appetitu se-
 quente cognitionem; Spiritus autem Sanctus procedit per modum uo-
O78v luntatis, et ideo conuenienter | appropriatur ei nomen | processiois.
M62vb

- 55 [7] Tertia est quia Spiritus Sanctus procedit a pluribus quam Filius: procedit enim non solum a non procedente ut Filius, qui est a solo Patre, set est a procedente et non procedente, | quia procedit a Patre et a Filio, propter quod quasi per excellentiam competit ei processio. Et sic patet primum. *F27vb*
- 60 [8] Quantum ad secundum cum processio in diuinis non sit motus uel mutatio media inter Personam procedentem et illam a qua procedit, set dicat tantum respectum ut quod est ab alio, cui responderet oppositus respectus ut a quo aliud, qui respectus constituunt et distinguunt Personas, patet quod generatio actiua est idem quod paternitas
- 65 uel relatio paternitatis et generatio passiuua est idem quod filiatio uel relatio filiationis; spiratio autem siue actiue siue passiue accepta est | idem cum relationibus correspondentibus. Nisi ergo uelimus gratis contendere, non est aliud querere de diuersitate istarum processionum secundum rem quam querere de diuersitate relationum, licet aliam
- 70 rationem intelligendi habeant hec et illa. Possumus ergo comparare generare ad generari et spirare ad spirari, et sic manifesta est istorum diuersitas realis, cum includant formalem oppositionem, ut de se patet, sicut manifesta est realis diuersitas inter paternitatem et filiationem *N28vb*

et inter relationem spirationis actiue et relationem spirationis passiuę,
 que directe sibi inuicem opponuntur. Vel possumus comparare gene- 75
 rare ad spirare et generari ad spirari, et sic est difficilius assignare quo-
 modo differant, cum non opponantur formaliter, sicut difficile est assi-
 gnare quomodo paternitas et communis spiratio differant, et similiter
 M63ra quomodo differant filiatio et | spiratio passiuā. Circa quod proceditur
 sic, quia ponetur primo quedam positio insufficiens et secundo pone- 80
 tur illius positionis reprobatio, tertio declarabitur ueritas questionis.

A19va [9] Quantum ad primum | sciendum est quod QUIDAM dicunt quod
 generare et spirare non differunt realiter, generari tamen et spirari rea-
 liter differunt.

Quod probant ex duabus suppositionibus quas declarant: prima est 85
 quod *ea que sunt in diuinis in eodem supposito non differunt aliquo*
modo realiter; secunda est quod in diuinis non est differentia realis nisi
per relationes oppositas. Prima probatur tripliciter. Primo sic: ubi sunt
 plura realiter diuersa quorum quodlibet est subsistens, ibi sunt plu-
 ra supposita, quia suppositum non uidetur plus includere nisi aliquid 90
 subsistens ab aliis distinctum; set in diuinis ubicumque sunt plura rea-
 liter diuersa, ibi quodlibet eorum est subsistens, quia in diuinis *nichil*
est inherens secundum rem (alioquin esset ibi compositio); ergo in diuinis

ubicumque sunt plura realiter diuersa, ibi sunt plura supposita neces-
 95 sario; non possunt ergo differre realiter que sunt in eodem supposito.

[10] Secundo sic: quecumque predicantur de se inuicem in abstracto sunt idem realiter; set in diuinis *quecumque sunt in eodem supposito predicantur de se inuicem*, non solum *in concreto*, sicut in creaturis, set etiam *in abstracto*; ergo sunt idem realiter.

100 [11] Tertio sic: *sicut se habet essentia diuina* ad omnia que sunt in diuinis, quia est omnibus *communis*, *ita se habet* quodcumque aliud quod est pluribus commune ad ea quibus est commune; *set essentia diuina non ponit in numerum realem* cum aliquo quod sit in diuinis, quia cum omnibus stat in eodem supposito; ergo similiter alia que sunt
 105 | pluribus suppositis communia, ut communis spiratio que conuenit | *Y54rb*
 Patri et Filio, non ponit in numerum realem cum aliquo quod sit in *M63rb*
 Patre et Filio, set est unum realiter cum omni eo quod cum ipsa est in eodem supposito; et similiter est de omnibus que sunt in eodem supposito.

110 [2] Secunda suppositio probatur dupliciter. Primo sic: quecumque *sunt impossibilia in eodem supposito* habent inter se aliquam oppositionem, *unde et forme que sunt impossibiles* includunt *aliquo modo naturam priuationis et habitus*; set, ut statim *ostensum est*, *quecumque distinguuntur realiter* in diuinis sunt | *impossibilia in eodem supposito* *F28ra*
 115 | ergo quecumque distinguuntur in diuinis realiter habent inter se

aliquam oppositionem; set non est ibi nisi oppositio relationum originis; ergo etc.

[13] *Secundo sic: illa que conueniunt in omnibus in quibus non opponuntur non possunt differre nisi per oppositionem; set in diuinis supposita conueniunt in omnibus in quibus non opponuntur, quod patet* 120
per ANSELMVM, qui dicit quod Persona producens necessario communicat
Personae producte omnia in quibus ei non opponitur; ergo in diuinis nulla
potest esse realis differentia nisi per oppositionem.

[14] Hiis duabus suppositionibus sic probatis faciliter probant
 principale intentum, et primo quod generare et spirare non differunt 125
N29ra realiter, quia que sunt in eodem supposito | non possunt in diuinis dif-
Z19ra ferre realiter; set generare et spirare sunt in eodem supposito, | scilicet
 in Patre; ergo etc. Per eandem rationem dicunt quod generari et spirare
 non differunt realiter, quia conueniunt Filio.

[15] Item que non habent oppositionem non distinguuntur reali- 130
 ter; set spirare non habet oppositionem ad generare nec ad generari;
 ergo non differt realiter ab eis. Minor de se patet et maior per secun-
 dam suppositionem; quare etc.

M63va [16] Secundo | probant quod spirari differt realiter a generari sic:
 que includunt oppositionem relatiuam sunt realiter diuersa; set genera- 135
 ri et spirari includunt oppositionem relatiuam; ergo etc. Maior patet ex
 precedentibus. Minor probatur, quia productum et producens inquan-

tum huiusmodi opponuntur relatiue; set spiratus est per se a genito, ut dictum fuit in precedente distinctione; ergo opponuntur relatiue et
 140 per consequens generari et spirari relatiue opponuntur, cum idem sit iudicium de emanationibus et terminis earum, ut supra dictum fuit. Si autem spiratus opponitur genito, quia est ab ipso, necesse est quod opponatur generanti, quia est ab ipso saltem mediante genito, et ita spiratus realiter differt a genito et generante et spirari a generari et
 145 generare, quia aliquo modo opponuntur. Hec est opinio. Et hoc quantum ad primum.

[17] Quantum ad secundum sciendum est quod hec opinio deficit | in positione et in rationibus positionis. In positione quidem quantum
 ad hoc quod ponit quod generare et generari nullo modo differunt
 150 realiter a spirare nec per consequens paternitas et filiatio differunt realiter a communi spiratione, quia idem est iudicium de emanationibus et relationibus, ut a principio dictum fuit. Quod patet primo sic: illa que non possunt conuenire eidem respectu eiusdem non sunt idem realiter, saltem re relata, quia *relationis esse est ad aliud esse*; set spirare et
 155 generare uel generari non possunt conuenire eidem respectu eiusdem (generare enim competit Patri respectu Filii tantum, spirare autem non competit Patri respectu | Filii, set solum respectu Spiritus Sancti; rursus *Y54va*

generari et spirare competunt Filio, set generari tantum respectu Patris, spirare autem respectu Spiritus Sancti tantum); ergo spirare non est idem realiter, saltem re relata cum generare et generari. 160

[18] Secundo sic: sicut se habet generare ad generari, ita spirare ad spirari; ergo permutata proportione sicut se habet generare ad spirare, ita generari ad spirari; set generare et spirare non differunt realiter, ut ISTI dicunt; ergo nec generari et spirari, cuius oppositum dicunt.

[19] Tertio sic, et est ad idem: duabus relationibus disparatis specie uel quasi specie differentibus correspondent due relationes specie uel quasi specie differentes; set generari et spirari sunt due relationes disparate specie uel quasi specie realiter differentes; ergo relationes que eis correspondent, scilicet generare et spirare, specie uel quasi specie differunt et ita realiter differunt, cum sint relationes rei, non rationis. 170

F28rb Maior | patet, quia eadem relatio secundum speciem non opponitur pluribus relationibus secundum speciem; minor etiam de se patet et ex dicto *ADVERSARIORVM*; quare etc.

[20] Quarto sic: quecumque uni et eidem sunt eadem inter se sunt eadem, saltem illo modo quo sunt eadem in tertio, et hoc est necessarium, cum contrarium implicet contradictionem. Cum ergo secundum ISTOS generare et generari sint idem cum spirare non solum re absoluta, set etiam relata, sequitur quod generare et generari sint idem 175

inter se non solum re absoluta, set etiam re relata, et ita essent penitus
 180 idem, quod est absurdum, cum opponantur inuicem; ergo illud est
 absurdum ex quo sequitur, scilicet quod spirare sit realiter idem cum
 generare et generari, ut IPSI ponunt.

[21] Quinto sic: ab una actione immediate non possunt esse due
 passionēs; set generari et | spirari sunt due passionēs uel emanationes *N29rb*
 185 dicte passiue; ergo non possunt esse ab unica actione immediate; set
 generari est immediate a generare et spirari immediate a spirare; ergo
 generare et spirare non sunt una actio, set due realiter differentes, | *M64ra*
 sicut et passionēs eis correspondentes.

[22] Sexto sic: impossibile est esse eandem relationem producentis
 190 et producti, etiamsi | idem sit producens et productum respectu diuer- *O80r*
 sorum (uerbi gratia dato quod Spiritus Sanctus esset filius Filii, sicut
 contingit in humanis esse eundem patrem et filium respectu diuerso-
 rum, tamen alia esset relatio qua diceretur filius et alia qua esset pater);
 set spirare et generari sunt relationes producentis et producti in eodem,
 195 scilicet in Filio, licet respectu diuersorum; ergo est impossibile quod
 sint una relatio, set necessario sunt due. Idem autem est iudicium de
 relationibus et emanationibus, ut dictum fuit supra.

[23] Patet igitur quod illa opinio deficit in positione. Deficit
 etiam in rationibus positionis, et primo quidem in suppositionibus,
 200 deinde in rationibus ex suppositionibus deductis. In prima quidem

suppositione, qua dicitur quod “in diuinis ea que sunt in eodem supposito non possunt differre realiter”, est defectus. Differunt enim aliquo modo realiter in eodem supposito essentia et relatio, saltem quia non sunt idem adequate et conuertibiliter etiam ex natura rei, ut patebit infra dist. 33, et plures relationes sunt in eodem supposito realiter differentes, ut in Patre paternitas et communis spiratio et in Filio filiatio et communis spiratio. Et quod arguitur contra hoc, primo quia ubicumque sunt plura realiter distincta quorum quodlibet est per se subsistens, ibi sunt plura supposita, uerum est quod ibi sunt plura supposita etiam absoluta, si quodlibet sit subsistens propria subsistentia. Subsistere enim nulli competit nisi supposito ratione substantie: dicit enim perfectissimum modum essendi, qui nulli potest competere nisi ratione perfectissime nature, que est substantia. Vnde AVGVSTINVS | VII
Y54vb De Trinitate dicit quod *sicut ab eo | quod est esse dicitur essentia,*
Z19rb *ita | ab eo quod est subsistere substantiam dicimus.* Vbi etiam expresse dicit AVGVSTINVS quod subsistere non dicitur relatiue nec per relationem aliquid subsistit, set tantum per substantiam. Pluralitas ergo subsistentium propria et distincta subsistentia arguit pluralitatem distinctorum suppositorum in substantia. 205
 210
 215

[24] Quod ergo dicitur in minore quod “ubicumque in diuinis sunt plura realiter distincta quodlibet eorum est per se subsistens”, falsum est non solum de hiis que sunt in eodem supposito, set etiam de diuersis 220

suppositis, si intelligatur quod quodlibet sit per se subsistens propria
 et distincta subsistentia. Sicut enim omnium suppositorum diuinorum
 225 una est substantia, sic eorum est una subsistentia. Licet enim suppo-
 situm diuinum sit id quod subsistit, tamen per aliud est formaliter
 suppositum et per aliud subsistit: constituitur enim in esse suppositi
 formaliter et completiue per proprietatem relatiuam, subsistit autem
 solum per essentiam uel | substantiam, que sicut est una in pluribus *F28va*
 230 suppositis, sic in eis est una subsistentia. Vnde distinctio suppositorum
 diuinorum non est secundum distinctionem subsistentiarum. De hiis
 autem que sunt in eodem supposito, immo totaliter in diuinis quod
 quodlibet sit per se subsistens, omnino falsum est. Immo sola supposi-
 ta sunt que subsistunt, sola autem essentia uel substantia est per quam
 235 subsistunt, relationes autem non subsistunt | secundum se nec per eas *O80v*
 aliquid subsistit, set solum refertur. Ergo dices tv: “relationes inherent,
 et ita erit compositio in diuinis”. Dico quod non sequitur, quia sub-
 sistere et inherere solum absolutis conueniunt: relatio enim, que est
 modus essendi ad aliud, et quicumque modus essendi siue in se siue
 240 in alio non subsistit per se nec inheret fundamento suo, eo quod non
 est res absoluta a suo fundamento | distincta. Pluralitas ergo realis re- *M64va*
 lationum in eodem supposito nullo modo est pluralitas subsistentium
 suppositorum nec eorum per que supposita diuina subsistunt. Ideo
 argumentum illud non ualet.

N29va [25] Ad | secundum dicendum quod minor est falsa. Non enim 245
 predicantur de se in abstracto quecumque sunt in eodem supposito,
 immo hec est falsa ‘paternitas est communis spiratio’ et hec similiter
 ‘filiatio est communis spiratio’.

[26] Ad tertium dicendum quod minor est falsa. Essentia enim po-
 nit in numerum rerum cum relationibus. Secundum enim AVGVSTINVM 250
 Pater alio est Pater, alio est Deus, quod non esset nisi deitas cum pa-
 ternitate poneret in numerum rerum. Et si dicatur quod AVGVSTINVS
 intelligit quod alio secundum rationem Pater est Pater et Deus, non
 autem alio secundum rem, contra quia AVGVSTINVS negat istam ‘Pa-
 ter alio est bonus et alio est sapiens’ et concedit hanc ‘Pater alio est 255
 Pater et alio Deus’, quod non esset, si intelligeret solum de diuersitate
 secundum rationem, quia alio secundum rationem Deus est bonus et
A20ra alio sapiens; intelligit ergo | de diuersitate secundum rem. Prima ergo
 suppositio ISTORVM falsa est.

[27] Secunda similiter calumpniam patitur. Licet enim in diuinis 260
 non sit distinctio secundum supposita nisi per relationes oppositas,
 ut satis deductum fuit prius dist. 11, tamen in eodem supposito est
 aliquorum realis distinctio per disparata. Et quod arguitur contra hoc
 dicendum per interemptionem minoris. Non enim sunt impossi-
 bilia in eodem supposito quecumque realiter distinguuntur, ut statim 265
 supra declaratum est.

[28] Ad secundum respondendum est concedendo maiorem et interimendo minorem. Et ad auctoritatem ANSELMI, qui dicit quod Persona producens communicat Persone producte omne illud in quo
 270 ei non opponitur, dicendum quod hoc intelligendum est de aliis a proprietate personali: illa enim semper est incommunicabilis, sicut et persona dicit quid incommunicabile; omnia autem alia sunt communicabilia, que tamen realiter differunt in eodem supposito ab eo quod est incommunicabile. Ex hiis de facili soluuntur rationes probantes
 275 quod spirare | sit idem realiter cum generare et generari. Omnes enim *M64vb* assumunt unam de predictis falsis suppositionibus, scilicet quod ea que sunt in eodem supposito non possunt differre realiter, aut quod in diuinis nulla sit realis distinctio nisi per oppositiones relatiuas, ut patet | intuenti rationes adductas. *Y55ra*

280 [29] Quod uero postea probatur, quod generari et spirari differunt realiter, uerum quidem est, set non bene probatur; ostensum enim fuit satis diffuse in precedente distinctione quod spiratus non est per se et directe a genito nec a generante, ut ISTI dicunt, set indirecte et concomitatiue; et | illud facit quod differant secundum suppositum, sine qua
 285 differentia adhuc possent differre realiter, si essent in eodem supposito sicut generare et spirare. Tantum dictum sit de secundo. *O81r*

[30] Nunc restat tertium, scilicet ut declaretur ueritas questionis. Est ergo intelligendum quod generare et spirare realiter differunt, similiter generari et spirari. Ratio autem huius differentie non est sumenda ex parte suppositorum, tum quia in diuinis suppositis inuenitur aliquid unum et idem numero, ut essentia diuina et communis spiratio
 290
F28vb in Patre et Filio, et rursus in eodem supposito sunt plura | que realiter differunt, tum quia supposita non possunt esse prima distinguentia. Cuius ratio est quia *prima distinguentia debent differre se ipsis et secundum se tota, quia si in aliquo conuenirent et in aliquo differrent, non*
 295
Z19va *essent prime differentie, | set constituta ex primis differentiis cum aliquo alio; set supposita non differunt secundum se tota, set conueniunt in aliquo; ergo non sunt prima distinguentia* nec ex distinctione eorum sumenda est causa et ratio distinctionis aliorum, licet aliquale argumentum distinctionis quandoque possit sumi ex hiis tamquam a posteriori.
 300

[31] Item nec ratio distinctionis processionum uel relationum, quia
M65ra idem iudicium est in re, ut prius | dictum est, est totaliter sumenda ex natura oppositionis, quia licet omnia opposita sint distincta, tamen non omnia distincta sunt opposita, neque in formis absolutis neque in relationibus, ut patet in creaturis: in plus enim est distingui quam
 305
 opponi. Cum igitur relationes secundum propriam rationem maneant

in diuinis, poterit inueniri in eis aliqua distinctio que non erit ratione cuiuscumque oppositionis, sicut est inter | paternitatem et communem *N29vb* spirationem uel inter generare et spirare.

310 [32] Et si queratur ratio distinctionis istorum, dicendum quod se ipsis distinguuntur et non per aliquid aliud, quia que sunt prima et simplicia se ipsis distinguuntur et non per aliquid aliud (alioquin esset abire in infinitum); set huiusmodi relationes sunt quedam prima et simplicia; ergo se ipsis distinguuntur et non per aliquid aliud. Verumtamen in hiis est quedam uarietas, quia omnes relationes se ipsis differunt ad inuicem realiter, set quedam differunt specialiter secundum suppositum, et ille sunt tantum inter quas est oppositio directa, ut est inter generare et generari et similiter inter spirare et spirari, uel inter quas est oppositio indirecte et concomitatiue, sicut inter generare

320 et generari ex una parte et spirari ex alia, ut declaratum fuit in precedente distinctione, ita quod oppositio non est ratio distinctionis realis simpliciter, set tantum illius que est secundum suppositum specialiter propter impossibilitatem oppositorum in eodem supposito. Sic igitur patet qualiter differant processiones et relationes diuine.

325 [33] Ad primum argumentum dicendum quod non est simile de communicatione nature in Deo et in creaturis, quia sicut ex illimi-

tatione nature diuine est quod ipsa una numero existens possit esse in pluribus suppositis, sic ex eodem conuenit ei quod communicetur emanationibus diuersis; | hec autem illimitatio non conuenit nature create, quantumcumque sit perfecta. 330

[34] Ad secundum dicendum quod distinctio processionum est ex parte relationum uel potius ipsarum relationum, cum sint idem realiter processionem et relationem. Et cum dicitur quod “in diuinis omnia sunt idem, *ubi non obuiat oppositio relationis*”, dicendum quod BOETHIVS loquitur de sola ydemptitate quoad suppositum; inter autem processionem est oppositio indirecte et concomitatiue; et ideo differunt secundum suppositum; set inter processionem actiuas, ut sunt generare et spirare, non est oppositio; propter quod, licet differant realiter, non tamen secundum suppositum. 335

<DISTINCTIO QUARTA DECIMA
QUESTIO VNICA

VTRVM TEMPORALIS PROCESSIO PONAT IN NVMERVM CVM ETERNA>

- [1] *Preterea diligenter notandum est* etc. Circa distinctionem istam queritur utrum temporalis processio ponat in numerum cum eterna. Et uidetur quod sic: *quecumque habent ad inuicem aliquem ordinem numerantur*, quia ordo non est eiusdem ad se ipsum, set plurium; *set processio temporalis habet ordinem ad eternam*, quia est posterior ea; | ergo ponit cum ea in numerum. *Y55rb*
- 10 [2] Item sicut se habet Filius ad generationem passiuam, ita Spiritus Sanctus ad spirationem passiuam; set generatio Filii eterna et temporalis sunt realiter | due generationes; ergo processio Spiritus Sancti eterna et temporalis sunt realiter due processiones. *A20rb*
- [3] In contrarium est quia omnis processio Spiritus Sancti est a Patre et Filio; set illa non potest esse nisi unica; ergo processio Spiritus Sancti temporalis et eterna non sunt due processiones, set una tantum.
- 15 [4] Responsio. Circa questionem istam uidenda sunt tria. Primum est an sit aliqua processio temporalis Spiritus Sancti. Secundum est

de distinctione processionis temporalis et eterne. Tertium est an per
 processionem temporalem detur ipsemet Spiritus Sanctus uel solum 20
 dona eius.

F29ra Quantum ad primum | uidendum est primo quid sit temporalis |
M65va processio et ex hoc apparebit an Spiritus Sancti sit aliqua processio
 temporalis. Sciendum ergo quod processio temporalis appellatur pro-
 cessio Persone a Persona ad sanctificandum creaturam per aliquid in 25
 ipsa creatum. Vnde AVGVSTINVS dicit et habetur in littera quod Spi-
 ritus Sanctus procedit temporaliter, quando creaturam sanctificat.
 Ex quo QUIDAM acceperunt occasionem dicendi quod sicut processio
 eterna est processio Persone a Persona, sic processio temporalis est pro-
 cessio alicuius doni creati, puta gratie uel caritatis, a Persona diuina in 30
 animam. Quod utique non est uerum, prout nunc loquimur de pro-
 cessione temporalis: loquimur enim de processione Spiritus Sancti qua
 Spiritus Sanctus procedit. Ex hoc enim quod aliquod donum procedit 25
 a Spiritu Sancto, Spiritus Sanctus non procedit, set aliud procedit ex
 ipso; ergo processio qua aliquod donum procedit temporaliter a Spiri- 35
 tu Sancto in creaturam est quedam temporalis processio; set non est tem-
 poralis processio Spiritus Sancti, licet una non sit sine alia, ut postea
 patebit. Quid ergo? Dicendum quod temporalis processio Spiritus

Sancti est qua procedit a Patre et Filio in creaturam. Quod potest intel-
 40 ligi dupliciter: uno modo quod Spiritus Sanctus procedat in creaturam
 tamquam *in subiectum*, sicut calor procedit ab igne in manum, quod
 esse non potest, quia Spiritus Sanctus est Persona subsistens; alio modo
 quod procedat in ipsam tamquam *obiectum* amatum et cognitum et
 aliquo modo habitum. Et hoc quidem fit ex tempore mediante aliquo
 45 dono | collato creature, | quod est gratia uel caritas uel aliqua motio per
 quam creatura surgit in cognitionem et dilectionem Dei merito-
 riam et habet Deum nouo modo, non subiectiue in se, set obiectiue, | *O82r*
 et preter hoc habet ipsum ut spirituales rectorem et directorem. *Vnde* *Z19vb*
processio temporalis ultra exitum Persone a Persona importat sic esse in *M65vb*
 50 *creatura*, scilicet obiectiue, ut spiritualis rector et prouisor uel director;
 et hec duo includit temporalis processio Persone diuine, sicut totum
 includit suas partes; igitur processio temporalis Spiritus Sancti non est
 processio alicuius doni a Spiritu Sancto in creaturam, tamen non est
 sine ea, quia Persona diuina non se habet nouo modo ad creaturam
 55 obiectiue, nisi quia creatura se habet nouo modo ad Deum per aliquid
 sibi a Deo de nouo influxum, ita quod tota nouitas et mutatio est in
 creatura secundum rem et subiectiue, in Deo autem secundum ratio-
 nem et obiectiue. Et per hoc apparet quod talis processio potest dici
 temporalis, et hoc sic: *illud totum cuius altera pars non est ab eterno, set*
 60 *de nouo, non est eternum, set nouum et temporale, quia totum non est*
nisi ex partibus quas totum importat; set processio Persone a Persona ut
 modo nouo sit in creatura est quoddam totum importans duas par-

tes, quarum una est exitus Persone a Persona, alia uero est Personam diuinam *nouo modo esse in creatura*; et hec pars non est eterna, set temporalis et noua; *ergo hoc totum quod est processio* Persone a Persona ut nouo modo sit in creatura non est eternum, set temporale et nouum. Et propter hoc dicitur processio temporalis. 65

Y55va [5] Set contra hoc potest argui dupliciter. Primo sic: sicut | se habet totum eternum ad suas partes, sic totum temporale ad suas; set totum non potest esse eternum, nisi quelibet eius pars sit eterna; ergo nec totum potest dici temporale cuius quelibet pars non est temporalis. Cum ergo processio Spiritus Sancti, de qua loquimur, habeat duas partes, quarum una est eterna et alia temporalis, uidetur quod sicut non potest dici eterna, quia quedam pars eius non est eterna, ita non possit dici temporalis, | quia quedam pars eius non est temporalis. 70 75

M66ra [6] Secundo arguunt QUIDAM sic: demonstrato uno ceco et altero uidente, sicut non potest uere affirmari quod ambo sint uidentes, ita non potest affirmari quod ambo sint ceci, set negari potest utrumque, dicendo quod nec sunt uidentes nec ceci; eodem modo in processione, que includit unum eternum et aliud temporale, sicut non potest dici quod sit eterna, sic non potest dici quod sit temporalis, set utrumque est negandum. 80

[7] Et dicendum ad primum quod non est simile quod adducitur pro simili, quia ad esse totius requiritur existentia cuiuslibet partis, ad non esse autem eius non requiritur quod quelibet pars non sit, set suf- 85

ficit alteram partem non esse. | 'Eternum' autem dicit id quod semper *F29rb*
 fuit et erit, et ideo totius eterni oportet quamlibet partem semper esse,
 fuisse et fore, quod est eam esse eternam; set 'temporale' | dicit aliquid *O82v*
 sic nunc esse quod prius non fuit. Cum igitur ad non fuisse totius
 90 sufficiat alteram partem eius non semper fuisse, et hoc facit ipsum esse
 temporale, patet quod non oportet totius temporalis quamlibet partem
 esse temporalem.

[8] Ad secundum dicendum quod refert loqui de pluribus plurali-
 ter retentis et de uno toto continente plura, quia in pluribus pluraliter
 95 retentis est uerum quod ISTI dicunt, non autem in toto continente
 plura. Si enim quereretur utrum ista duo, scilicet processio Persone a
 Persona et existentia Persone diuine nouo modo in creatura, sint eterna
 uel temporalia, neutrum esset dicendum, set quod unum est eternum
 et aliud temporale; set cum queritur utrum hoc totum quod est pro-
 100 cessio Persone a Persona in creaturam sit eternum uel temporale, di-
 cendum quod est temporale, | quia non semper fuit altera parte que ad *A20va*
 totum requiritur non semper existente. | Et est simile: ponamus quod *M66rb*
 paries antiquus de nouo pingatur, si quereretur utrum hec duo, paries
 et eius pictura, sint de nouo uel ab antiquo, neutrum esset dicendum,
 105 set quod paries esset ab antiquo et pictura de nouo. Set si quereretur

utrum paries pictus sit de nouo uel ab antiquo, dicendum esset quod de nouo. Eodem modo est in proposito. Et sic patet primum.

[9] Quantum ad secundum principale dicendum quod, si processio temporalis Spiritus Sancti esset processio qua aliquod donum procedit a Spiritu Sancto in creaturam temporaliter, sicut NONNVLII ymaginatur, tunc certum esset quod processio temporalis et eterna essent due processiones realiter differentes, nec mirum. Vbicumque enim sunt procedentia realiter differentia et termini processionum realiter differentes, ibi processiones realiter differunt; set sic esset in processione eterna et temporali supra dicto modo acceptis; ergo etc. Minor probatur, quia procedens processione eterna est Persona diuina, procedens uero processione temporali est aliquod donum creatum, et hec realiter differunt, ut de se patet; item termini sunt diuersi; ergo etc. 110 115

[10] Set quia hec opinio reprobata est prius, ideo dicendum est aliter quod questio potest intelligi dupliciter: uno modo quod processio eterna et temporalis ponant in numerum processionum, ita quod sint due processiones realiter differentes; alio modo quod ponant in numerum non quidem processionum, set in qualemcumque numerum rerum uel rei uel rationis. Si primo modo intelligatur questio, sic dico quod processio temporalis non ponit in | numerum cum eterna, quia non sunt due reales processiones, set tantum una. Quod patet sic: per realem processionem | fit aliquid reale in Persona procedente absolutum uel relatum; in diuinis enim Persona que ab alia procedit per processionem habet quidquid habet absolutum uel relatum a Persona a qua procedit; igitur per aliam et aliam realem processionem fit aliud realiter in procedente; set per processionem temporalem Spiritus Sanc- 120 125 130

Y55vb

M66va

ti nichil fit reale absolutum uel relatum in Spiritu Sancto preter illud quod est in ipso per processionem eternam; ergo | processio temporalis *O83r* non est processio realiter distincta ab eterna.

135 Et hoc quidem manifestum est ex predictis. 'Processio' enim 'eterna' dicit solum exitum Persone a Persona, 'processio' uero 'temporalis' dicit illud idem cum nouo respectu ad creaturam, et iste nouus respectus non potest dici secundum se 'processio' (alioquin cum Pater possit habere et habeat quandoque hunc respectum nouum ad creaturam, Pater
140 quandoque diceretur temporaliter procedere, quod est falsum); totum ergo hoc, scilicet processio Persone a Persona cum nouo respectu ad creaturam, dicitur 'processio temporalis', processio quidem ratione solius primi, set 'temporalis' ratione solius secundi, | et ita est ibi unica *Z20va* processio, que est eterna ex primo et dicitur 'temporalis' ex secundo.

145 [11] Si uero questio intelligatur secundo modo, sic adhuc dicendum quod processio temporalis et eterna non ponunt in numerum rerum, quia nec sunt due res nec una includit super aliam aliquam rem. Quod patet, quia preter processionem eternam nichil est ibi nisi respectus nouus | ad creaturam; ille autem respectus non est realis, set solum *F29va* secundum rationem; ergo etc. Verumptamen licet processio temporalis non sit alia res nec aliam rem includat intrinsece, connotat tamen extrinsece aliam rem. Hoc autem est donum aliquod in creatura, quia

M66vb Persona diuina non se habet nouo modo ad creaturam obiectiue, | nisi
 quia creatura se habet nouo modo ad Deum per aliquid receptum in
 ea subiectiue. Et est simile: Deus et Deus creans non sunt duo dī nec 155
 due res, et tamen Deus creans connotat aliam rem, scilicet creaturam.
 Similiter est in proposito, ut uisum est.

Si autem questio intelligatur de qualicumque numero, saltem rei
 uel rationis, sic processio temporalis ponit in numerum cum eterna,
 non ita quod una processio, puta eterna, sit tantum res et alia, scilicet 160
 cet temporalis, sit tantum ratio, quasi sint due processiones una rei
 et altera rationis, set quia supra processionem eternam, que uera res
 est, processio temporalis addit respectum ad creaturam, qui est solum
 secundum rationem.

[12] Quantum ad tertium dicendum quod *aliquid potest dari* alteri 165
 dupliciter ad presens: uno modo *sicut forma inherens, sicut calor datur*
aque ab igne, et isto modo Spiritus Sanctus numquam datur, cum sit
 Persona subsistens et nullo modo inherens; *alio modo sicut obiectum*
uel sicut amicus uel ut rector et motor, sicut dicimus quod aliquis datur
 puero in tutorem, et hoc modo *datur Spiritus Sanctus* hominibus et 170
 non solum dona eius. Est enim quorundam obiectum cognitum et
 amatum quorum ipse est spiritualis tutor et director.

[13] Ex hoc apparet quod Spiritus Sanctus datur soli creature ratio-
 nali cum donis nature, set imperfecte, cum donis uero gratie perfec-
 tius, set cum donis glorie perfectissime. Quod patet unica ratione, que 175
 talis est: illi soli creature datur Spiritus Sanctus que potest in ipsum

tendere tamquam in obiectum cognitum et amatum et cuius ipse est spiritualis tutor et director; set sola creatura rationalis potest tendere in Deum uel in Spiritum Sanctum tamquam in obiectum amatum et
 180 cognitum, imperfecte quidem secundum dona nature, perfectius uero secundum | dona gratie, perfectissime autem secundum dona glorie; *O83v*
 solius etiam | rationalis creature est prouisor spiritualis et director, quia *M67ra*
 ordinabilis est ad finem supernaturalem, et spiritualior electorum, spiritualissimus autem beatorum; ergo Spiritus Sanctus datur soli creature
 185 rationali imperfecte secundum dona nature, perfectius secundum dona gratie, set perfectissime secundum dona glorie.

[14] Ad primum argumentum dicendum quod ordo | processionis *A20vb*
 temporalis ad eternam est solum *ratione connotati*, ex quo consurgit circa Personam diuinam procedentem respectus nouus, licet secundum
 190 rationem, et per consequens numerus rei et rationis uel eiusdem accepti solum secundum rem ad se ipsum acceptum secundum nouam rationem.

[15] Ad secundum dicendum quod generatio Filii eterna et temporalis non solum distinguuntur per respectum rationis superadditum,
 195 sicut processio | Spiritus Sancti temporalis et eterna, set per diuersas *Y56ra*
 naturas acceptas per hanc generationem et illam; et ideo generationes realiter distinguuntur, sicut nature per eas accepte; non sic autem est ex alia parte.

<DISTINCTIO QVINTA DECIMA
QVESTIO PRIMA
VTRVM MITTI CONVENIAT ALCVI PERSONE DIVINE>

[1] *Considerandum est* etc. 15 dist. Circa quam primo queritur utrum mitti conueniat alicui Persone diuine. Et uidetur quod non, quia *nichil* 5 *pertinens ad inferioritatem potest dici de una Persona respectu alterius; set missio importat inferioritatem in misso* respectu mittentis; ergo missio non competit alicui Persone diuine. Maior patet, quia in Trinitate non sunt gradus superioritatis et inferioritatis. Minor probatur, quia superioribus et nobilioribus angelis non competit mitti secundum 10 *F29vb* DYONISIVM, set solum inferioribus; ergo missio, ut | uidetur, importat inferioritatem.

[2] Item si missio competeret diuine Persone, aut competeret ei *M67rb* ut aliquid essenziale | uel ut notionale. Non ut essenziale, quia non conuenit omnibus Personis. *Pater enim nusquam legitur missus*, ut dicit 15 AVGVSTINVS II De Trinitate cap. 11. Nec ut aliquid notionale,

quia *nulla notio communis est Filio et Spiritui Sancto*; set missio dicitur esse eis communis; ergo etc.

[3] In contrarium est quod dicitur I o h . 8: *Neque enim a me ipso ueni, set Pater ille me misit*; et G a l . 4: *At ubi uenit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum*.

[4] Responsio. Circa questionem istam uidenda sunt tria: primum est quid sit missio et qualiter competat Personis diuinis; secundum est qualiter differat a processione et datione; tertium est an dicat notionale uel essenziale.

Quantum ad primum sciendum quod in creaturis, ex quibus transferimus nomina ad diuina, uidemus quod missio est motus uel exitus alicuius ab aliquo accipientis potestatem uel auctoritatem ad aliquid agendum uel dicendum, sicut legatus dicitur missus a papa uel nuncius a domino, quia uterque accipit auctoritatem aliquid dicendi uel agendi, telum etiam dicitur missum a iaciente eo quod ab ipso recipit uirtutem percutiendi; et in hiis omnibus sunt multe imperfectiones, scilicet motus et mutatio, secundum que fit inter mittentem et missum localis separatio et acceptio auctoritatis uel uirtutis diminute uel saltem non eiusdem; et quia illa que sunt in creaturis non transferuntur ad

O84r | diuina nisi resecatis imperfectionibus, ideo segregemus a missione
 predictas imperfectiones, scilicet motum et mutationem et localem se-
 parationem et diminutionem potestatis uel auctoritatis, et habebimus
 Z20rb quod missio est exitus unius ab altero | absque mutatione et locali se-
 paratione accipiendo eandem uirtutem et eque perfectam ad aliquid 40
 agendum.

[5] Ex hoc statim patet secundum, quod est principale propositum:
 M67va quia in | diuinis est exitus Persone a Persona secundum originem abs-
 que omni mutatione et locali separatione et acceptio eiusdem uirtutis
 ad sanctificandum creaturam, igitur in diuinis est missio. Et sic patet 45
 primum.

[6] Quantum ad secundum intelligendum est quod ista differunt,
 scilicet *processio, missio et datio*, quia *processio dicit exitum* Persone a
 Persona, *sicut generatio* est processio Filii a Patre, uel cum aptitudine
 ad ulteriorem terminum, sicut Filius dicitur procedere a Patre et Spi- 50
 ritus Sanctus ab utroque in creaturam secundum aliquid in creatura
 causatum. *Missio autem importat originem* Persone a Persona, scilicet
 Persone *misse ab aliqua* alia, et in hoc conuenit cum processione *et*
importat semper *effectum nouum in creatura et nouum modum essendi*
 in creatura, et in hoc differt a processione, que conuenit uel conuenire 55
 potest Persone diuine absque nouo respectu ad creaturam; uidetur ta-
 men totaliter esse idem cum processione temporali, que semper ponit
 effectum in creatura. *Datio autem non importat originem* in dato, quia

idem potest dare se ipsum modo quo diuina Persona datur, scilicet ut
 60 obiectum cognitum et amatum, et in hoc differt datio a processione et
 missione, que semper important originem procedentis et missi, set con-
 notat *effectum nouum secundum quem attenditur datio*; et in hoc con-
 uenit cum missione. Ex hoc apparet quod, | quia processio et missio *Y56rb*
 important originem, datio autem non, ideo procedere et mitti non con-
 65 uenit Persone cuilibet, saltem Patri, qui est a nullo. Vnde AVGVSTINVS
 II De Trinitate cap. 11 dicit quod *Pater nusquam legitur missus*,
 quia non habet de quo sit aut unde procedat. Dari | autem conuenit *M68vb*
 cuilibet Persone, quia quelibet potest se ipsam dare. Quia uero missio
 et datio semper important effectum temporalem, processio autem non
 70 semper, ideo mitti et dari non possunt conuenire Persone diuine nisi ex
 tempore, | procedere autem potest conuenire ab eterno uel ex tempore. *F30ra*
 Et sic patet secundum.

[7] Quantum ad tertium uidendum est primo quid dicitur notio-
 nale et quid essenziale, ut per hoc appareat quod queritur. Sciendum
 75 igitur quod notionale est id quod includit proprium alicuius unius Per-
 sone uel duarum, ita quod non conuenit omnibus; et dicitur notionale,
 quia notitiam facit de Persona quantum ad aliquid pertinens ad di-
 stinctionem Personarum.

[8] Essentiale autem dicitur quod conuenit omnibus Personis ratio-
 80 ne essentie absolute uel alicuius attributi absolute.

Hoc supposito dicendum quod quedam sunt nomina in diuinis pure essentialia, quedam pure notionalia, quedam partim essentialia et partim notionalia. Pure essentialia sunt sicut bonus, sapiens et similia. Pure notionalia sunt generatio, spiratio et huiusmodi. Partim essentialia et partim notionalia sunt que includunt utrumque siue pluribus 85 nominibus, ut potentia generandi secundum ILLOS qui dicunt quod potentia generandi includit essentiam et respectum, uel sapientia genita, siue unico nomine, ut incarnatum, quod dicit opus commune Trinitati et includit singulariter suppositum Filii.

[9] Qualitercumque hoc sit, de numero talium est missio: inclu- 90 dit enim notionale et essenziale. Quod apparet primo de notionali sic: missio est exitus Persone a Persona, ut patet ex precedenti articulo; set *A21ra* exitus Persone a Persona est per originem, que ad notionem | pertinet; *M68ra* ergo missio | includit aliquid notionale.

[10] Item includit aliquid essenziale, quia missio importat effectum 95 in creatura; set effectus in creatura est opus commune toti Trinitati ratione communis essentie et potentie; ergo missio includit aliquid essenziale; includit ergo utrumque.

[11] Quid autem includit principalius? Credo quod illud quod est 100 essenziale. Quod patet sic: quando duo includuntur in aliquo et unum est quasi ratio completiua et formalis respectu alterius et aliud quasi

materiale et presuppositum, illud quod est formale est principalius; set
 in missione illud quod est essenziale est quasi completium et formale
 respectu eius quod est notionale; ergo in missione principalius inclu-
 105 ditur essenziale quam notionale. Maior de se patet, set minor probatur
 per AVGVSTINVM, qui dicit IV De Trinitate quod Filius non eo
 quod Filius est a Patre missus, set uel ex eo quod uisibilis apparuit uel
 ex eo quod mentem cuiusquam sanctificat; sanctificatio autem mentis
 nostre est quiddam essenziale, cum sit a tota Trinitate, ut dictum est;
 110 ergo formale et completium in missione est aliquid essenziale. Et hec
 fuit minor.

Sequitur ergo conclusio, scilicet quod principalius quod importatur
 per missionem est aliquid essenziale. Dico autem 'principalius', non
 quia predicetur in recto de missione, set quia complet rationem mis-
 115 sionis respectu notionalis, quod est presuppositum et quasi materiale.
 Vel posset dici quod etiam in recto id quod est essenziale includitur in
 ratione missionis transformando rationem missionis seu diffinitionem
 prius datam, et forte magis proprie, sic: missio est apparitio Personae
 diuinae procedentis in natura creata quantum ad missionem uisibilem
 120 uel | sanctificatio creature per dona appropriata Personae procedentibus. *M68rb*

[12] Ad primum argumentum dicendum per interemptionem mi-
 noris, quia missio in diuinis non importat | superioritatem in mittente *Y56va*
 nec inferioritatem in misso, set *auctoritatem principii in uno respectu*
alterius. Et hoc bene inuenitur inter Personas diuinas.

Et ad probationem dicendum quod, si angeli superiores non mit- 125
 tantur, non est propter dignitatem eorum, set quia omnes effectus mi-
 nisterii angelici possunt fieri per angelos inferiores et ideo non oportet
Z20va quod superiores | mittantur; set effectus missionis non possunt fieri
 nisi a Persona diuina; propter quod oportet quod ipsa mittatur.

[13] Ad secundum dicendum quod missio importat utrumque, 130
 scilicet essenziale et notionale. Et cum arguitur quod essentialia sunt
O85r omnibus | communia, uerum est quando per se sumuntur, set quan-
F30rb do notionalia adiunguntur eis, | determinantur per ea, ut cum dicitur
 sapientia genita, et sic est de missione que includit utrumque. Quod
 etiam dicitur quod “nulla notio communis est Filio et Spiritui Sancto”, 135
 dicendum quod notio potest significari dupliciter: uno modo in spe-
 ciali, ut paternitas, filiatio uel spiratio, et sic nulla notio communis est
 Filio et Spiritui Sancto; alio modo in communi sicut esse ab alio, et
 hoc modo Filius et Spiritus Sanctus habent communem notionem que
 includitur in missione, quia quilibet eorum est ab alio et ideo mitti 140
 potest.

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM MISSIO INVISIBILIS COMPETAT FILIO>

[1] Secundo queritur utrum missio inuisibilis competat Filio. Videtur quod non, quia *Persona diuina non mittitur proprie nisi cum donis gratie gratum facientis; set dona pertinentia ad intellectum*, ut sapientia et scientia, *que appropriantur Filio, non sunt gratum facientia, cum sint communia bonis et malis, ut dicitur | I C o r. 13: Si habuero omnem scientiam* etc.; ergo Filio non competit inuisibiliter mitti. M68va

[2] Item si Filius mitteretur, eius missio esset distincta a missione Spiritus Sancti, sicut et Persone distincte sunt; set hoc non est possibile, quia diuersarum missionum non est idem terminus; set terminus omnis missionis inuisibilis est tantum unus, scilicet sanctificatio creature; ergo est tantum una inuisibilis missio; constat autem Spiritum Sanctum mitti inuisibiliter; ergo hoc modo non mittitur Filius.

[3] In contrarium est quod dicitur S a p. 10: *Mitte illam*, scilicet sapientiam genitam, *de celis* etc.

[4] Responsio. Hic sunt tria uidenda: primum est quid sit missio inuisibilis; secundum est qualiter competat Filio; tertium est qualiter inuisibilis missio Filii se habeat ad inuisibilem missionem Spiritus Sancti.

Quantum ad primum sciendum est quod *ratio priuationis* sumitur ex habitu; cum ergo *inuisibile priuatiue se habeat ad uisibile*, ex *ratione uisibilis missionis* sumenda est *ratio missionis inuisibilis*. *Missio autem absolute dicta est exitus Persone a Persona* ad causandum aliquem effectum in creatura per quem possumus per modum cuiusdam apparitionis manuduci in notitiam Persone misse, ut dictum fuit prius. *Super hanc autem missionem absolute dictam addit missio uisibilis signum uisibile exterius inuisibilis missionis interioris manifestatiuum*, sicut fuit columba super Christum apparens in suo baptisate et lingue ignee apparentes super Apostolos, de quibus postea plura dicentur. *Per priuationem autem huius signi exterioris uisibilis dicitur missio inuisibilis, que non est aliud quam exitus Persone a Persona ad sanctificandum creaturam solo interiori opere* absque | *signo exteriori uisibili*. Et sic patet primum.

085v [5] Circa secundum est intelligendum | quod missio inuisibilis competit Filio sicut Spiritui Sancto. Quod patet primo sic: sicut dona perficientia uoluntatem appropriantur Spiritui Sancto, sic dona perficientia intellectum appropriantur Filio (Filius enim procedit per modum intellectus, sicut Spiritus Sanctus per modum uoluntatis); set Spiritus Sanctus | dicitur mitti inuisibiliter, cum alicui dantur dona perficientia uoluntatem absque signo uisibili, ut caritas uel aliquid tale; ergo Filius dicitur mitti inuisibiliter, cum absque signo uisibili dantur alicui dona perficientia intellectum, ut sapientia uel huiusmodi; ergo Filio conuenit inuisibilis missio, sicut Spiritui Sancto.

[6] Secundo sic: Persona diuina mittitur secundum dona gratie et
 45 glorie; set secundum dona glorie mittitur quantum ad dona uoluntatis
 et intellectus, que appropriantur Filio et Spiritui Sancto; ergo consi-
 militer mittuntur Persone diuine Filius et Spiritus Sanctus secundum
 dona gratie perficientia tam intellectum quam uoluntatem.

[7] Ex hiis patet ad quos facta sit missio inuisibilis, quia ad omnes
 50 qui receperunt effectum glorie | beatificantis | uel gratie iustificantis uel *A21rb*
 sanctificantis. Quod patet sic: missio et processio temporalis uidetur *F30va*
 esse idem realiter, ut supra dictum fuit; set processio temporalis proprie
 et perfecte attenditur secundum dona gratie et glorie tantum et non
 secundum dona nature nisi secundum quid et imperfecte, ut supra
 55 ostensum fuit; ergo idem est de missione; ad omnes ergo beatos facta
 est missio, siue sint homines siue sint angeli, et secundum gradus beati-
 tudinis fuerunt gradus missionis donorum quibus beatificati sunt. Ple-
 nissime | ergo facta fuit missio ad Chistum in instanti conceptionis sue *M69ra*
 quo plenissime beatificatus fuit secundum superiorem partem anime,
 60 aliis autem differenter secundum gradus beatitudinis sue, *uiatoribus*
autem fit cum donis gratuitis uel cum augmento eorum, alias non; ge-
neraliter autem et plenius facta est missio tempore reuelate gratie, quod est

tempus plenitudinis, quam in Veteri Testamento, licet ad quasdam excellentes personas Veteris Testamenti facta fuerit multum plena et perfecta.

[8] Quantum ad tertium sciendum est quod *has duas missiones possumus comparare dupliciter: uno modo quantum ad realem diuersitatem, alio modo quantum ad actualem separationem. Primo modo planum est eas differre realiter, quia missio duo includit, scilicet exitum Persone a Persona et effectum causatum in creatura; et quantum ad utrumque missio Filii differt realiter a missione Spiritus Sancti, quia generatio qua Filius exit a Patre est alia a processione Spiritus Sancti qua Spiritus Sanctus exit ab utroque. Similiter donum quod perficit intellectum, ut sapientia, secundum quod attenditur missio Filii, est aliud | a dono quod perficit uoluntatem, puta a caritate, secundum quod attenditur missio Spiritus Sancti; ergo missio Filii simpliciter est alia a missione Spiritus Sancti.* 65 70 75

[9] Si autem comparentur quantum ad actualem separationem, *sic dicendum est quod una missio numquam est sine alia.* Cuius ratio est *quia amor supponit notitiam et perfectus amor perfectam notitiam; ergo | dona amoris, secundum que mittitur Spiritus Sanctus, supponunt dona notitie, secundum que mittitur Filius; numquam ergo mittitur Spiritus Sanctus sine Filio.* 80

[10] Item notitia | boni perfecti, in quo nulla est ratio mali, ex necessitate ducit in amorem perfectum; set dona secundum que mittitur Filius pertinent ad notitiam boni perfecti, in quo nulla est ratio mali;

85 ergo ipsa inducunt in amorem perfectum, qui non est sine donis secundum que Spiritus Sanctus mittitur; non mittitur ergo inuisibiliter Filius sine Spiritu Sancto nec econuerso.

[11] Ad primum argumentum dicendum quod dona pertinentia ad intellectum secundum que mittitur Filius sunt dona gratie gratum
90 facientis, non per essentiam, set per inseparabilem concomitantiam, ut dictum est; unde secundum illa dona intellectus que possunt esse sine gratia, ut fides informis, prophetia et scientia, non dicitur mitti Filius nisi ualde imperfecte, set solum cum illis que necessario coexigunt gratiam, ut sapientia, prout est donum, et consimilia.

95 [12] Ad secundum dicendum quod sanctificatio creature una est inquantum uni fini ultimo, scilicet Deo, creaturam coniungit, tamen multa requirit | secundum duas potentias secundum quas Deo coniun- *Y57ra*
gimur, scilicet intellectum et uoluntatem, secundum quarum perfectiones diuersas diuerse sunt missiones Filii et Spiritus Sancti, licet sem-
100 per sint simul, ut uisum est.

<DISTINCTIO SEXTA DECIMA
QUESTIO VNICA
VTRVM SPIRITVI SANCTO CONVENIAT VISIBILIS MISSIO>

[1] *Nunc de Spiritu Sancto* etc. 16 dist. Circa quam queritur utrum Spiritui Sancto conueniat uisibilis missio. Et uidetur quod non, quia 5
Filius propter naturam, in qua uisibiliter missus est, *dicitur minor Patre*, I o h . 14: *Pater maior me est; set Spiritus Sanctus numquam legitur*
F30vb *minor* | *Patre*; ergo numquam fuit uisibiliter missus.

[2] Item per missionem Persona diuina est nouo modo in creatura; set Spiritus Sanctus non fuit nouo modo in illis creaturis in quibus 10
dicitur uisibiliter apparuisse: fuit enim tantum in illis secundum mo-
M69va dum | quo est communiter in omnibus rebus, scilicet per essentiam, potentiam et presentiam; ergo non debet dici in illis uisibiliter missus.

[3] Si dicatur quod fuit in eis nouo modo, quia *sicut in signo, contra: ratio sacramenti est quod Deus in ipso sit sicut in signo uisibili; igitur si* 15
propter esse in aliquo sicut in signo diceretur uisibilis missio, tunc in

collatione cuiuslibet sacramenti *esset missio uisibilis*, quod non est uerum; ergo nec illud ex quo sequitur.

[4] In contrarium est quod dicit Saluator Ioh. 16: *Cum uenerit Paraclitus, quem ego mittam uobis*, et loquitur de missione uisibiliter facta in die Penthecostes, ut habetur Act. 2; ad hoc etiam sunt multe auctoritates in littera.

[5] Responsio. Circa questionem istam tria sunt uidenda: primum est propter quid facta est uisibilis missio uel ad quid sit utilis; secundum est quibus uel quo tempore fieri debuit; tertium est in quibus creaturis facta fuerit.

Quantum ad primum sciendum est quod omnis missio tam uisibilis quam inuisibilis est propter gratiam. Est autem duplex gratia, scilicet personalis et causalis seu uniuersalis: prima respicit Personam secundum se ipsam; secunda uero respicit Personam in ordine ad aliam. Ad primam ordinatur missio inuisibilis, que est ad solam sanctificationem creature cui fit missio. Ad secundam uero ordinatur | missio uisibilis, 086v quia per signum uisibile significatur quod in eo cui fit uisibilis missio sit gratia, ut potens in alios redundare per eius predicationem uel ministerium; et ideo Christo primo et postea Apostolis missio uisibilis facta est, quia per eos gratia diffundenda erat in alios et ecclesia plantanda, et hoc fuit conueniens et expediens.

[6] Primo, quia fides est de transcendentibus rationem naturalem; decuit ergo ad hoc ut predicantibus fidem crederetur quod doctrina
 M69vb eorum et auctoritas docendi | confirmaretur per aliquid transcendens 40
 rationem naturalem; hoc autem factum est per missionem uisibilem;
 quare missio uisibilis fuit utilis; fuit enim quasi quoddam argumentum
 confirmans doctrinam fidei.

[7] Secundo, quia *maiolem manifestationem requirit gratia secundum
 redundantiam quam gratia secundum sufficientiam, seu gratia causalis* 45
quam gratia personalis; set ad gratiam personalem requiritur inuisibi-
lis missio, que intus latet; ergo ad gratiam *secundum redundantiam* uel
 causalem *requiritur plus*, scilicet signum sensibile, quod extra patet.
 Tantum de primo.

[8] Quantum ad secundum dicenda sunt tria per ordinem. Primum 50
 est quod missio uisibilis non debuit fieri ante aduentum Christi; se-
 cundum est quod non debet modo fieri; tertium est quod numquam
 debuit fieri ad aliquam mulierem.

Primum patet sic: signum plenitudinis gratie non debuit dari ante
 tempus plenitudinis; set missio uisibilis est signum plenitudinis gratie 55
 in illo ad quem fit; ergo non debuit fieri ante tempus plenitudinis; set
 A21va tempus plenitudinis incepit | in aduentu Christi, ut patet per APO-
 STOLVM Gal. 4; igitur ante aduentum Christi non debuit fieri missio
 uisibilis. Et hoc dicit AVGVSTINVS IV De Trinitate quod licet Fi-
 lius et Spiritus Sanctus apparuerint in Veteri Testamento, tamen num- 60
 quam leguntur uisibiliter missi.

[9] Secundum patet, scilicet quod uisibilis missio non debet modo fieri, quia *illius cuius probatio semel facta est, non oportet probationem iterari*, | *set ex eius suppositione procedere*; set missio uisibilis in primitiua ecclesia fuit *quasi argumentum probans et confirmans doctrinam fidei*. Fiebat | enim ut crederetur illis quibus incumbabat fidem docere quod fuit ualde necessarium ad fundandum ecclesiam. Et ideo tunc rationabiliter facta fuit uisibilis missio, nunc autem non oportet hanc probationem iterare, set ex eius suppositione procedere, precipue | quia loquimur fidelibus, non infidelibus, et ideo non indigemus signis probantibus | fidem; propter quod non oportet nunc fieri uisibilem missionem.

[10] Tertium patet, quia missio uisibilis fit ad significandum redundantiam gratie in alios per ministerium seu doctrinam; set nullum istorum competit mulieri dicente APOSTOLO IT i m . 2 *mulierem in ecclesia loqui non permitto*; ergo ad mulierem non debet fieri uisibilis missio.

[11] Creditur tamen quod beata Virgo fuit inter Apostolos in die Penthecostes, | quando facta fuit eis missio in linguis igneis, et ad ipsam tunc cum aliis facta est uisibilis missio ex speciali priuilegio, quia quoad naturam corporis aliquo modo unum erat cum illo per quem

gratia facta est et in orbem terrarum diffusa. Et sic patet secundum principale.

[12] Quantum ad tertium principale sciendum est quod ex fine sumenda est ratio eorum que sunt ad finem. Finis autem missionis uisibilis est cognitio plenitudinis gratie in aliquo a quo debet in alios 85 redundare, ut supra dictum est. Ex quo potest sumi ratio quare in determinatis speciebus facta est missio uisibilis hoc modo: *gratia* potest redundare ab aliquo in alios dupliciter: *uno modo effectiue, alio modo per instructionem, et utroque modo Christus diffundit gratiam in nos: effectiue quidem et per modum auctoritatis inquantum Deus, set per mo-* 90 *dum meriti inquantum homo.*

M70rb [13] Et ad denotandum hanc *redundantiam facta fuit uisibilis missio super Christum baptizatum in specie columbe, quod est animal fecundum ualde, quia tunc ipse nichil accipiens a baptismo tactu sue mundissime carnis uim regeneratiuam contulit aquis, ut dicit BEDA. Christus etiam* 95 *per doctrinam et per predicationem diffudit in nos gratiam, propter quod facta fuit super eum missio uisibilis in nube lucida, cuius est spargere lumen suum, sicut doctorum est diffundere lumen doctrine. Et ideo tunc uox Patris intonuit super eum dicens: Hic est Filius meus dilectus; ipsum*

100 *audite*. Nec oportuit *missionem uisibilem fieri ad Christum* in instanti
sue conceptionis, set tunc solum, quando gratia per eum debuit in nos
 modis predictis redundare.

[14] Per Apostolos autem gratia erat in alios diffundenda dupli-
 105 citer: uno modo per *administrationem sacramentorum*, alio modo per
 predicationem eorum. Ratione primi facta est missio uisibilis ad eos
in specie flatus, I o h . 20, ad insinuandum diffusionem gratie per eos
 faciendam per administrationem sacramentorum. Vnde tunc dictum
 est eis: *Quorum remisistis peccata remittuntur eis*; ut ergo denotaretur
 110 quod *talis auctoritas* non deueniebat ad eos *nisi ab influxu capitis, scilicet*
Christi, facta est missio in specie flatus a Christo procedentis.

Ratione autem secundi, scilicet ad denotandum diffusionem gratie
 per eos faciendam *per modum doctrine* et predicationis, facta est ad
 eos uisibilis missio *in die Penthecostes in linguis igneis, ut essent uerbis*
proflui et caritate feruidi, suam et aliorum *salutem zelantes*. Et sic patet
 115 ratio quare in predictis speciebus facta est | missio uisibilis, scilicet in *Y57va*
 columba, in nube lucida, in flatu et linguis igneis.

[15] Vtrum | autem hec fuerint uere res uel non, non | potest om- *O87v*
 nino sciri per certitudinem, cum questio sit de facto (si enim esset de *M70va*

possibilitate, facile esset respondere: potuit enim Spiritus Sanctus apparere in uera columba uel in sola specie uel in similitudine columbe, et sic de aliis); set quia queritur quid de facto fuerit, sufficit ad hoc dare probabilem persuasionem. 120

[16] Est ergo notandum quod *aliquid* potest dici *non uera res dupliciter: uno modo, quia non est aliquid in re extra, set tantum in ymaginatione; alio modo, quia licet sit aliquid in re extra, tamen non est tale quale apparet.* Si intelligatur questio primo modo, sic dicendum est quod ille *species fuerunt uere res extra existentes | et non solum in ymaginatione, sicut columba fuit uera res extra et flatus Christi super Apostolos post resurrectionem fuit uerus motus aeris.* 125
F31rb

[17] *De linguis autem igneis mouet AVGVSTINVS dubitationem II lib. De Trinitate 9 cap. de magnis uel 16 de paruis. Et uidetur dicere quod non refert dicere quod fuerint uere res extra uel solum in ymaginatione; quod arguit ex modo loquendi Scripture, que dicit quod apparuerunt illis dispertite lingue tamquam ignis. Secundum enim ipsum nomen 'apparitionis' inuenitur in Scriptura quandoque pro uisionibus ymaginariis et pro uisionibus rerum extra existentium. Probabilius tamen tenetur quod ille lingue fuerunt uere res extra animam existentes. Cuius ratio est quia ex hoc dicitur uisibilis missio, quia fit sub signo uisibili;* 130 135

set apparitio ymaginaria non fit proprie cum signo uisibili; ergo tales
 140 res in quibus dicitur facta fuisse uisibilis missio non fuerunt solum in
 ymaginatione existentes.

[18] Si autem intelligatur secundo modo, scilicet utrum ille species
 fuerint uere res quales apparebant, utpote quod columba | apparens *M70vb*
 fuerit uera columba et sic de aliis, dicendum quod uidetur QVIBVSDAM
 145 probabiliter quod non, set fuit tantum eius *similitudo ostensa in aliqua*
materia que statim expleto ministerio *in pristinam materiam est reuersa*.

Et hoc potest persuaderi sic: missio uisibilis fit ad hoc ut credatur illi
 cui fit missio tamquam habenti ministerium doctrine et predicationis;
 set magis creditur eis ex hoc quod signum uisibile est quedam simili-
 150 tudo ostensa in aliqua materia quam si esset res uera qualis apparebat.
 Verbi gratia: si fuisset uera columba que apparuit super Christum, que
 peracto officio auolasset, creditum fuisset quod casu aduenisset. Ex
 hoc autem quod | subito apparuit et peracto ministerio subito dispa- *A21vb*
 ruit, | magis patuit quod esset miraculum. Et ideo magis decuit quod *Z21rb*
 155 tales apparitiones fierent per rerum similitudines quam per ipsas res, sic-
 ut et apparitiones bonorum angelorum fiunt in corporibus que uiden-
 tur humana et non sunt. Nec tamen propter hoc est ibi aliquod men-
 dacium, quia | tales apparitiones fiunt non ad ostendendum ueritatem *O88r*
 rerum que apparent, set ad aliquod ministerium gratie designandum.

[19] Clarum est etiam quod nubes lucida non fuit talis quales alie, 160
 scilicet creata ex uaporibus ex aquis eleuatis, set fuit facta quasi quedam
 subita aeris condempatio cum refulgentia radiosa, sicut nec uox tunc
 audita fuit uera uox rei animate, ut uidebatur ex eius articulatione,
 licet fuerit uerus *sonus* similis uoci humane *ex determinata percussione*
aeris formatus. 165

[20] Ignis etiam qui apparuit super Apostolos non uidetur fuisse
 M71ra uerus ignis. Talis enim comburit, nisi per miraculum impediatur, | ut
 legitur factum de tribus pueris D a n . 3; ignis autem iste nichil com-
 Y57vb bussit | nec in hoc dicunt SANCTI fuisse aliquod miraculum.

[21] Solus flatus in quo datus est Apostolis Spiritus Sanctus post 170
 resurrectionem uidetur fuisse uera res, qualis tunc apparebat. Forte
 tamen tunc non fuit proprie missio, set collatio cuiusdam potestatis
 mediante signo uisibili, sicut nunc fit in sacramentis. Vnde et eundem
 morem seruat ecclesia in sacerdotibus ordinandis. In sacramentis au-
 tem non dicimus fieri uisibilem missionem; quare etc. 175

[22] ALIIS autem uidetur quod columba que apparuit super Chri-
 stum baptizatum fuit uera columba. Et hoc expresse tenet AVGVSTINVS
 in libro De a g o n e c h r i s t i a n o . Et hoc etiam tenet frater THO-
 MAS parte ultima quest. 39 art. 7, quamuis in S c r i p t o teneat id
 quod dictum est. 180

[23] Ad primum argumentum dicendum quod Spiritus Sanctus propter uisibilem | missionem non dicitur minor Patre, Filius tamen *F31va* propter naturam assumptam dicitur minor Patre. Cuius ratio est quia quandocumque aliqua duo sunt unum in supposito, unum potest
 185 predicari de alio in concreto et communicant sibi suas proprietates denominatiue; nunc est ita quod Filius assumpsit naturam humanam in unitate suppositi, et ideo uerum est dicere quod homo est Deus et Deus est homo, et sicut homo minor est Deo, sic potest dici quod Filius Dei in quantum homo minor est Patre et etiam se ipso in quantum
 190 Deus; set Spiritus Sanctus numquam assumpsit creaturam in qua apparuit in unitate Persone, set semper fuerunt distincta secundum suppositum; propter quod ratione illius creature Spiritus Sanctus non potest dici minor Patre, sicut Filius ratione nature humane, quam in unitate suppositi assumpsit.

[24] Ad secundum dicendum quod Persona diuina dicitur | nouo *M71rb* modo esse in creatura uisibili, sicut in signo manifestatio inuisibilis missionis que fit ad illum cui fit uisibilis missio. Et quod opponitur de sacramentis, dicendum quod signa missionis non sunt preexistentia, set ad hoc specialiter facta, res uero sensibiles sacramentales preexistunt. Preterea sacramentum est signum gratie mediante humano mi-
 200 nisterio, non sic autem signa | missionis; adhuc in sacramentis non *O88v* semper confertur gratia (potest enim recipiens sacramentum ponere

obicem gratie), set in missione uisibili semper absque ulla ambiguitate gratia est in illo ad quem fit missio, non solum per se, set ut potens in alios redundare.

<DISTINCTIO SEPTIMA DECIMA

QUESTIO PRIMA

VTRVM CARITAS SIT ALIQVIS HABITVS CREATVS NECESSARIVS
AD ELICIENDVM ACTVM DILECTIONIS MERITORIE>

5 [1] *Iam nunc accedamus* etc. 17 dist. Circa quam primo queritur
utrum caritas sit aliquis habitus creatus necessarius ad eliciendum ac-
tum dilectionis meritorie. *Et uidetur quod non, quia habitus excludit*
difficultatem ab operatione: *signum enim habitus generati est facere in*
10 *opere delectationem*, ut dicitur II *Ethi corum*; *set homo Deo carus*
operatur quandoque *bona cum difficultate, ut patet in de nouo conuersis*;
ergo caritas non est habitus aliquis in anima creatus.

[2] Item *agens* quod potest *sine medio* operari *perfectius est quam*
illud quod non potest operari nisi per medium; *set Spiritus Sanctus ope-*
ratur in nobis uelle et perficere secundum APOSTOLVM Rom. 8; ergo cum
15 *Spiritus Sanctus sit perfectissimum agens, uidetur quod non moueat ad*

hanc operationem mediante aliquo habitu creato nec caritate nec alio quocumque.

[3] Contra: *Actus perfectus* non potest elici nisi a *potentia perfecta*; set *nuda potentia sine omni habitu non est perfecta*; ergo *actus perfectus, qualis est actus meritorius, non potest elici a nuda uoluntate sine aliquo habitu informante ipsam, quem habitum dicimus caritatem.* 20

M71va [4] Item iustus differt ab iniusto per modum habitus inherens | anime; set per caritatem differt iustus ab iniusto loquendo de iustificatione gratuita; ergo caritas est habitus inherens anime. Maior patet, quia distinctio iusti ab iniusto non potest esse per actum, cum iustus 25 dormiens et nichil operans distinguatur ab iniusto; oportet ergo quod sit per habitum. Minor probatur | per AVGVSTINVM XV De Trinitate, qui dicit quod caritas *diuidit inter filios regni et perditionis.* *Y58ra*

[5] Responsio. OMNES ponunt caritatem increatam, que Deus est secundum illud I I o h . 4: *Deus caritas est.* 30

Item OMNES ponunt aliquam caritatem creatam, que potest sumi dupliciter: uel pro actu quo diligimus, et hanc OMNES concedunt, uel pro habitu informante uoluntatem et ei inherente, et hanc negat

MAGISTER in littera. Ponit enim quod gratia existente in essentia
 35 anime non est necesse aliquem | habitum esse in uoluntate, median- *F31vb*
 te quo eliciatur actus dilectionis meritorie, set ipsum immediate elicit
 Spiritus Sanctus. Et quia ALIQVI uidentur fulcire hanc opinionem, ideo
 sic procedetur, quia primo ponetur positio insufficiens et improbatio
 eius; secundo ponetur positio uera et confirmatio eius; tertio soluentur

40 quedam obiectiones | que fiunt ab ALIQVIBVS contra positionem ueram. *Z21va*

[6] Quantum ad primum sciendum quod QUIDAM defendunt opi-
 nionem MAGISTRI sic. Dicunt enim quod actus caritatis differt ab actu
 fidei et spei in duobus: primum est quod actus fidei et spei includit
 imperfectionem in sua essentia, | actus autem caritatis non, licet ha- *O89r*

45 beat imperfectionem adiunctam pro statu uie (illa enim imperfectio
 non est de essentia actus caritatis). Secunda differentia est que sequitur
 ex prima, scilicet quod actus | fidei et spei non manent in patria, quia *A22ra*

includunt imperfectionem (*cum autem uenerit quod perfectum est, eua-
 cuabitur quod ex parte est, I C o r. 13*), | actus autem caritatis manet in *M71vb*
 50 patria, quia nullam imperfectionem includit.

[7] Ex hoc sic arguitur: perfectus actus elicitur a perfecto agen-
 te sine medio; imperfectus autem non elicitur a perfecto agente nisi
 mediante aliquo; set actus caritatis est perfectus, actus autem fidei et
 spei sunt imperfecti; ergo actus caritatis immediate elicitur a Spiritu

Sancto, qui est agens perfectissimum; set actus fidei et spei tamquam 55
imperfecti eliciuntur a Spiritu Sancto mediantibus habitibus creatis,
scilicet fide et spe.

[8] Secundo sic: actus uisionis in patria, qui est perfectus, elici-
tur immediate a Deo absque specie, in uia autem non propter suam 60
imperfectionem; cum igitur actus caritatis tam uie quam patrie sit
actus perfectus, uidetur quod absque medio habitu eliciatur in nobis a
Deo uel a Spiritu Sancto tam in uia quam in patria. Et ita MAGISTER
negat omnem habitum a uoluntate necessarium ad eliciendum ac-
tum dilectionis meritorie, supponit tamen gratiam esse in anima: sine 65
gratia enim non est meritum. Et licet de hoc non faciat mentionem
expressam in hoc loco, in secundo tamen libro expresse dicit hoc in
pluribus locis.

[9] Quidquid sit de conclusione, rationes tamen iste non ualent.
Primo, quia effectus qui dependet ex pluribus causis tanto est per-
fectior quanto unaqueque earum est perfectior; set uelle meritorium 70
secundum ISTOS dependet a Deo sicut a principio effectiuo immedia-
te; constat etiam quod dependet ex nostra uoluntate, saltem sicut a
causa subiectiua et recipiente; ergo tanto uelle nostrum est perfectius
quanto unumquodque suorum principiorum est perfectius; set uolun-
tas est perfectior cum habitu bono et uirtuoso quam sine habitu, a 75
quocumque ipsa moueatur; ergo propter perfectionem actus non est

M72ra tollendus habitus a uoluntate, set potius | ponendus.

[10] Secundo, quia secundum istos uisio patrie, que est perfectissimus actus, licet eliciatur sine specie representante, non tamen sine habitu luminis glorie eleuante intellectum et confortante; ergo perfectio actus non excludit omnem habitum, immo potius ponit et re uera sic est: nullus enim dubitat quod habitus uirtuosus requiritur ut *perficiat potentiam* in relatione *ad actum*; *uirtus enim est que habentem perficit et eius opus bonum reddit.*

[11] Tertio, quia Deus immediate ita est causa imperfectorum sicut perfectorum; causat enim immediate materiam primam sicut angelum; ergo differentia actuum fidei et spei ab actu | caritatis secundum rationem | perfecti et imperfecti non facit quod actus fidei et spei eliciantur a Deo mediantibus habitibus, actus autem caritatis sine habitu.

[12] Quarto, quia rationes ille eque concludunt quod ad meritoriam dilectionem non oportet ponere gratiam in anima sicut nec caritatem in uoluntate, set quod totum faciat Spiritus Sanctus immediate; cum ergo gratiam ponant et caritatem negent, uidetur quod male.

Et sic patet primum.

[13] Quantum ad secundum sciendum est quod *operatio facit scire formam*. | Caritatis autem ponitur duplex operatio: prima est reddere hominem Deo carum, secunda est perficere ad opus meritorium, sicut prima operatio albedinis est facere corpus album, secunda est disgregare. Videndum est ergo propter quam harum operationum necesse sit ponere caritatem habitum creatum, et primo de prima operatione, que est reddere hominem Deo carum. De qua uidetur dicendum

quod propter eam non est necessarium ponere caritatem habitum creatum, set potest homo esse Deo carus sine caritate ipsum informante. Cuius ratio est quia effectus sequitur suam causam efficientem tempore uel natura; set omne donum habituale quod est uel esse | potest in homine est effectiue ab eo quod est hominem esse Deo carum; ergo omne donum habituale siue caritas siue quodcumque aliud sequitur natura uel tempore illud quod est hominem esse Deo carum; set prius potest esse sine posteriore, saltem uirtute diuina maxime quando posterius non sequitur ad prius necessitate absoluta; ergo homo potest esse Deo carus absque caritate uel quocumque dono habituali. Maior patet de se. Minor probatur quia principium cuiuslibet communicationis liberalis est amor; quidquid autem datur homini a Deo totum datur liberaliter et non ex necessitate uel ex aliqua obligatione; ergo cum esse Deo carum sit idem quod esse a Deo amatum uel dilectum, esse Deo carum est causa cuiuslibet doni nobis a Deo collati; prius ergo sumus Deo cari quam conferatur nobis caritas uel quodcumque aliud donum, et quando confertur, non ex necessitate confertur, set libere, propter quod potest non dari et sic essemus cari sine caritate uel alio dono; set illa denominatio esset extrinseca, sicut esse amatum uel dilectum. Istud autem etsi excludat necessitatem caritatis quoad hoc, quia Deus posset sic facere, ponit tamen entitatem | caritatis, quia sicut dilectio nostra causatur a bono cognito, ita dilectio Dei est causa alicuius boni in eo quem diligit, et ita ex eo quod aliquis est Deo carus, idest dilectus, que est denominatio extrinseca, fit in eo secundum ordinationem diui-

nam donum caritatis, per quod est carus formaliter et denominatione intrinseca. Sic arguit frater THOMAS *Secunda secunde* quest. 110 art. 7 in corpore solutionis.

130 Ex secunda autem operatione, | que est perficere ad opus merito- *O90r*
 rium, oportet ponere caritatem esse habitum creatum in anima, si
 tamen contingat de condigno mereri uitam eternam. Si autem non
 contingat uitam eternam mereri de condigno, | set solum de congruo, *M72va*
 non est necesse caritatem esse aliquid creatum in anima.

[14] Primum patet dupliciter. Primo sic: *nullus actus pure naturalis*
 135 *est meritorius* de condigno *finis supernaturalis*: oportet enim inter me-
 ritum et premium, finem et ea que sunt ad finem esse proportionem
 que non est inter naturale et supernaturale; *set omnis actus uolunta-*
tis, quantumcumque moueatur a Spiritu Sancto, nisi ipsa sit informata
aliquo habitu supernaturali, est pure naturalis; ergo non est meritorius
 140 *de condigno finis supernaturalis, qualis est beatitudo seu uita eterna.*
 Maior patet ex iam dictis. Minor probatur, quia *nichil quod est tale in*
potentia solum fit actu tale | per quodcumque agens, nisi recipiat ab *Y58va*
eo aliquid ipsum formaliter perficiens: agens enim numquam | perfi- *A22rb*
 145 *cit passum* secundum se ipsum, *set secundum aliquid immisum in*
 Deum, *est tantum in potentia passiuia ut sit supernaturalis*, unde et na-

turaliter homo diligit Deum; *ergo quantumcumque uoluntas effectiue moueatur a Spiritu Sancto*, numquam erit actus eius supernatulis et per consequens nec meritorius, nisi a Spiritu Sancto imprimatur uoluntati aliquis habitus ipsam formaliter perficiens, siue ille habitus sit caritas uel gratia, quocumque modo nominetur non est uis. 150

F32rb [15] Secundo sic: | si Spiritus Sanctus mouet uoluntatem ad actum meritorium, hoc erit uel per modum obiecti cogniti solum uel per modum agentis inclinantis uoluntatem in obiectum cognitum. Non primo modo, quia in dilectione naturali, qua Deus naturaliter diligitur, Deus mouet uoluntatem per modum obiecti cogniti et tamen talis actus non est meritorius de condigno, alioquin sequeretur quod possemus mereri ex puris naturalibus, quod est heresis pelagiana; quare etc. 155

M72vb Nec secundo modo, quia uelle et diligere creatum a Deo in uoluntate | nostra aut esset omnino eiusdem rationis cum uelle et diligere elicito a uoluntate sine tali motione aut non. Si esset eiusdem rationis, idem esset iudicium de utroque, scilicet quod si unus actus non esset meritorius, nec alius. Cum ergo uelle elicitem a nuda uoluntate sine tali motione non sit meritorium, nec illud quod elicitem cum tali motione esset meritorium. Si uero sit alterius rationis, hoc potest esse uel quoad essentiam actus uel quoad aliquid additum. Non quoad essentiam actus, quia sicut est idem uidere secundum speciem quem habet 160

bos a natura et quem excecatus reciperet a Deo per miraculum, ita
 est uelle eiusdem rationis quem elicit uoluntas nuda absque motione
 170 Spiritus Sancti et uelle quod elicit cum tali motione quoad essentiam
 actus, ut uideatur.

Et item si esset alterius rationis quoad | essentiam actus, non lateret *O90v*
 nos propter manifestam differentiam unius ad alterum; latet autem
 nos; quare etc.

175 Item omnem actum uolendi quantum ad essentiam actus potest
 uoluntas elicere ad presentiam sui obiecti sine speciali motione cuius-
 cumque alterius, cum de ratione potentie sit qua possumus in actum.

Restat ergo quod non possit esse distinctio istorum actuum nisi per
 aliquid additum actui quod dat actui ualorem quod sit meritorius; et
 180 illud additum dicimus habitum supernaturalem, quo actus uoluntatis
 efficitur ualoris proportionati ad premium supernaturale; quare etc.

[16] Has autem rationes QUIDAM impugnant breuiter dicentes quod
 actus uoluntatis mote a Spiritu Sancto est supernaturalis per aliquid
 sibi inherens per modum transeuntis et istud est motio Spiritus Sancti
 185 que est in uoluntate mota, nec est habitus manens in uoluntate, sicut
 precedens opinio nititur ostendere.

[17] Et dicendum | quod ista instantia non ualet, quia motio qua *M73ra*
 Spiritus Sanctus mouet uoluntatem ad actum uolendi uel diligendi
 non est aliquid in uoluntate preter actum uolendi nisi solus respectus
 190 ad Spiritum Sanctum sicut ad causam mouentem uel agentem. Excluse
 enim motu successiuo ab actione et passione remanent soli respectus
 hinc inde; solus autem respectus quo uoluntas refertur ad Spiritum

Sanctum ut mota et suum uelle ut creatum ab eo non sufficit ad fa-
Y58vb ciendum quod | actus uoluntatis sit alterius rationis uel ualoris quam
 si uoluntas non moueretur a Spiritu Sancto, ut ostensum est prius; 195
 quare etc.

Patet ergo quod, si contingat uitam eternam mereri de condigno,
 necesse est ponere quod caritas sit habitus creatus in uoluntate.

Si uero non contingat uitam eternam mereri de condigno, set solum
 de congruo, non oportet hoc ponere. Cuius ratio est duplex. Prima 200
 quia meritum de congruo non innititur ualori operis ut sic reddatur
 merces ex debito, set innititur liberalitati remunerantis ut magis red-
 datur merces secundum gratiam quam secundum debitum; set caritas
F32va non ponitur habitus creatus nisi ut det ualorem | operi, sicut patet ex
 rationibus supra positis; ergo si contingat solum mereri uitam eternam 205
 de congruo, non oportet ponere caritatem esse habitum creatum.

Secunda talis est: sine caritate contingit caritatem mereri de congruo;
 ergo etiam uitam eternam. Antecedens patet, quia primam caritatem et
 primam gratiam meremur de congruo. Probatio consequentie, quia in
Z22ra merito de congruo | non attenditur proportio meriti ad premium, set 210
 liberalitas dantis, ut iam dictum est, unde pro consimili actu rex dat de
M73rb congruo militi | aliquando equum, aliquando castrum; ergo similiter
 pro eodem facto absque caritate potest Deus de congruo dare carita-

tem tamquam equum qui numquam excidit et paradisum tamquam
 215 castrum. Tale enim meritum totum consisteret in acceptatione diuina
 qua Deus gratuite | acceptaret opera nostra remuneranda uita eterna. *O91r*

Quia tamen communius tenetur quod possumus aliquialiter uitam
 eternam mereri de condigno, ideo secundum hanc opinionem respon-
 dendum est ad rationes in oppositum.

220 [18] Ad primam cum dicitur quod “habitus tollit difficultatem ab
 opere”, dicendum quod uerum est de habitu acquisito, qui causatur ex
 assuefactione operum que tollit difficultatem, de habitu autem infuso
 non oportet, et ideo habens caritatem potest in bono opere pati diffi-
 cultatem.

225 [19] Ad secundum dicendum quod illa proportio est intelligenda
 de medio instrumentali uel se habente in ratione cause effectiue, non
 autem de medio formali. Nullus enim effectus potest fieri uel esse qua-
 cumque uirtute sine sua causa formali, sicut nichil potest esse album
 sine albedine; cum igitur habitus informans potentiam uoluntatis et
 230 relucens in actu eius sit formalis ratio per quam est meritorius, et non
 effectiuum principium, patet quod sine habitu medio nullo modo pot-
 est esse opus meritorium de condigno.

<QVESTIO SECVNDA

VTRVM CARITAS DETVR SECVNDVM PROPORTIONEM NATVRALIVM>

[1] Secundo queritur utrum caritas detur secundum proportionem naturalium. Et uidetur quod sic, quia sicut se habet gratia ad gloriam, sic uidetur se habere natura ad gratiam; set gloria datur secundum modum et proportionem gratie; ergo gratia uel caritas datur secundum modum et proportionem nature. 5

[2] In contrarium est quia *angelica natura altior est quam humana; set aliqui homines secundum gradum gratie sublimius ascendunt quam aliqui angeli, cum | secundum GREGORIVM ad | singulos ordines angelorum* 10
A22va aliqui homines assumantur; ergo gratia non datur secundum modum nature.

[3] Responsio. Circa questionem istam sic procedetur, quia primo ponetur ueritas questionis, secundo ponetur quedam difficultas incidens circa ueritatem, tertio respondebitur ad illam difficultatem. 15

[4] Quantum ad primum sciendum est quod mensura caritatis consideranda est ex duobus: omnis enim effectus dependens ex pluribus causis mensuratur ab illis, quia ab eodem habet unumquodque esse et esse limitatum et mensuratum; caritas autem dependet ex duabus causis, scilicet ex Deo influente et subiecto recipiente; quare mensu- 20

ra caritatis pensanda est | ex hiis duobus. Contingit autem caritatem *Y59ra*
 inequaliter dari dupliciter. Vno modo ex parte Dei caritatem influen-
 tis supposita equali dispositione subiecti recipientis. Sicut enim Deus
 ex beneplacito suo sanctificat unum in utero et alium non sanctificat,
 25 nec ex parte subiectorum est aliqua dispositionis diuersitas, sic ex solo
 beneplacito inter sanctificatos unum plus sanctificat et alium minus
 conferendo uni maiorem gratiam uel caritatem quam alii, puta Marie
 quam Ieremie, nec in hoc aliquid iniustum facit, quia quando sic facit,
 gratuito facit. Et ideo licet ei quod uult facere nec est qui rationabiliter
 30 *dicere* possit: ‘Cur ita *facis*?’

[5] Alio modo contingit | caritatem inequaliter dari propter inequa- *O91v*
 litatem que est ex parte subiecti | recipientis. Hec autem inequalitas *F32vb*
 potest attendi uel quoad naturam subiecti uel quoad dispositionem
 eius. Si attendatur quoad naturam subiecti, sic non datur caritas se-
 35 cundum proportionem naturalium, alioquin in homine et angelo non
 posset esse par gratia nec in pluribus hominibus dispar. Cuius ratio est
 quia uoluntas est subiectum susceptiuum caritatis; | potentia autem *M73vb*
 uoluntatis secundum se est equalis gradus in omnibus hominibus inter
 se et inferioris gradus in hominibus quam in angelis; ergo si secundum
 40 proportionem nature uoluntatis nude daretur gratia uel caritas, in om-

nibus hominibus inter se esset equalis caritas, que tamen esset minor quam in angelis; hoc autem est falsum; ergo etc.

[6] Alio modo attenditur inequalitas ex parte dispositionis subiecti per quam homo reddit se aliquantulum dignum caritate saltem de congruo, et hec dispositio est conatus ad bonum qui requiritur in omnibus adultis, quia secundum AVGVSTINVM *qui creauit te sine te non iustificabit te sine te*, id est nisi te cooperante per detestationem mali et conatum ad bonum. Et de isto conatu est tota difficultas utrum secundum maiorem uel minorem conatum detur maior uel minor caritas.

[7] Et dicendum quod conatus potest dici maior dupliciter: uel propter difficultatem uel propter intensionem. Si dicatur maior propter intensionem, quia iste intensiori amore fertur in Deum et intensiori detestatione in peccatum quam unus alius, sic dico quod infallibiliter secundum proportionem conatus datur caritas. Cuius ratio est quia immediata dispositio uoluntatis ad recipiendum caritatem est amor boni et detestatio mali; uoluntas ergo illa plus disponitur in qua actus isti magis intenduntur; set uoluntas magis disposita recipit perfectiorem caritatem quantum est ex parte sui, sicut omne subiectum magis dispositum recipit perfectius impressionem agentis; ergo secundum intensionem conatus est intensio caritatis.

[8] Si uero conatus dicatur maior propter difficultatem, sic secundum conatum non semper datur caritas, | datur tamen quandoque.

| Primum patet sic: equalis caritas datur secundum equalem inten- *M74ra*
 sionem conatus; set conatus difficilior non semper est intensior; ergo
 65 secundum gradum conatus in difficultate non est gradus in caritate.
 Maior prius probata est. Minor declaratur, quia mala dispositio in na-
 turalibus uel mala consuetudo in moribus facit quod ad eque diligen-
 dum Deum et odiendum peccatum, sicut alius Deum diligit qui est
 70 in naturalibus melius dispositus nec est adeo deprauatus moribus,
 requiratur maior conatus quoad difficultatem. Et ideo | secundum gra- *O92r*
 dum conatus in difficultate non est semper gradus in intensione actus
 nec per consequens in caritate, est tamen quandoque, scilicet quando
 cetera sunt omnino paria. Tunc enim non uidetur conatus difficilior in
 uno quam in alio, nisi quia actus ad quem conatur est perfectior. Iste
 75 autem conatus creditur fuisse in angelis secundum proportionem sue
 nature, ita quod angelus bonus, qui meliora naturalia habuit, habuit
 intensiorem conatum, quia in eis non est appetitus sensituius retrahens
 uoluntatem a bono rationis, sicut est in hominibus, in quibus | *caro*
concupiscit aduersus spiritum. Propter quod conatus angelorum credi- *Y59rb*
 80 tur fuisse secundum totam possibilitatem nature uniuscuiusque, que
 nullum habuit retractiuum; et ideo receperunt caritatem uel gratiam
 secundum proportionem sue nature. In hominibus autem appetitus
 sensituius retrahit uoluntatem a bono et quandoque impedit in qui-
 busdam magis et in quibusdam minus secundum aliam et aliam cor-
 85 poris dispositionem. Et ideo per equalem conatum in difficultate non

disponuntur omnes equaliter, set qui habet meliora naturalia, si equaliter conetur cum illo qui habet peiora naturalia, melius disponitur et plus recipit de caritate; quandoque autem ille qui habet meliora naturalia minus notabiliter | conatur et ille qui habet peiora plus, et tunc est econuerso, sicut patet in exemplo: fortis enim plus potest portare 90
M74rb quam | debilis, si equaliter conetur, set debilis tantum potest conari et
F33ra fortis ita parum quod debilis plus portabit quam fortis.

[9] Quantum ad secundum sciendum est quod ex dictis uidetur sequi quod homo non possit alicui angelo equari in caritate, quia angelus in sua conuersione, ut suppositum est, | usus est naturalibus suis 95
A22vb secundum omnem conatum sue nature possibilem; set homo, quantumcumque habeat bona naturalia, non potest equari angelo; ergo nec conatus hominis quantumcumque bona naturalia habentis potest equari conatui angeli; set secundum conatum datur gratia; ergo etc.

Dicendum ad hoc quod argumentum bene procederet, si dispositio 100
 hominis ad gratiam et ad augmentum gratie esset per unicum actum, sicut fuit in angelis, quia numquam unus conatus hominis potest attingere ad conatum angeli; set quia homo non unico actu disponitur ad gratiam habendam, set pluribus, et post gratiam habitam conatur pluribus actibus ad acquirendum augmentum gratie, ideo potest attingere ad tantam uel maiorem caritatem sicut angelus qui unico conatu fuit dispositus. 105

[10] Ad argumentum in oppositum dicendum quod non est simile de gratia respectu glorie et de natura respectu caritatis uel gratie, quia
 110 *gratia est immediata dispositio ad gloriam*, set natura non disponitur ad gratiam nisi mediante conatu, qui non est semper secundum proportionem nature, ut declaratum est.

Ad aliud patet solutio ex dictis.

<QVESTIO TERTIA

VTRVM CARITAS POSSIT AVGERI>

[1] Tertio queritur utrum caritas possit augeri. Videtur quod non, *O92v*
 quia omne quod augetur uel mouetur quocumque motu uariatur; set
 5 caritas et uniuersaliter omnis forma | est inuariabilis, ut dicit ACTOR | *N30ra*
Sex principiorum; ergo etc. *M74va*

[2] Item si caritas augetur, hoc esset *secundum gradus in essentia*
 uel *in esse*; non *secundum gradus in essentia*, quia hoc uariaret speciem;
 nec *secundum gradus in esse*, quia esse est adeo simplex, sicut essentia, et
 10 ita actuale; ergo *nullo modo* augetur.

[3] In contrarium est quod dicit AVGVSTINVS Ad Bonifacium et habetur in Glossa I Cor. 12 quod caritas *meretur augeri, ut aucta mereatur perfici*. Et arguitur per rationem sic: *premium respondet merito; set in premio est gradus* secundum illud Ioh. 14: *In domo Patris mei mansiones multe sunt; ergo et in merito*; set meritum potissime dependet a caritate; ergo caritas habet gradus; set omne tale potest de imperfecto adduci ad perfectum, quod uocamus augmentum; ergo etc. 15

[4] Responsio. Hic est premittendum quod ubicumque est dare augmentum secundum magis et minus (de tali | enim augmento nunc loquimur, licet magis proprie sit alteratio quam augmentum), ibi est 20 reperire gradus maioris et minoris perfectionis. Illud enim cuius natura consistit in indiuisibili simpliciter non dicitur secundum magis et minus. Magis autem et minus, si proprie accipiantur, attenduntur secundum eandem naturam specificam, secundum quod dicitur VII Phisicorum quod illa que sunt comparabilia secundum magis et 25 minus sunt unius rationis. Et isto modo intendimus nunc inquirere de caritate et de quacumque alia forma una secundum speciem utrum
 Z22va | habeat gradus secundum quos suscipiat magis et minus et qualiter. Circa quod procedemus sic, quia primo inquiretur utrum illi gradus

30 secundum quos forma suscipit magis et minus sint gradus in essentia
 uel in esse; secundo inquiretur quibus formis hii gradus conueniant
 et ex qua causa; et tertio applicabitur totum ad caritatem, de qua est
 nostrum propositum.

[5] Quantum ad primum primo ponentur opiniones ALIORVM, dein-
 35 de | ponetur illud quod uerius creditur de questione. Sunt autem due *M74vb*
 opiniones secundum quid attendantur gradus forme secundum quos
 ipsa suscipit magis et minus. QUIDAM enim dicunt quod non atten-
 duntur secundum essentiam, set secundum esse. Quod probant quan-
 tum ad partem negatiuam et quantum ad affirmatiuam. Quantum ad
 40 negatiuam, scilicet quod isti gradus non attenduntur quoad essentiam,
 probatur primo sic: omnes forme specificice se habent ut numeri, ut
 dicitur VIII *M e t a p h i s i c e*; set ratio | numeri consistit in indiuisi- *F33rb*
 bili, quod est completiua unitas, sic quod facta quacumque uariatione,
 additione uel subtractione uariatur species numeri; ergo similiter facta
 45 quacumque uariatione circa essentiam forme specificice uariatur species,
 eo quod essentia forme consistit in indiuisibili.

[6] Secundo sic: si isti gradus attenduntur secundum essentiam, hoc
 est, quia qualitas intensa continet | uirtualiter remissam, sicut intellec- *O93r*

tium continet sensitium, aut quia preexistenti gradui alius additur. Primum non potest dici, *quia gradus essentialis, quorum unus uirtute* 50 *continet alium, differunt specie, ut patet in exemplo posito de sensitio et intellectiuo; qualitas autem intensa et remissa non differunt specie; nec potest dici quod unus gradus alii addatur, quia tunc augmentum fieret per additionem, quod non est uerum; ergo nullo modo sunt isti gradus* in *essentia.* 55

[7] Quod autem isti gradus possint attendi secundum esse, probatur sic: *sicut se habet uirtus ad agere, ita essentia ad esse; set eadem uirtus in nullo uariata potest agere perfectius uel minus perfecte, secundum quod subiectum in quod agit est magis uel minus dispositum; ergo a simili es-* 60 *sentia in nullo uariata potest dare perfectius esse uel minus perfectum |* suo subiecto, secundum quod subiectum est magis uel minus dispositum.

Et quia subiectum forme substantialis est immediate materia prima secundum se, que ut sic non est magis uel minus disposita, ideo nulla 65 *forma substantialis suscipit magis uel minus |* etiam secundum esse suum in materia uel subiecto, set solum forma accidentalis, et propter aliud, quia *forma substantialis dat esse* specificum, non autem forma accidentalis. Et ideo in esse quod dat forma substantialis non potest esse aliqua uariatio sine uariatione speciei; in esse autem quod dat forma

accidentalis potest esse non uariata specie; nulla ergo forma suscipit
 70 magis et minus quoad gradus in essentia, set tantum quoad gradus in
 esse, et non omnis, set solum forma accidentalis. Huius signum est
 quia nulla qualitas in abstracto significata dicitur secundum magis et
 minus (sic enim significatur ut essentia), set in concreto et in habitudi-
 ne ad | subiectum in quo est et cui dat esse.

Y59vb

75 [8] Hec autem opinio defficit in multis: primo in suppositione, se-
 cundo in positione. In suppositione quidem, quia supponit quod esse
 realiter differat ab essentia, cuius oppositum *MULTI* tenent pro uerissi-
 mo. In positione uero defficit. Quod patet sic: quod enim dicitur quod
 in esse sunt gradus et non in essentia *aut intelligitur quod in ipso actu*
 80 *essendi*, ut est *quedam res*, sunt *diuersi gradus*, sicut alii ponunt *diuersos*
gradus in essentia forme, *aut intelligitur quod esse in se sit res quedam*
 omnino *indiuisibilis*, set participatio eius a subiecto habet quamdam
 graduum *latitudinem*. | Primum non potest dici propter multa. Primo
 quia esse intimius sequitur formam uel totum compositum ratione for-
 85 me quam quecumque propria passio uel proprietas sequatur aliquam
 | speciem, puta risibile hominem; set in istis, scilicet specie et propria
 passione, non possunt esse gradus in uno quin sint in alio; ergo nec in
 esse et forma possunt esse gradus in uno quin sint in alio.

A23ra

M75rb

[9] *Secundo, quia illud quod consequitur aliquid primo et per se nec conuenit alii nisi per illud uidetur habere ab illo mensuram et fixationem* 90
 et determinationem; set esse consequitur formam per se nec potest alicui conuenire nisi per formam; ergo esse habet fixationem, mensuram et determinationem secundum formam; et ita non uidetur quod esse
 O93v possit habere | uariationem secundum gradus non uariata forma.

[10] Tertio, quia aut loquimur de esse essentie aut de esse existentie. 95
 Si de esse essentie, cum illud sit idem cum essentia secundum OMNES, impossibile est ponere gradus in esse quin ponantur in essentia forme. Si uero loquamur de esse existentie, aut illud est unum tantum in quolibet supposito iuxta unitatem forme substantialis constituentis suppositum, aut plurificatur secundum pluralitatem formarum sub- 100
 F33va forma habebit gradus | secundum esse nisi forma substantialis, cui soli competit dare esse existentie, quod est totaliter contrarium ueritati et dicto EORVM. Si autem detur secundum, adhuc sequitur quod forma
 Z22vb substantialis poterit suscipere magis et minus | secundum gradus in 105
 esse existentie, sicut forma accidentalis. Quid enim plus obstat hic quam ibi? Non hoc quod unum sit esse specificum et aliud non, quia nullum esse existentie est esse specificum.

[11] Esse enim specificum est esse essentie quod indicat diffinitio,
 110 et tale esse specificum dat forma accidentalis in genere accidentis, sicut
 forma substantialis in genere substantie. Nec aliud quod dicunt obstat,
 scilicet quod subiectum in quo forma substantialis habet esse, scilicet
 materia prima, non est secundum magis et minus disposita, subiectum
 115 ut uidebitur in alio articulo, in subiecto eodem modo disposito inueni-
 tur forma | participari secundum magis et minus; sic igitur patet quod *M74bisva*
 impossibile est ponere gradus in esse, ut est res quedam, quin ponantur
 in forma.

[12] Si uero detur alia pars, scilicet quod tam essentia quam esse sit
 120 res omnino indiuisibilis nec habens gradus secundum se, set tantum
 participatio eius a subiecto, sicut credo quod intelligant ILLI qui hanc
 positionem posuerunt (ILLI enim non ponunt aliquod esse existentie in
 uno supposito nisi unum tantum quod est a forma substantiali; prop-
 ter quod cum negent formam substantialem suscipere magis et minus
 125 secundum essentiam, et secundum esse, | et nulli alii forme debetur *N30va*
 esse secundum EOS), patet quod IPSI non intendunt quod sit aliquod
 esse essentie uel existentie quod habeat gradus, set uocant esse partici-
 pationem forme a subiecto per inesse, sicut clare patet ex dictis EORVM
 quod *accidentis esse est inesse*. Hec autem participatio que uocatur se-

cundum EOS esse, si sit secundum magis et minus, oportet quod tota 130
 ratio sumatur ex parte subiecti. Cuius ratio est quia ubi participans et
 participatum consistunt in gradu indiuisibili, necesse est quod partici-
 patio consistat in indiuisibili. Cum ergo forma accidentalis secundum
 EOS consistat in gradu indiuisibili, impossibile est quod participetur a
 Y60ra subiecto nisi | indiuisibili. Si subiectum ponatur consistere in gradu 135
 indiuisibili, adhuc ergo ut participetur difformiter secundum magis
 et minus, oportet quod subiectum diuersimode se habeat ad formam.
 Hoc etiam IPSI dicunt, ut patet ex ratione EORVM, quia sicut uirtus
 non uariata potest agere magis uel minus perfecte, secundum quod
 O94r subiectum in quod agit | est magis uel minus dispositum, sic essentia, 140
 ut dicunt, in nullo uariata potest dare esse magis uel minus perfectum
 secundum quod subiectum est magis uel minus dispositum.

[13] Hoc autem non potest habere ueritatem. Primo, quia uidemus
 quod subiectum uno et eodem modo dispositum recipit formam in-
 tensius et remissius, sicut aer uno et eodem modo dispositus intensius 145
 M74bisvb illuminatur a | sole quam a luna; ergo dispositio subiecti non fuit causa
 intensionis et remissionis.

[14] Secundo quia queram secundum quid attenditur maior uel
 minor dispositio subiecti. Non secundum naturam eius substantialem,
 quia illa non recipit magis et minus; nec secundum elongationem a 150
 contrario, quia intensio et remissio inueniuntur in forma non habente

contrarium, ut in lumine; oportet ergo quod attendatur quantum ad aliquam formam que est in subiecto, mediante qua subiectum est alterius forme susceptiuum, sicut aer est susceptiuus luminis mediante
155 dyaphaneitate.

[15] Istud autem non potest esse secundum positionem EORVM, quia per talem formam subiectum non disponitur secundum magis et minus nisi participando eam secundum magis et minus. Si enim eam equaliter participaret, equaliter per eam disponeretur. Tunc queram de hac forma
160 quare participatur a subiecto secundum magis et minus. Et si dicatur quod dispositio subiecti est causa, queram de illa dispositione modo quo prius. Et procedam | in infinitum uel dabitur aliqua forma que
participabitur a subiecto secundum magis et minus non propter dispositionem subiecti, set propter gradus in natura ipsius forme. F33vb

[16] Set ad hoc respondent QVIDAM dupliciter dicendo quod processus in infinitum potest uitari duobus modis. Primo dicendo quod in raro et dempso, que sunt prime dispositiones materie, est status, *ex intensione autem et remissione rari et dempsi* prouenit *intensio et remissio calidi et frigidi*. Et ex hiis deriuatur ad humidum et siccum. Et
170 item ex hiis quatuor qualitibus primis prouenit intensio et remissio in qualitibus secundis.

Secundo uitatur processus in infinitum dicendo quod forma potest recipi in subiecto intense et remisse sine intensione et remissione dispositionis. Eo enim ipso quod calidum est coniunctum sicco calidius
M75bisra | est, quam si esset coniunctum humido; dato ergo quod humidum 175
 et siccum non intenderentur, adhuc intenderetur calidum secundum
 coniunctionem ad siccum et remitteretur secundum coniunctionem
 ad humidum.

[17] Set ista non ualent. Primum non, quia licet uitet processum in
 infinitum, tamen incidit in oppositum propositi. Constat enim quod 180
 rarum et dempsum participantur a subiecto secundum magis et minus.
 Huius autem causa non potest esse natura subiecti nec dispositio me-
 dia, quia nulla est, cum iste sint prime dispositiones subiecti, ut *ISTI*
 dicunt; ergo oportet quod hoc sit ex latitudine graduum in essentia
N30vb raritatis et dempsitatis. Et ita forma in essentia sua | habebit gradus, 185
O94v quod *IPSI* negant. Quod etiam dicunt | raritatem et dempsitatem esse
A23rb primas qualitates, falsum est, ut patet ex *II De | g e n e r a t i o n e*. Et
Z23ra *COMMENTATOR* dicit *Super VII P h i s i c o r u m* | quod dempsitas et
 raritas sunt qualitates sequentes calidum et frigidum.

Nec secundum ualet, quia coniunctio calidi cum sicco uel humido 190
 non potest esse uniuersalis causa intensionis et remissionis calidi. Nam
 ubi non est talis coniunctio, conuenit reperire magis et minus calidum,
 sicut aer eodem modo existens humidus quandoque est calidior, quan-

doque minus calidus et inter equaliter sicca unum inuenitur calidius
195 altero; quare etc.

Patet ergo quod gradus secundum quos | forma recipit magis et mi- *Y60rb*
nus non attenduntur secundum esse forme qualitercumque acceptum.

[18] Ad rationes illius opinionis respondendum est. Cum enim di-
citur quod forme sunt sicut numeri, respondetur tripliciter. Vno modo
200 quod illud intelligitur de formis a materia separatis; cuius signum est
quia pars illa introducitur propter opinionem PLATONICORVM, qui po-
suerunt ydeas separatas esse rerum substantias. Vnde et PHILOSOPHVS
dicit i b i d e m quod *quemadmodum | numerus non habet magis et mi-* *M75bisrb*
nus, nec que secundum speciem substantia, set siquidem cum materia.

205 [19] Aliter dicitur quod illa similitudo inter formas et numeros ha-
bet intelligi de formis substantialibus, quarum proprie est diffinitio uel
specierum per eas constitutarum. Diffinitio autem comparatur nume-
ro, quia nichil potest addi uel minui sine uariatione speciei.

210 [20] Tertio potest dici quod omnes forme tam substantiales quam
accidentales sunt sicut numeri quantum ad hoc quod sunt indiuisibiles
et sine latitudine graduum quantum ad gradus formales qui consti-
tuunt speciem, non autem quantum ad gradus posibles inueniri in
diuersis indiuiduis eiusdem speciei.

[21] Ad aliam rationem per quam nituntur probare quod forma potest suscipere magis et minus quantum ad esse, quamuis non recipiat quantum ad essentiam, dicendum quod non est simile de agere respectu uirtutis actiue et de esse respectu forme, quia esse est in eodem supposito cum forma mediante forma, et ideo nulla est ratio quare unum uarietur sine altero; set agere non est in eodem supposito cum uirtute a qua est actio, set in alio, scilicet in passo, secundum cuius uariationem et dispositionem maiorem uel minorem potest eadem uirtus non uariata uario modo agere. Forte | autem competentius argueretur sic: sicut se habet agere ad formam productam | in passo, sic se habet esse ad formam mediante qua est in subiecto, quia utrobique fit comparatio eorum que sunt in eodem subiecto unum mediante altero; set agere non uariatur secundum magis et minus nec uariari potest nisi forma recepta in passo uarietur; ergo similiter esse non potest uariari nisi uariata forma mediante qua est in subiecto.

[22] Alia est opinio quod *nulla forma secundum se uel suum esse specificum recipit magis | et minus, set solum secundum quod contrahitur ad indiuiduum*. Cuius ratio est quia suscipere magis et minus uel perfectius esse et imperfectius non conuenit alicui nisi secundum quod est aliquo modo uariabile; set natura speciei secundum se et absolute est inuariabilis, prout autem contrahitur ad indiuiduum recipit quamdam uariabilita-

235 tem; ergo etc. Maior de se patet, set minor probatur quantum ad duas
 eius partes. Primo quantum ad hanc partem quod forma specifica se-
 cundum se non sit uariabilis, quia si forma specifica a qua sumitur esse
 specificum non esset secundum se indiuisibilis set diuisa, tunc sicut
 forma generis non est una forma realiter set plures formaliter, sic forma
 240 specifica non esset una set plures formaliter. Quod est | inconueniens, *N31ra*
 quia tunc tota natura speciei non posset saluari in uno indiuiduo, sic-
 ut tota natura generis non saluatur in unica specie, quod est falsum.
 Patet ergo quod forma specifica secundum se consistit in quodam in-
 diuisibili et inuariabili, prout autem contrahitur ad indiuiduum recipit
 245 quamdam uariabilitatem ratione cuius potest suscipere magis et minus.
 Quod declarant sic: *natura speciei contracta ad indiuiduum, puta*
humanitas Sortis, potest considerari dupliciter: uno modo quantum ad
partes secundum speciem uel formam, alio modo quantum ad partes
secundum materiam. | Vocant autem ISTI partes secundum speciem illas *Y60va*
 250 *sine quibus species non potest saluari* et que intrans naturalem diffi-
 nitionem, sicut anima et caro se habent ad hominem. Partes autem
 materie uocant illas *sine quibus potest esse species* et que non intrans
 diffinitionem, *sicut homo potest esse sine tanta carne, sine manu, sine*
pede, nec talia intrans diffinitionem hominis. Subiectum etiam, cum
 255 intret diffinitionem accidentis nec sine eo potest esse accidens, pertinet
 ad partem secundum speciem.

M76vb Modo dicunt | quod uariabilitas quoad partes secundum materiam
 inest omnibus formis materialibus, substantialibus et accidentalibus, et
 ratione huius uariabilitatis inest eis habere esse perfectius et essentiam
 perfectiorem. Verbi gratia: homo potest esse cum manu et sine manu, 260
 cum pede et sine pede, et ratione huius uariabilitatis substantia homi-
 nis est perfectior uel imperfectior. Perfectior enim est homo cum pede
 quam sine pede non solum quantum ad dispositiones accidentales, set
 etiam quoad ipsam hominis essentiam, non quidem per intensionem
 eiusdem forme, set sicut *totum perfectius est parte*. Et per eandem ratio- 265
 nem albedo existens in corpore tricubito perfectior est se ipsa existente
O95v in eodem corpore | absciso uno cubito propter uarietatem subiecti,
 ut pertinet ad partes secundum materiam. Licet enim subiectum
 absolute pertineat ad partes secundum speciem, quia sic intrat diffini-
 tionem accidentis, ipsum tamen ut bicubitum uel tricubitum pertinet 270
Z23rb ad partes secundum materiam, nec sic intrat diffinitionem. | Hanc au-
 tem uariabilitatem solam habent substantia et *accidentia, que insepara-*
biliter et per se consequuntur aliquam speciem specialissimam, accidentia
uero, que sunt separabilia sicut albedo et nigredo, que, licet alicui insint
inseparabiliter, pro eodem tamen est, ac si separarentur, quia in alio inue- 275

niuntur separabiliter. Et illa que sunt communia subiectis diuersarum specierum *non solum* habent *esse perfectius et minus perfectum* modo *quod dictum est, set etiam suscipiunt* magis et minus secundum intensionem | et remissionem. *F34rb*

280 Cuius ratio est quia perfectius et minus perfectum primo modo conuenit nature specificè propter uarietatem partium secundum materiam, intensio autem et remissio conuenit ei propter uarietatem partium secundum formam. Forma autem substantialis | et forma *M77ra* accidentalis, que per se et inseparabiliter consequitur naturam speciei, 285 nullam omnino uarietatem habent quoad partes secundum speciem uel formam que intrant diffinitionem (per easdem enim et eodem modo acceptas semper diffinitio datur, ut patet diffiniendo humanitatem: semper enim dicemus quod humanitas est natura composita | *A23va* ex anima rationali et corpore et diffiniendo symitatem semper dicemus 290 absque aliqua uariatione quod *symitas est nasi curuitas*), set quantum ad partes secundum materiam habent uarietatem, ut ostensum fuit. Propter quod solum inuenitur in eis perfectum et imperfectum, non autem intensio et remissio.

Accidentia autem communia et separabilia habent uarietatem non 295 solum quoad partes secundum materiam, set etiam quoad partes secundum formam. Subiectum enim, cum intret diffinitionem accidentis, pertinet ad partes secundum speciem. Ad subiectum autem se habent talia accidentia uariabiliter | et indeterminate, aut quia possunt *N31rb*

a subiecto separari, aut quia inueniuntur in subiectis diuersarum specierum; et ratione huius uarietatis et indeterminationis ad subiectum, 300 quod est pars secundum speciem, recipiunt magis et minus secundum intensionem et remissionem. Hec est opinio.

[23] Ista opinio in multis est dubia. Primo in hoc quod dicit quod nulla forma specifica secundum se recipit magis et minus uel uariationem quamcumque. | Quero enim qualiter hoc intelligitur, an sic quod 305 forma specifica secundum suam absolutam rationem non est uariabilis per diuersa que solum includant absolutam rationem forme. Hoc enim est uerum, quia impossibile est quod illa in que aliquod commune diuiditur solum includant absolutam rationem illius communis, set eam determinant per aliquid aliud quo inter se differunt. Set de hoc 310 *M77rb* nichil ad propositum. Quis enim dubitat | quod forma specifica per suam absolutam rationem secundum quam est una non uariatur? Iam *O96r* enim non esset una, set plures. Immo nec | natura generis secundum suam absolutam rationem uariatur, quia iam non esset una secundum genus, set uariatur secundum ea que naturam generis contrahunt ad 315 diuersas species, et eodem modo natura speciei solum uariatur quoad ea que speciem contrahunt. Et de hoc querimus solum, scilicet de magis et minus in eadem specie.

Si uero intelligatur sic quod forma specifica secundum se non recipit magis et minus, set tantum prout contrahitur ad indiuiduum, quia 320 secundum esse uniuersale quod habet in intellectu non intenditur nec

remitteretur, set solum secundum esse reale quod habet in indiuiduis, adhuc istud est uerum, quia intensio et remissio, cum sint actus reales, non possunt conuenire alicui rei nisi secundum esse reale quod
 325 habet extra animam alioquin albedo que non est in re, set tantum in intellectu, intenderetur et remitteretur, quod est absurdum; set istud non est ad propositum. Nullus enim sane mentis de hoc dubitasset aut quesiuisset.

Alio modo potest sic intelligi quod natura uel forma specifica non recipiat secundum se magis et minus uel uariationem quamcumque, set prout contrahitur ad indiuiduum, quia cum indiuiduum includat naturam speciei et aliquid aliud, sicut in Sorte est aliquid aliud preter humanitatem et in albo est aliquid aliud preter albedinem, scilicet natura subiecti et quantitas. Et huius ratio suscipiendi magis et minus
 335 non est ex natura uel forma specifica, set ex aliquo addito. Et hanc intentionem uidentur habere ILLI qui sunt de hac secunda opinione, ut patet ex ratione quam adducunt et ex deductione quam faciunt. Ratio enim quam adducunt et deductio quam faciunt uidetur ad hoc tendere, ut patet intuenti, quod natura specifica ex | se non est diuisibilis in *M77va*
 340 plura (alioquin non differret | a natura generis), set hec conueniunt ei per *F34va* aliquid quod est extra essentiam speciei, sicut sunt partes secundum materiam respectu forme substantialis uel substantie specificice, uel sicut est subiectum respectu cuiuscumque accidentis. Hec enim includunt

aliquid aliud a natura substantie uel cuiuscumque forme specificice et, ut dicunt, sunt ratio quare natura uel forma quecumque specifica habet esse perfectius uel imperfectius seu recipit magis et minus. 345

[24] Istud autem non uidetur bene dictum. Primo quantum ad hoc quod natura forme specificice de se non possit inueniri sub diuersis gradibus, quia omne quod fit actu tale et naturaliter habet ad illud aptitudinem naturalem (alioquin feret per uiolentiam uel per artem, 350 et *II P h i s i c o r u m* dicitur quod *unumquodque sic agitur naturaliter sicut natum est agi*); set ipsamet natura et essentia forme specificice per intensionem et remissionem efficitur essentialiter perfectior uel imperfectior naturaliter; ergo ipsa natura forme specificice habet ad hoc ex se naturalem aptitudinem; igitur tota ratio suscipiendi magis et minus 355 non est solum ex aliquo adiuncto forme, set est etiam ex ipsa naturali aptitudine forme per | quam conuenit ei quod possit in diuersis gradibus inueniri.

[25] Nec ratio *EORVM* cogit. Cum enim dicitur quod “illud a quo sumitur esse specificum est indiuisibile”, dicendum quod falsum est, si 360 *O96v* intelligatur uniuersaliter. Et cum probatur | quod nisi ita esset, forma specifica esset actu diuisa et esset plures, sicut forma generis, dicendum ad hoc per interemptionem. Forma enim specifica non est de se diuisa,

ut forma generis, nec tamen est indiuisibilis, set est forma de se non
 365 diuisa, diuisibilis tamen; et ideo secundum se non est plures in actu, ut
 forma generis, set potentia tantum et alia pluralitate quam | sit plura- *M77vb*
 litas forme generis, | quia illa est formalis, hec autem quasi materialis, *Z23va*
 pro eo quod illa est diuisa per se, hec autem non, set diuisibilis.

[26] Quod autem in speciali additur de forma substantiali | uel sub- *Y61ra*
 370 stantia specifica quod ipsa est perfectior uel imperfectior propter partes
 secundum materiam, non solum quantum ad dispositiones accidenta-
 les, set etiam substantialiter, non uidetur uerum propter duo. Primum
 est quia nulla forma adueniens alicui preexistenti dat nisi esse et per-
 fectionem sui generis; set illud quod includit pars secundum materiam
 375 supra naturam speciei est forma aliqua uel dispositio accidentalis; ergo
 nichil ponet nisi perfectionem accidentalem; ex partibus ergo secun-
 dum materiam non redundat in naturam substantie specificice aliqua
 uarietas ratione cuius dici possit perfectior uel imperfectior essentiali-
 ter, set solum accidentaliter.

380 Quod autem pars secundum materiam non addat supra naturam
 speciei nisi dispositionem accidentalem, patet. Caro enim tanta uel
 tricubita uel sic figurata que dicitur manus aut pes non addit super
 carnem essentialiter dictam nisi quantitatem uel figuram uel aliquam
 dispositionem accidentalem; quare etc.

A23vb [27] Secundo quia ISTI dicunt | quod in talibus est perfectius et im- 385
 perfectius non secundum intensionem et remissionem eiusdem forme,
 set sicut totum est perfectius sua parte. Ex quo sic arguitur: secundum
 illud attenditur perfectius et minus perfectum secundum quod atten-
 ditur pars et totum; set pars et totum attenduntur in talibus secundum
 accidens et non secundum substantiam; ergo etc. Minor probatur, quia 390
 secundum illud solum attenduntur pars et totum quo posito sine aliis
 ponitur pars et totum et quo amoto et positis quibuscumque aliis non
 habetur pars neque totum; set posita quantitate sine aliis ponitur pars
M78ra et totum, sicut nunc loquimur | de parte et toto; amota autem quan- 395
 titate et positis quibuscumque aliis tollitur pars et totum (licet enim
 natura humana in se et essentialiter considerata sit quoddam totum
 compositum ex materia et forma perfectius qualibet parte, tamen nunc
 non loquimur de tali totalitate, set solum de illa que est respectu par-
 tium integralium situ differentium, et talis nullo modo remanet ablata
 quantitate); ergo pars et totum attenduntur solum secundum quantita- 400
 tem et non secundum substantiam per se. Et hec fuit minor.

[28] Sequitur ergo conclusio, scilicet quod propter uarietatem par-
 tium secundum materiam non fit aliqua uariatio substantialis in natura
F34vb | substantie specificæ.

[29] Vtrum autem propter hoc quod forma accidentalis aliqua se- 405
 parabilis est a subiecto uel potest inueniri in subiectis specie differenti-
 bus conueniat tali forme suscipere magis et minus, dicitur in secundo
 articulo questionis.

Dicendum ergo ad questionem quantum ad articulum istum | *O97r*
 410 quod intensio et remissio forme attenditur secundum gradus essentie.
 Quod potest probari tripliciter. Primo sic: sicut se habet maius et mi-
 nus extensiuæ ad quantitatem, sic se habent magis et minus intensiuæ
 ad qualitatem; set maius et minus extensiuæ attenduntur secundum
 ipsammet essentiam quantitatis, que quoad hoc habet latitudinem in es-
 415 sentia; ergo magis et minus intensiuæ attenduntur secundum ipsammet
 essentiam qualitatis, que quoad hoc habet graduum latitudinem.

[30] Secundo patet idem sic: sicut indiuisibilitas forme est ratio non
 suscipiendi magis et minus, ita diuisibilitas forme secundum gradus est
 ratio suscipiendi magis et minus; set indiuisibilitas forme attenditur
 420 quoad eius essentiam; ergo et diuisibilitas.

[31] Tertio, quia omnis uera alteratio terminatur | ad formam que *M78rb*
 est in tertia specie qualitatis, ut patet ex VII *P h i s i c o r u m*; set uera
alteratio est inter magis et minus in eadem specie, ut patet ex V eiusdem;
 ergo alteratio que est secundum magis et minus terminatur ad ueram
 425 formam de tertia specie qualitatis; hoc autem non posset esse nisi
 gradus intensionis et remissionis attenderentur secundum ipsammet

essentiam forme uel qualitatis; ergo in eis est talis uarietas graduum quoad essentiam forme. Et sic patet primum.

[32] Quantum ad secundum, scilicet quibus formis hii gradus conueniant et ex qua causa, dicendum quod hii gradus non conueniunt 430
formis substantialibus, set accidentalibus, non omnibus, set separabilibus et hiis que concernunt subiecta diuersarum specierum. Cuius ratio est quia nulla forma potest reperiri in diuersis gradibus, nisi agens eam producens et subiectum eam recipiens possint diuersimode se habere. Agente enim uniformiter se habente in se et ad passum et passo simili- 435
liter uniformiter se habente in se et ad agens, necesse est actionem esse
Y61rb uniformem et terminum actionis: | *idem enim manens idem* et respectu eiusdem *semper natum est facere idem*; set respectu formarum substantialium et accidentalium que inseparabiliter conueniunt uni speciei tantum, ut sunt proprie passiones, agens et subiectum recipiens semper 440
uniformiter se habent, respectu autem formarum accidentalium que sunt separabiles et concernunt subiecta diuersarum specierum possunt se habere diuersimode; ergo etc.

Maior patet ex dictis. Minor declaratur primo quantum ad formas 445
substantiales. Subiectum enim forme substantialis in quo recipitur est
M78va materia simpliciter prima, que ut sic uniformiter se habet; agens autem producens formam substantialem, licet disponendo materiam et abiciendo | dispositiones contrarias forme introducende se habeat quandoque diuersimode (hoc enim facit uirtute qualitatum accidentalium), tamen introducendo formam substantialem in materia spoliata priore 450

forma et dispositionibus se habet uniformiter, cum hoc faciat | uirtute *Z23vb*
 forme substantialis, ut uisum fuit supra dist. 3, que uniformiter est in
 omnibus generantibus eiusdem speciei. Cum enim terminus genera-
 tionis et cuiuslibet naturalis actionis sit in aliquo subiecto et ab aliquo
 455 principio que sibi inuicem correspondent, quia non quodlibet agit in
 quodlibet, set in determinatum, numquam inuenitur uarietas in uno
 quin possit reperiri in altero et econuerso. Propter quod sicut subiec-
 tum | forme substantialis semper uniformiter se habet, sic principium *O97v*
 quo generans talem formam introducit semper est uniforme.

460 Idem apparet de propriis passionibus, quia subiectum earum est
 ipsamet natura substantie speciei in indiuiduis non suscipiens magis
 et minus; agens autem est generans qui non producit passionem nisi
 mediante subiecto: producit enim quantum est de se simul tempore
 subiectum cum propria passione et secundum condicionem subiecti;
 465 et ideo sicut uniformiter se habet ad subiectum, sic se habet uniformi-
 ter ad propriam passionem subiecti; ideo etc.

[33] Ad formas autem separabiles et que concernunt subiecta *F35ra*
 diuersarum specierum agens et subiectum recipiens possunt se habere
 diuersimode, sicut uidemus de lumine et dyaphaneitate que conue-
 niunt aeri et aque. Sicut enim natura unius diuersa est a natura alterius,
 470 sic dyaphaneitas in uno est alterius gradus a dyaphaneitate que est in
 altero et lumen perfectius recipitur in uno quam in alio secundum

differentiam dyaphaneitatis, etiam ab agente eodem modo se habente
M78vb in se, set non ad subiecta propter | diuersam dispositionem in subiectis
 recipientibus. Similiter subiecto eodem modo se habente in se prop- 475
A24ra ter diuersam habitudinem agentis inuenitur | diuersitas graduum in
N32ra forma, sicut aer eodem modo dispositus intensius | illuminatur a sole
 quam a luna, quia intensior est lux in sole quam in luna. Vt enim
 dictum est, subiectum et agens sibi inuicem correspondent quoad
 formam que est in agente principium actionis et que est in subiecto 480
 terminus actionis. Vbi autem utrumque, scilicet subiectum et agens,
 uario modo se habent, fortiori ratione uariatio est in forma producta,
 sicut intensius illuminatur aer a sole quam aqua a luna, et tota causa
 est quia non potest esse uarietas in essentia forme producte nisi ex
 uarietate cause producentis et subiecti recipientis, que non est respec- 485
 tu formarum substantialium nec respectu propriarum passionum, set
 solum respectu formarum separabilium et que concernunt subiecta
 diuersarum specierum. Nec dico quod separabilitas forme a subiecto
 nec communitas eiusdem respectu subiectorum diuersarum specierum
 sit uarietas secundum magis et minus uel sit causa suscipiendi magis et 490
Y61va minus, set dico quod causa suscipiendi magis et minus | non inuenitur
 nisi in talibus formis, ut ostensum est, nec etiam inuenitur in omnibus

talibus, quia non in quantitibus nec in qualitibus fundatis in quantitate, ut sunt angulus, triangulus etc.

495 Cuius causa est quia perfectio uel imperfectio quantitatis est secundum extensionem maiorem uel minorem, secundum quam potest aliquid dici maius aut minus, set non magis et minus. Vnde uariatio agentis ad passum respectu quantitatis est in ea causa uarietatis secundum extensionem | et non secundum intensionem. Et hunc etiam modum sequuntur qualitates in quantitate. Est enim angulus, circulus et triangulus unus maior altero, set nec ista nec eorum subiecta dicuntur secundum magis et minus, quia non credo quod hee qualitates sint aliqua natura faciens compositionem cum quantitate, set sunt ordo et positio partium quantitatis, propter | quod nullam uarietatem habent in se, nisi illam que conuenit quantitati. Et hoc sufficiat de secundo. *M78rabis*

500
505 [34] Tertium apparet breuiter. Si enim caritas est aliquis habitus creatus in anima potest augeri. Habet enim latitudinem ut possit reperiri in diuersis gradibus perfectionis, quia agens eam infundens, scilicet Deus, et uoluntas eam recipiens possunt se habere diuersimode: subiectum quidem quantum ad dispositionem per conatum maiorem uel minorem, Deus autem non per sui mutationem, set quia est agens per liberam uoluntatem, qua eterna et immutabili existente potest noua *O98r*

et mutabilia producere iuxta modum et formam quo uolita sunt; et ideo caritatem potest influere perfectiorem uel minus perfectam secundum beneplacitum sue uoluntatis. Augmentum autem caritatis et cuiuscumque qualitatis magis proprie est alteratio quam augmentum, quia augmentum proprie attenditur secundum quantitatem molis, que non est in caritate nec in aliqua qualitate nisi per accidens, secundum autem quantitatem naturalis perfectionis attenditur proprie alteratio, non autem augmentum nisi transumptiue dictum.

[35] Ad primum argumentum dicendum quod forma dicitur inuariabilis, quia non est subiectum uariationis, secundum eam tamen tamquam secundum terminum attenditur uariatio in subiecto et hoc sufficit ad hoc ut possit augeri modo quo nunc loquimur de augmento.

F35rb [36] Ad secundum dicendum quod augmentum | illud attenditur
M78rbbis secundum gradus in essentia qui non uariant speciem, nisi essent tales gradus in quos forma secundum se esset diuisa, sicut forma generis secundum se plures est et diuisa in formas specificas habentes inter se gradus. Tales autem gradus non sunt illi secundum quos attenditur intensio et remissio forme specificce, quia in eos forma specifica non est secundum se diuisa, set tantum diuisibilis. Forte etiam illi gradus possunt in eadem forma secundum numerum reperiri, ut QUIDAM putant.

<QVESTIO QVARTA
VTRVM CARITAS POSSIT DIMINVI>

[1] Quarto queritur utrum caritas possit diminui. Videtur quod sic, *N32rb*
quia *forme naturales que possunt intendi possunt remitti*; ergo *similiter*
5 *est in habitibus | infusis; set caritas, que est habitus infusus, potest intendi; Z24ra*
ergo potest remitti.

[2] Item illa que sunt eiusdem rationis in essendo sunt eiusdem effi-
cacie in agendo, licet *proportionaliter*, ita quod *illud quod natum est cor-*
rumpi a maiori saltem natum est diminui a minori; set *cupiditas maior et*
10 *minor sunt eiusdem rationis, cum ex eodem fomite procedant; cum ergo*
maior cupiditas, | ut in peccato mortali, caritatem omnino corrumpat, Y61vb
uidetur quod minor cupiditas, que est *in ueniali*, eam diminuat.

[3] Contra: si caritas posset diminui, hoc esset per peccatum mor-
tale uel per peccatum ueniale; non per mortale, quia illud non dimi-
15 nuit caritatem, set totaliter corrumpit; nec per ueniale, quia tantum
possent | multiplicari uenialia quod totaliter tollerent caritatem, quia *O98v*
omne finitum tandem consumitur ablato aliquotiens ab eo aliquo fini-
to; hoc autem est impossibile, quia tunc per sola uenialia homo posset
dampnari; quare etc.

20 [4] Responso. *Circa essentiam habituum supernaturalium quos*

M78vabis infusos dicimus *nichil omnino possunt actiones nostre bone | uel male nisi meritorie* quoad generationem et corruptionem, augmentum uel diminutionem, set omnia sunt effectiue a Deo. Et ideo quod actu diminuantur, si contingat, hoc erit ex actibus nostris meritorie et a Deo effectiue; quod autem habitus talis sit diminiuibilis, oportet quod sit ex natura habitus. 25

[5] Quibus suppositis uidenda sunt duo: primum est an caritas possit diminui; secundum erit utrum aliquando diminuaturn secundum actum. Quod autem possit diminui quantum est ex natura sua, OMNES concedunt, sicut quod possit augeri, et hoc rationabiliter, quia omnis forma que non consistit in indiuisibili, set habet latitudinem diuersorum graduum, in quibus eius natura potest saluari, talis forma sicut potest per agens educi de imperfecto gradu ad perfectum, sic quantum est de se potest reduci de perfecto ad imperfectiorem; set caritas est huiusmodi, ut dictum est prius; ergo sicut caritas educitur de imperfecto gradu ad perfectiorem per augmentum, sic reduci potest de perfecto ad imperfectiorem per diminutionem. 30
A24rb

[6] Vtrum autem quandoque diminuaturn actu, duplex est opinio: una QVORVMDAM dicentium quod sic. Quorum ratio est ista, quia *Deus* non est *causa corruptionis caritatis nisi per auersionem uoluntatis a Deo*; set sicut uoluntas *omnino* auertitur *a Deo per peccatum mortale*, sic aliquantulum auertitur *per peccatum ueniale*, etsi non omnino, dicente AVGVSTINO libro *Confessionum*: *O magne minus te amat qui tecum* 40

aliquid amat quod non propter te amat; in peccato autem ueniali crea-
 45 tura amatur non propter Deum, quia si propter Deum, nullum pecca-
 tum ibi esset; ergo uidetur quod sicut propter totalem auersionem, que
 est in peccato mortali, caritas omnino corrumpitur, sic propter partia-
 lem auersionem, que est in peccato | ueniali, caritas diminuitur. Pro *M78vbbis*
 hac opinione uidetur esse AVGVSTINVS 83 *Q u e s t i o n u m* dicens
 50 quod *uenenum caritatis est cupiditas*. Vbi autem parua cupiditas, ma-
 gna caritas, et ubi nulla cupiditas, perfecta caritas. Ex quo patet quod
 secundum augmentum cupiditatis est diminutio caritatis; constat au-
 tem quod sepe augmentatur cupiditas; ergo sepe minuitur caritas.

[7] Item illud quod facit quod a principio minor caritas | infun- *F35va*
 55 datur facit quod caritas habita minoretur; set peccatum ueniale uel *N32va*
 multitudo eorum, si essent in homine antequam caritas infunderetur,
 facerent quod minor caritas daretur; ergo habita caritate faciunt quod
 minoretur.

[8] Item demus duos | qui sint in equali caritate, quorum unus pec- *O99r*
 60 cet uenialiter, alius non; non est probabile quod quilibet eorum sit
 equaliter Deo carus; set ille magis qui non peccat et ille minus qui
 peccat; set qui minus est carus minus habet de caritate; ergo etc.

[9] Ad rationem in oppositum respondent ISTI quod uenialia diminuunt caritatem, numquam tamen per sola uenialia corrumpitur, *set uenialia totiens iterari possunt quod causabunt talem dispositionem* 65
Y62ra quod, si homo procedat ultra secundum illam dispositionem, | non poterit exire in actum quin incidat in talem contemptum et libidinem sic improbam quod erit *peccatum mortale*, per quod caritas corrumpetur, et numquam per aliquod ueniale.

[10] Quidquid sit de conclusione, illud tamen quod dictum est in 70
 solutione argumenti non ualet propter multa. Primo, quia non oportet dare talem habitudinem uel dispositionem in nobis. Cuius ratio est quia omnis dispositio et habitus causatur ex actibus qui sunt unius rationis. Ex actibus enim diuersarum rationum nullus habitus causatur; si enim quis semel intemperate concupiscit, deinde timeat ubi non est 75
M80ra timendum et postea iniuste | agat, ex huiusmodi actibus numquam causabitur aliquis habitus, set ex frequenter intemperate concupiscere causatur habitus intemperantie et similiter ex aliis actibus eiusdem rationis frequentatis causatur habitus correspondens. Nunc est ita quod peccata uenialia, quibus homo potest peccare, non sunt unius rationis, 80
 set diuersarum; nec oportet quod peccans uenialiter peccet iteratione similium actuum, set potest peccare nunc secundum unam speciem peccati uenialis, nunc secundum aliam; ergo non est necesse ex peccatis uenialibus causari in nobis aliquam dispositionem uel habitum qualem
 ISTI ponunt. 85

[11] Secundo, quia dato quod causaretur in nobis talis dispositio, non esset necesse hominem ab ea recedere uel secundum eam procedere. Quod patet faciliter ex iam dictis, quia illa dispositio esset causata

ex peccatis uenialibus unius speciei; set secundum talem dispositionem
 90 non necesse esset hominem procedere, si peccet, nec ab ea | recedere, *Z24rb*
 set potest secundum alias species peccatorum uenialium peccare, quod
 faciendo neque procedit secundum talem dispositionem neque ab ea
 recedit.

Tertio, quia dato quod homo procederet secundum talem dispo-
 95 sitionem, non esset necesse quod peccaret mortaliter, quia habitus et
 dispositio inclinant secundum se solum ad actus similes illis ex quibus
 generati sunt; set talis dispositio est generata ex actibus peccatorum
 uenialium, ut TV dicis; ergo solum inclinat per se ad peccandum uenia-
 liter et non mortaliter.

100 [12] Item in actum deliberatum qui plene est in potestate uolun-
 tatis nec habet necessariam colligantiam ad aliquid preexistens non
 est necessarium uoluntatem exire; set actus peccati mortalis est actus
 deliberatus; est etiam plene | in potestate uoluntatis | nec habet neces- *M80rb*
 sariam colligantiam ad dispositionem causatam ex peccatis uenialibus, *O99v*
 105 uel da illam, quia de se nulla apparet; ergo non est necessarium uolun-
 tatem exire in talem actum, quantumcumque a precedente dispositio-
 ne non recedat.

[13] Quarto, quia concessis omnibus que ISTI dicunt, adhuc tamen
 in nullo soluta est ratio. Arguam enim faciendo talem consequentiam:
 110 peccata uenialia diminuunt caritatem; ergo si semper multiplicarentur,
 finaliter tollerent eam; consequens est falsum, scilicet caritatem tolli
 posse per uenialia quantumcumque multiplicata; ergo et antecedens,
 scilicet caritatem posse diminui per uenialia; consequentia autem de
 se | patet, quia omne finitum per ablationem alicuius finiti tandem *N32vb*
 115 consumitur.

F35vb [14] Dicendum | ergo aliter quod caritas numquam minuitur
 quantum ad essentiam habitus, quamuis quandoque minuatur quan-
 tum ad feruorem actus. Quod patet tripliciter. Primo, quia ex actibus
 nostris caritas non potest diminui nisi meritorie nec Deus effectiue mi-
 nuit eam nisi propter culpam nostram; set nulla culpa nostra meretur 120
 diminutionem caritatis; ergo caritas numquam minuitur secundum
Y62rb actum. Probatio minoris: culpa enim | mortalis non meretur diminu-
 tionem caritatis, set corruptionem; culpa uero uenialis non meretur
 corruptionem, cum stet cum gratia, nec diminutionem, quia omne 125
 quod natum est aliud diminuere ipsum uel perfectum in illa specie
 uel aliquotiens multiplicatum natum est corrumpere, sicut omne quod
 natum est aliquid augere illud idem uel perfectum in illa specie seu ali-
 quotiens multiplicatum natum est simile generare, ut patet in omnibus
 formis naturalibus; in habitibus etiam acquisitis uidetur idem, quia ex
 eisdem actibus generantur et augmentantur et ex similibus corrup- 130
M80va puntur et minuuntur, | ut patet ex II *E t h i c o r u m*; et sicut est in
 augmentantibus uel minuentibus effectiue, sic, ut uidetur, debet esse
 in augmentantibus uel minuentibus meritorie, sicut sunt actus nostri

135 respectu caritatis; | set nullum peccatum ueniale nec omnia simul me- *A24va*
 135 rentur corruptionem caritatis; ergo nec diminutionem.

[15] Secunda ratio talis est: ponatur quod aliquis creetur in minimo gradu caritatis; talis, ut uidetur, potest peccare uenialiter; illud ergo peccatum ueniale aut minuet aliquid de caritate aut nichil; si nichil, pari ratione nec quodcumque aliud; si aliquid, corrumpet eam, cum
 140 non sit dare minorem gradum; hoc autem est impossibile; ergo etc.

[16] Respondetur ad hoc quod, si talis crearetur in statu innocentie, non posset peccare uenialiter primo peccato, sicut nec Adam potuit; si autem in statu originalis peccati, idem sequitur, quia habens originale peccatum solum ueniens ad etatem qua potest actualiter peccare non
 145 potest primo peccare uenialiter, set mortaliter. Istorum autem alterum est absurdum, scilicet quod aliquis creetur in statu originalis peccati et in minimo gradu caritatis, quia | caritas non potest stare cum originali; *O100r*
 150 alterum uero, scilicet quod crearetur in statu innocentie, non est necessarium, set posset creari in puris naturalibus sine iustitia originali, tamen cum minimo gradu caritatis. Quod autem talis non posset peccare uenialiter primo peccato, nulla ratio est: Adam enim hoc non poterat propter ordinem rectitudinis que erat in eo ratione iustitie originalis, ut patebit in II libro.

155 Tertia ratio talis est: si peccatum ueniale minueret caritatem, minueret et premium essenziale quod respondet caritati; decedens ergo

in tali statu puniretur pena eterna, quia perpetua diminutione premii
M80vb essentialis sibi prius debiti; | quod est inconueniens; quare etc.

Et sic patet primum, scilicet quod caritas numquam minuitur quan-
 tum ad essentiam habitus.

[17] Secundum patet, scilicet quod minuatur quandoque quantum 160
 ad feruorem actus, quia actiones nostre procedentes ex habitibus in-
 fusis sua frequentia causant in nobis quasdam habilitates secundum
 quas prompte et faciliter inclinamur ad tales actus; unde experimur
 quod corrupta caritate in aliquo prius assueto operibus caritatis adhuc
 remanet in ipso quedam promptitudo ad opera similia; et iste habitus 165
 non est infusus nec superinfusus, set ex actibus acquisitus. Ex hoc sic
 arguitur: quando aliqua concurrunt ad unum effectum, impedimen-
N33ra tum potest contingere in effectu ex parte utriusque illorum; | set ad
 feruorem actus caritatis duo concurrunt, scilicet intensio habitus cari-
 tatis et intensio habitus acquisiti ex frequentia actuum nostrorum; ergo 170
F36ra actus potest impediri a solito feruore | ex impedimento | alterius isto-
Y62va rum. Venialia autem minuunt habilitatem causatam ex actibus | nostris
Z24va et eam totaliter tollere possunt etiam remanente caritate; propter quod
 caritate non remissa per uenialia feruor actus remittitur ex diminutio-
 ne predicte habilitatis et tepescit continue in tantum ut quandoque 175
 uideatur homo carere caritate ac per hoc sit promptus ad peccandum
 mortaliter.

[18] Set contra hoc ALIQUI obiiciunt dupliciter: primo, quia feruor, ut dicunt, est in uiribus sensitiuis ex redundantia caritatis que est in uoluntate; ergo non potest feruor diminui nisi causa feruoris minuatur, scilicet caritas.

[19] Secundo quia actus procedentes a uirtute morali acquisita non generant alium habitum, set precedentem confirmant; ergo similiter actus procedentes a uirtute infusa, | scilicet caritate, non generant in nobis alium habitum, sicut precedens ratio assumebat, set tantum precedentem caritatem confirmant. *M81ra*

Et dicendum ad primum istorum quod feruor de quo loquimur est intensio actus uoluntatis, et non actus uirium sensitiuarum, uel dato quod utrumque sit, nichilominus duplicem causam habet, scilicet caritatem et illum | habitum acquisitum ex frequentia actuum, quo solo diminuto feruor diminuitur ex diminutione sue cause sine diminutione caritatis. *O100v*

[20] Ad secundum dicendum quod non est simile de actibus procedentibus a uirtute morali acquisita et de actibus procedentibus a uirtute infusa, cuiusmodi est caritas, quia actus procedens a potentia perfecta per caritatem et est moralis de se et nichilominus supernaturalis ratione caritatis; supernaturale enim et meritorium non excludunt morale, set potius includunt. Ex actibus ergo talibus, quatinus sunt meritorii uel supernaturales, nullus alius habitus acquiritur, set precedens confirmatur; set ex eis, quatinus sunt morales, potest aliquis habitus inferior ge-

nerari et generatur. Et quia actus procedentes a uirtute morali acquisita non habent nisi alterum solum, scilicet quod sint morales tantum, ideo nullum alium habitum generant: non moralem, quia ille iam generatus est, set illum confirmant, nec supernaturalem, quia ad illum attingere non possunt, cum sit altioris gradus. 205

[21] Ad rationes principales. Ad primam dicendum quod non plus probat nisi quod caritas, quantum est de natura sua, potest diminui, sicut augeri, quod concessum est, set non probat quod aliquando secundum actum minuatur, sicut secundum actum augetur.

M81rb [22] Ad secundum dicendum | quod minor est falsa, quia cupiditas 210 que est in peccato mortali et ueniali non est unius rationis in genere moris, quia cupiditas que est in peccato mortali est contra preceptum et diuertit a fine, propter quod tollit caritatem, que est *finis precepti*; set cupiditas que est in ueniali non est contra preceptum nec diuertit a fine; propter quod non est proportionabilis earum actio, ita ut si 215 mortalis cupiditas tamquam maior mereatur corruptionem caritatis, uenialis tamquam minor mereatur eius diminutionem.

[23] Ad rationes alterius opinionis dicendum quantum ad primam quod non est auersio eiusdem rationis in peccato mortali et ueniali, immo proprie non est auersio in peccato ueniali, cum non sit contra preceptum nec diuertat a fine, set potius sit quies uel status in uia citra finem, eo quod talis actus non refertur in finem; propter quod interruptitur actualis motus in finem, set non est conuersio aliquo modo ad oppositum finis; quare nec auersio a fine; uerumptamen ex con- 220

225 suetudine talis interruptionis et dissuetudine conuersionis ad Deum
 minuitur habitus que erat in nobis causata ex frequenti conuersione
 ad Deum, et per consequens minuitur | feruor actus caritatis, licet *N33rb*
 non habitus | propter causam | supra dictam. In hoc sensu loquitur *Y62vb*
 AVGVSTINVS: | *Minus te amat qui tecum aliquid amat quod non propter* *A24vb*
 230 *te amat*; in eodem sensu accipiendum est quod idem AVGVSTINVS dicit *F36rb*
 quod *uenenum caritatis est cupiditas*. Constat enim quod non loquitur
 de cupiditate | mortali, quia illa nec parua nec magna potest stare *O101r*
 cum caritate, set loquitur de ueniali, que sicut est maior uel minor, sic
 plus uel minus minuit caritatem quoad feruorem actus, set non quoad
 235 essentiam habitus, | quamuis ALIQVI dicant quod talis cupiditas con- *M81va*
 trariatur caritati et eam minuit, quod satis est mirabile, quia contraria
 numquam possunt simul esse; ISTI autem ponunt talem cupiditatem
 manere cum caritate.

[24] Ad aliud, cum dicitur quod “illud quod a principio” etc., di-
 240 cendum est quod peccatum ueniale unum uel multa non facit quod
 a principio minor caritas detur, nisi faciat quod conatus uoluntatis sit
 minus intensus, secundum cuius proportionem datur caritas de con-
 gruo, ut dictum fuit supra quod, si cum peccatis uenialibus esset eque
 intensus conatus sicut sine eis, equalis caritas daretur. Habita autem

Z24vb caritate, licet minuatur feruor et intensio actus caritatis | per peccata 245
 uenialia, tamen non minuitur caritas, quia caritas numquam minuitur
 nisi per nostrum demeritum de condigno, licet detur per solum meri-
 tum de congruo. Et quia congruum est quod conatu existente inten-
 sione intensior caritas detur, ideo si per peccatum ueniale talis intensio
 remittatur, congruum est ut minor caritas detur; set diminutio feruoris 250
 actus caritatis non meretur de condigno diminutionem eius (alioquin
 per multa peccata uenialia mereremur de condigno eius corruptionem,
 quod est impossibile); propter quod per talem diminutionem feruoris
 actus non minuitur caritas quoad essentiam habitus.

[25] Ad aliud dicendum quod aliquis potest dici carus Deo tripli- 255
 citer: uno modo denominatione intrinseca ab habitu inherente, et sic
 illi qui sunt in equali caritate sunt eque cari Deo, quantumcumque
 unus peccet uenialiter et alius non; alio modo dicitur aliquis carus Deo
 denominatione extrinseca, scilicet a Deo diligente, et sic omnes dilecti
 a Deo sunt equaliter ei cari, siue habitus caritatis sit in eis equalis uel 260
M81vb inequalis, | quia dilectio Dei non recipit magis et minus; tertio modo
 dicitur aliquis carus Deo denominatione extrinseca ab effectu prepara-
 rato (Deus enim dicitur illos diligere quibus aliquod bonum preparat
 et illos odire quibus preparat penam), et sic duo existentes in equali
 caritate quorum alter peccat uenialiter, alter uero non, sunt equaliter 265
 a Deo dilecti quantum ad premium essenziale quod respondet carita-
 ti, set inequaliter quantum ad premium accidentale seu quantum ad

dilationem premii essentialis, quia decedens in caritate sine aliquo peccato ueniali statim premiabitur, decedens uero cum ueniali non statim
270 | premiabitur, set punietur pro illo ueniali, ratione cuius punitionis *O101v*
potest sibi dici Deus aliquo modo iratus.